

”Å være mentalt forberedt” – en studie av erfaringer

Rune Andersen

Mastergradsoppgave i praktisk kunnskap

Eksamenskode MP 300P 004

**Senter for praktisk kunnskap
Profesjonshøgskolen**

Forord

Jeg har alltid vært opptatt av det operative fagfeltet innen politiet, de ulike mekanismene og prosessene som kommer til uttrykk i handlingene. Høsten 2004 startet jeg på Mastestudiet i praktisk kunnskap, og i 4 år har jeg hatt anledning til å studere og fordype meg i min egen praksis. I løpet av disse årene har jeg skrevet mer enn jeg har gjort noen gang tidligere. Jeg har også skrevet på en annen måte. Det har vært utfordrende for meg å venne meg til en essayistisk stil. Rapportstilen lå mitt hjerte nærmest, siden det er denne stilen jeg har brukt i politiet.

Jeg er takknemlig for både tiden og støtten jeg har fått ved Politihøgskolen til å fullføre studiet. Takknemlig er jeg også for alle de gode og nyttige samtalene jeg har hatt med studievenner på kullet.

Jeg vil takke kollegaene som velvillig stilte opp og lot seg intervju. Det å stille opp uten forbehold, betydde mye for meg, og det gjorde det lettere.

Marianne, min samboer, har brukt mange timer både i helger og på kveldstid til å lese korrektur. Jeg er svært takknemlig for hennes nøyaktighet, hennes tålmodighet og støtte. Jeg er også takknemlig for den tålmodigheten barna mine har vist meg.

Ruth H. Olsen har vært min veileder. Uten den klare talen og de direkte tilbakemeldingene, ville det tatt lengre tid før jeg hadde funnet kursen. Takk skal du ha!

Oslo, 2. Juni 2008.

Rune Andersen

Sammendrag

Oppgaven jeg har skrevet handler om kunnskap i handlinger knyttet til væpnede oppdrag. Den handler også om hvilken kunnskap som ligger til grunn for handlingene i møte med gjerningsmannen. Jeg har ikke hatt til hensikt å gi noen løsninger på hvordan man best kan skal være mentalt forberedt. Hovedhensikten med forskningsarbeidet har vært å få frem mine egne og andres erfaringer i møte med gjerningsmannen.

Jeg har delt oppgaven inn i fire hoveddeler. I det første kapittelet skriver jeg om hvordan skriveprosessen har hatt gitt grobunn til en dypere forståelse for min egen praksis. Jeg skriver også om metodevalget, utfordringene jeg møtte som forsker i egen profesjon.

Det andre kapittelet handler om situasjonen jeg var i og som er grunnlaget for både denne oppgaven og essayet, "Øyeblikket", som jeg skrev til eksamen i vitenskapsteori. I dette kapittelet benytter jeg meg også av sitater fra intervjupersonene som eksempler for å få frem kunnskapen i handlingen.

I det tredje kapittelet reflekterer jeg over hvilken kunnskap jeg har om håndtering av situasjoner som kan oppstå under væpnede oppdrag. Jeg reflekterer også og hvordan kunnskapen har befestet seg i meg. I dette kapittelet benytter jeg meg også av sitater fra intervjupersonene som eksempler.

I det fjerde kapittelet har jeg tatt for meg strukturen på utdanningen og hva studentene ved Politihøgskolen går gjennom for å være best rustet. Jeg skriver videre om hvordan dette gjøres. I dette kapittelet har jeg gjort meg noen tanker om øvelsene og bruken av simulator.

Summary

This thesis is about knowledge in action tied to armed assignments. I have written about the knowledge that lies behind actions in the meeting with a perpetrator. It has not been my intention to give solutions on how to be mentally prepared. The main purpose with the research has been to bring out my own and others experiences in the meeting with the perpetrator.

I have divided this thesis into four main chapters. In the first chapter I write about how the process in writing has opened up for a deeper understanding about my own experience from situations in armed assignments. I write also about the choice of method, the challenges I as a researcher met in my own profession and what I did.

The second chapter is about the situation I experienced and also is the basis for both this thesis and the essay “The moment”, which I delivered for the exam in the theory of science. In this chapter I also use quotes from some of the stories I was told by the interviewed as examples on knowledge in action.

The third chapter I reflect about what knowledge I have concerning handling situations that may occur during an armed assignment. I also reflect on how this knowledge has consolidated in me. In this chapter I also use quotes from the interviewed as examples.

In the fourth chapter I write about the structure in the students in the Bachelor study is prepared at the Norwegian University Police College. I also write about how the education and training is done. In this chapter I have reflected on the exercises and the use of simulator.

Innholdsfortegnelse

Noen innledende tanker	8
Kapittel 1	10
Forsker i egen profesjon	10
1.1 Hva har jeg erfart som forsker innen egen profesjon – forberedelsene	11
Anonymisering og taushetsplikt	12
Spørsmålene.....	13
Valg av informanter og intervjuene.....	14
Om å skrive ut intervjuene.....	16
Kapittel 2	17
Å være forberedt i væpnede oppdrag - hvordan erfarer jeg og andre politimenn og -kvinner det?	17
2.1 Situasjonen	17
Start på dagen	17
Planen endres.....	17
2.2 Utstyrets betydning for den mentale forberedelsen	18
Rutinens betydning i forberedelsesfasen	20
2.3 Gjerningsmannen	21
Forberedelser til å skyte mot gjerningsmannen	23
Anropet	27
Like og ulike perspektiv	30
Oppmerksomhet som rutine.....	33
Rettferdighet i handlingen	36
Jeg og kollegaene mine gjør de vi er trent til å gjøre	37
2.4 Ansvar og konsekvenser.	41
2.5 Makt og kontroll	44
Kapittel 3	48
Hvilken kunnskap er det i handlingen, og hvordan utvikles kunnskapen?	48
3.1 Hva er min ”vite at”- kunnskap, og hvor har jeg den fra?	49
3.2 Hva er min ”vite hvordan”-kunnskap og hvordan er den lært?	56
3.3 Hvordan vet jeg når jeg kan skyte eller ikke skyte?	59
3.4 Refleksjonens betydning for utvikling av ”vite når”-kunnskap	65
Kapittel 4	72
Hva gjøres på Politihøgskolen for å forberede studentene på situasjoner i et væpnet oppdrag, og hvordan gjøres det?	72
4.1 Struktur og innhold - rammeplan	72
Fagplaner for bachelorutdanning - første studieår.....	75
Fagplaner for bachelorutdanning - andre studieår	79
Fagplaner for bachelorutdanning - tredje studieår.....	80
4.2 Hvordan gjennomføres opplæringen for å være best mulig forberedt?	82
Øvelser.....	83
Simulator	84
4.3 Etter- og videreutdanninger	86
4.4 Noen betraktninger	86
Noen avsluttende tanker	89
Litteratur	91

Noen innledende tanker

Når jeg skulle skrive masteroppgaven min, måtte temaet bli om noe knyttet til operativ tjeneste. Jeg har i alle år hatt stor interesse for denne tjenesten, ikke bare mens jeg selv var aktiv i ”gaten”, men også etter at jeg begynte å arbeide ved Politihøgskolen. Utviklingsforsker Terje Tveit er i boken av Jo Bech-Karlsen sitert: ”Erfaring uten refleksjon er kun hendelser uten mening¹”. Dette sitatet har fått meg til å tenke tilbake til de årene jeg var aktiv tjenesteutøvende innen operativ tjeneste. Denne oppgaven er en videreføring av essayet ”Øyeblikket”, som jeg skrev til eksamen i vitenskapsteori. Jeg har i masteroppgaven brukt samme situasjon som jeg benyttet i det første essayet til å bringe dere inn i situasjonen som er utgangspunktet for temaet. Denne situasjonen ble et paradigme for meg i forhold til de etterfølgende væpnete oppdrag jeg deltok i.

Med operativ tjeneste menes tjenestemenn som tjenestegjør på avdelinger med døgntkontinuerlig tjeneste. Å tjenestegjøre i operativ tjeneste krever at en er forberedt på å kunne håndtere ulike oppdrag enten de er planlagte eller ikke. Oppdragene spenner seg fra for eksempel å holde foredrag i en barnehage om trafikkatferd, til oppdrag hvor en kan risikere å sette sitt eget liv i fare. Det betyr at polititjenestemenn i den operative tjenesten må lære seg til å være forberedt i møte med utfordringene innen de ulike oppdragene.

Etter at jeg begynte på ”Masterstudiet i praktisk kunnskap”, har litteraturen jeg har lest fått meg til å tenke på hvilken kunnskap som ligger til grunn for forberedelsene til handlingene i væpnete oppdrag. Det er et begrep som i mange sammenhenger brukes i tilknytning til handlinger under væpnete oppdrag, og det er mental forberedelse. Hva betyr nå dette, og hva har innvirkning på den mentale forberedelsen? Grunnen til at jeg har valgt dette temaet, er fordi det trekkes frem i en del sammenhenger som noe spesielt. I noen sammenhenger, spesielt innen den operative tjenesten, omtales mental forberedelse som noe ullent og litt mystisk. Jeg håper i oppgaven å fremstille dette som noe helt alminnelig, noe alle gjør uavhengig av det kontekstuelle.

¹ Bech - Karlsen, Jo s. 104, ”Gode fagtekster. Essayskriving for begynnere”, Universitetsforlaget 2003.

Jeg kan trekke en sammenligning mellom det å forberede seg på en telttur og det å forberede seg på et oppdrag. I forberedelsesfasen er det visse likheter fordi du i begge situasjonene er avhengig av å ha med deg riktig utstyr. Det kommer an på hvilken årstid det er og hvilke situasjoner du kan forvente å havne i. Disse forventningene er basert på erfaringen og kunnskapen du har. Når du skal på telttur, sjekker du terrenget du skal ut i og hvordan værforholdene vil bli for den perioden. Du vet at hvis du ikke har med deg riktig utstyr, vil du kanskje måtte avbryte turen, den vil ikke bli den opplevelsen du forventer. Forberedelsesfasen er en viktig fase, alle har sikkert lett rundt i huset etter ulikt utstyr som er nødvendig å ha med seg. Dersom du har en god rutine på hvor utstyret er, vet du med deg selv at sjansene for å glemme noe reduseres. Konsekvensene kan bli alvorlige dersom du ikke har med deg nødvendig utstyr.

Det er de samme mekanismene som virker inn i forberedelsene knyttet til et væpnet oppdrag. Du må ta med nødvendig utstyr, og du må kunne bruke utstyret. Dette forventes av deg. For å gjøre det enkelt og effektivt, har du kanskje laget deg et system for hva du tar på deg av utstyr og hva du tar med deg. Tidspresset er annerledes fordi tiden er en kritisk faktor. Dette er også noe du må forberede deg på. Det forventes at en polititjenestemann alltid er forberedt i ethvert oppdrag, men i væpnete oppdrag er det andre forberedelser som kreves. Begrunnelsen for å si det, er at i væpnete oppdrag må en være forberedt på å bruke skytevåpen mot en annen person dersom det ikke finnes noen annen utvei.

I denne oppgaven vil jeg med grunnlag i erfaringer fra egen og andres politipraksis fra væpnete oppdrag, se på hvilke forberedelser som ligger til grunn i forkant, samt hvordan vi forbereder oss under oppdraget. Jeg vil også reflektere over kunnskapen dette krever og utdanningen knyttet til håndteringen av det vanskelige oppdraget.

Kapittel 1

Forsker i egen profesjon

Hva vil det si å forske i egen profesjon? Da jeg skulle ikle meg forskerhatten, hadde jeg en for-forståelse² for hvordan det ville være. Jeg baserte den på helhetsforståelsen jeg hadde av det å forske i egen profesjon. Metodevalgene har gjort at jeg har fått en annen kunnskap om min erfaring. Når jeg skriver metodevalgene, er også oppgavens form, essay, en metode i tillegg til den kvalitative metoden. Jeg føler at det å skrive essay er en god metode å få frem kunnskap på, men den er krevende. På en måte er veien blitt til etter hvert. ”Veien blir til mens man går” er et ordtak som passer for meg her. Det kan kanskje forstås som at jeg ikke har hatt en plan med oppgaven, men min meningen med å si dette, er å gi en illustrasjon på skriveprosessen. Det å reflektere over egne erfaringer, samt formulere disse slik at de gir en viss mening, har vært utfordrende. Denne prosessen har gjort at jeg har oppdaget ny kunnskap om min egen praksis. Sammen føler jeg at disse metodene har gjort at jeg ser på egen og andres erfaring med et annet blikk enn tidligere. I dette kapitlet har jeg beskrevet erfaringene jeg gjorde under feltarbeidet mitt, mens hele oppgaven er et forsøk på et fageessay.

Jo Bech-Karlsen skriver i boken ”Gode fagtekster, essayskriving for begynnere”, følgende: ”Det faglige essayet har både den spesielle og den allmenne interesse, men essayisten må kunne analysere og skille³”. Jeg har gjennom skriveprosessen forsøkt å få fram det spesielle for profesjonen jeg representerer, samtidig som jeg har prøvd å bruke teorien til å stille spørsmål som fremmer refleksjon over mine egne erfaringer. Jeg har gjort et forsøk på å bringe deg som leser inn i den verdenen jeg representerer, ikke for at du skal se det fra mitt perspektiv, men for at du kanskje kan få en annen forståelse for hvilken kunnskap som er i handlingene under væpnete oppdrag. I noen tilfeller kan du kanskje finne mine forklaringer på hvorfor ting er som de er, men jeg har ikke ment å fremstille dette som en fasit.

Jeg startet min politikarriere i 1982 da jeg begynte på Politiskolen. Etter 2 års utdanning begynte jeg å jobbe ved et politikammer. Ved dette politikammeret arbeidet jeg frem til 1999. I løpet av disse årene jobbet jeg mesteparten av tiden med operativ tjeneste. I politiet regnes døgntkontinuerlig som operativ tjeneste. Jeg var en kort tid etterforsker, men trivdes best ute i

² Nerheim, H. s. 284, ”Vitenskap og kommunikasjon” Universitetsforlaget 1996. Hun forklarer for-forståelse som en helhetsforståelse; den angir rammene for hvorledes forståelsesprosessen videre vil utvikle seg.

³ Bech-Karlsen, J. s. 25, ”Gode fagtekster, essayskriving for begynnere”, Universitetsforlaget 2003.

gaten. I løpet av denne perioden var jeg med i UEH- enheten i politidistriktet. Jeg ble benyttet som instruktør både i taktiske leksjoner og til skytetrening. I denne enheten trente vi mer på å håndtere væpnete oppdrag enn andre polititjenestemenn i politidistriktet. I tiden fra august 1999 til februar 2001 var jeg ute i FN- tjeneste for politiet. Etter 18 måneder dro jeg tilbake til Norge og gikk inn i den tjenesten jeg hadde før jeg reiste.

Jeg begynte å arbeide ved Politihøgskolen i august 2001. I tillegg til å være politiutdannet, er jeg også utdannet trafikklærer ved tidligere Statens Trafikklærerskole, nå Høgskolen i Nord-Trøndelag, avdeling for trafikklærerutdanning. Arbeidet ved Politihøgskolen fant jeg både interessant og utfordrende, og ble fast ansatt januar 2004. Etter å ha arbeidet ved Politihøgskolen i noen år, har jeg på en måte fått litt avstand til praksisfeltet. Min faglige identitet har endret seg. Når jeg kommer med en slik erkjennelse, vil nok det for mange være en bekreftelse på at jeg har mistet kontakten med det ”virkelige” politiarbeidet. Jeg føler imidlertid at jeg har utviklet en annen forståelse for erfaringen fra praksisfeltet, denne forståelsen tror jeg kan ha vært en styrke for meg i feltarbeidet jeg har gjennomført.

1.1 Hva har jeg erfart som forsker innen egen profesjon – forberedelsene

Starten på denne oppgaven fikk jeg gjennom essayet jeg skrev til eksamen i vitenskapsteori. Essayet heter ”Øyeblikket”, og handler om den situasjonen jeg i ettertid følte var et paradigme for meg. Det gikk opp for meg at det jeg gjorde kunne være farlig, og at jeg kunne i ytterste konsekvens drepe et annet menneske. I den påfølgende skriveprosessen ble jeg nysgjerrig på hva mine kollegaer tenkte i en liknende situasjon. Jeg bestemte meg for å undersøke dette, og bestemte meg for å gjøre et feltarbeid. Hva innebar det å gjøre et feltarbeid? I boken ”Feltarbeid i egen kultur”, av Cato Wadel, betrakter han feltarbeid som kvalitativt orientert forskning⁴.

⁴ Wadel, C s. 10, ”Feltarbeid i egen kultur”, 6. opplag 2002, Helgeland Trykkeri, Flekkefjord, SEEK A/S, Flekkefjord 1991. Han sier at feltarbeid i seg selv ikke kan betraktes som en kvalitativ metode, fordi feltarbeid innebærer bruk av både kvalitativ og kvantitativ metode.

Jeg tenkte først at jeg ville prøve å være observatør, men fant ut at det kunne by på problemer. Jeg ville for eksempel være en ekstra person de andre måtte ta hensyn til, fordi de ville ha ansvaret for min sikkerhet også. Etter at jeg hadde reflektert litt rundt de ulike dilemmaene jeg kunne usette andre for, bestemte jeg meg for å gjennomføre intervjuer med noen utvalgte kolleger. I følge Cato Wadel⁵, er det fire kriterier som bør være tilstede dersom en velger intervju i form av en samtale. Jeg følte jeg oppfylte alle disse kriteriene fordi jeg hadde med meg min egen erfaring. Jeg har deltatt i flere år i aktivitetene relatert til fagområdet jeg skal undersøke. Gjennom instruksjonen jeg selv har hatt ansvaret for, har jeg observert andre i relaterte aktiviteter. Under evalueringer av øvelser og oppdrag, har jeg deltatt i samtaler samt observert andre i samtaler knyttet til fagområdet.

Under forberedelsene tenkte jeg på om forståelsen av mine egne erfaringer kunne være til hinder for å forstå de andres erfaringer. Jeg ville jo ha med meg min egen erfaring i møte med intervjupersonene, og jeg kom til å forstå deres erfaring med mitt blikk. Det kunne jeg ikke unngå. Betyr det at jeg ikke ville være nøytral eller for lite objektiv som forsker? Kan det være slik at mine egne erfaringer er med på å åpne for forståelse av de andres erfaringer? Jeg har valgt å bringe min egen historie inn i denne oppgaven, og den vil være med meg i møtet med andre. Min egen historie og mine tanker er grunnlaget for denne oppgaven, derfor kan jeg forsvare å ha den med. Ville de som jeg skulle møte se annerledes på meg fordi jeg hadde forskerhatten på meg, eller ville de se på meg som en som fortsatt var politimann? Jeg måtte også ta et oppgjør med meg selv. Hvilken rolle ønsket jeg å ha? Dette var også et dilemma jeg kjente på. Jeg ønsket jo å fremstå som en politimann fordi jeg ville identifisere meg med intervjupersonene, og jeg tror også at det ville gjøre det lettere for dem å identifisere seg med meg.

Anonymisering og taushetsplikt

Hvilke etiske hensyn tok jeg under intervjuene? Siden jeg var den som hadde tenkt på hva som skulle være tema under intervjuet, hadde jeg allerede et fortrinn i forhold til intervjupersonene. Allerede da jeg tok kontakt med intervjupersonene, la jeg noen premisser. De hadde litt kjennskap til noen av disse, men ikke til alle. Kunne følelsen av avmakt oppstå i

⁵ Wadel, C s. 52, "Feltarbeid i egen kultur", 6. opplag 2002, Helgeland Trykkeri, Flekkefjord, SEEK A/S, Flekkefjord 1991. De fire kriteriene er deltakelse i aktiviteter, observasjon av aktiviteter, deltakelse i samtaler og observasjon av samtaler.

intervjusituasjonen? Kunne jeg risikere å føle avmakt? Hva ville det gjøre med meg i forhold til den andre? Dette var viktige spørsmål for meg å ha tenkt gjennom før intervjuene.

Jeg valgte å være åpen overfor intervjupersonene om hva hensikten med intervjuene var. Dette gjorde jeg for at intervjupersonene skulle føle trygghet for at informasjonen jeg fikk ikke på noen måte ville bli misbrukt. Under intervjuene var jeg oppmerksom på at jeg når som helst kunne ”trå informanten for nær”, uten at informanten var bevisst det⁶. Jeg la opp til ikke å bevege meg inn i deres ”urørlighetssone”. Denne sonen er privat.

Spørsmålet om anonymisering kom ganske fort opp da jeg forberedte feltarbeidet. Det er et krav ut fra et forskningsetisk perspektiv l, og samtidig er det et krav innen politiet å overholde taushetsplikten. Å overholde taushetsplikten ville ikke bare gjelde intervjupersonene, men også meg selv. Jeg har i oppgaven forsøkt å fremstille både min egen historie og intervjupersonenes historier på en mest mulig anonym måte. Med det mener jeg at verken navn på person, tid eller sted en nevnt. Det å fremstille noe for anonymt, kan imidlertid føre til at innholdet mister litt av sin substans. Jeg har følt at denne balansegangen har vært utfordrende noen ganger. Hendelsene som er sitert, stammer fra saker som er ferdigbehandlet i rettssystemet.

Etter det jeg vet, er det ikke tidligere skrevet om temaet slik jeg har gjort det i denne oppgaven. Noen ganger har jeg følt på hvor grensene går for hva jeg kan skrive om og hvordan jeg fremstiller det. Det er ikke slik at jeg kan beskytte meg bak forskerrollen. Jeg har ved flere anledninger i løpet av skrivingen, måttet ta et oppgjør med meg selv i forhold til innholdet i oppgaven. Jeg ønsket ikke at noen, verken intervjupersonene, politiet eller Politihøgskolen, skulle bli fremstilt på en ufordelaktig måte.

Spørsmålene

Var jeg undrende nok i spørsmålene mine? Var min profesjonskunnskap et hinder for meg? Spørsmålene hadde jeg utformet på bakgrunn av mine erfaringer. Jeg ville undersøke hva intervjupersonene hadde erfart fra tilsvarende situasjoner som det jeg opplevde. I spørsmålene

⁶ Fog, J s. 218, ”Den moralske grund i det kvalitative forskningsinterview”, artikkel i kompendiet Forskningsmetoder. Hun sammenligner den situasjonen med prinsippet om ”den trojanske hest”.

hadde jeg brukt ord og begreper slik jeg forstod dem. Gjennom spørsmålene kunne jeg sette meg selv på spill. Sten Wackerhausen har i artikkelen om kommunikasjon, forståelse og handling, skrevet: ”Å sette noe på spill, er å avsløre noe som kan endre andres syn på deg selv⁷”. Dersom andre endret sitt syn på meg etter samtalen, var det noe jeg hadde påført meg selv. Jeg kunne ikke laste noen andre. Dersom intervjupersonen fikk denne følelsen, kunne det føre til ubehag og det ville være mitt ansvar. For å unngå at dette sørget jeg for å avklare begreper som kunne føre til misforståelser.

Språket mitt har forandret seg i løpet av årene ved Politihøgskolen, det samme har måten min å stille spørsmål på. Under intervjuene merket jeg at jeg hadde en uvane ved det å stille flere spørsmål samtidig, uten å la intervjupersonene svare på ett og ett spørsmål. Gjennom den måten å stille spørsmål på, følte jeg at jeg lukket for en god nok refleksjon rundt de enkelte spørsmålene. Da jeg ble oppmerksom på det, endret jeg stilen og stilte kun ett spørsmål av gangen. Dette gav mer tid til refleksjonen jeg følte manglet. Det ble også mer ryddig for intervjupersonen, og det ble lettere for meg i prosessen når jeg skrev ut intervjuene.

Valg av informanter og intervjuene

Hva skulle jeg legge vekt på ved valg av intervjupersoner? Jeg vurderte dette litt frem og tilbake, og bestemte meg for å intervju kolleger jeg kjente. Ved valg av informantene vurderte jeg om det ville bli for nært forhold til disse fordi informantene siden jeg kjente dem fra før. Valget av intervjupersonene gjorde jeg ut fra min kjennskap til dem, og at jeg visste at de hadde opplevd en tilsvarende situasjon som meg. Jeg valgte ut seks kolleger som jeg ville intervju. Jeg hadde aldri tidligere snakket med dem om temaet. Under intervjuene oppdaget jeg at det hadde både en positiv og en negativ effekt. Den positive effekten var at siden vi kjente hverandre, behøvde vi ikke å introdusere oss for hverandre. De visste hva jeg stod for, og jeg visste hva de stod for. Vi hadde tillit til hverandre. Det siste var viktig for meg fordi det ga samtalene et annet utgangspunkt.

Den negative effekten av at vi kjente hverandre fra før, var fordi jeg følte at samtalen ble litt kunstig. Jeg opplevde at de så på seg selv som et forskningsobjekt, noe som jeg skulle bruke.

⁷ Wackerhausen S., s. 22, ”Tre artikler av og fra Sten Wackerhausen. Kompendium med artikler om kommunikasjon, forståelse og handling, Høgskolen i Bodø, Senter for praktisk kunnskap.

Denne følelsen ble underbygget av utsagnet: ”Jeg håper jeg har noe å bidra med”. Denne kommentaren fikk jeg på de to første intervjuene. Jeg reflekterte over hvorfor denne kommentaren kom, og fant ut at hvis jeg ga uttrykkelig uttrykk for at samtalen ikke var et intervju, men en samtale mellom to likeverdige, kunne jeg kanskje unngå å skape denne ”objektfølelsen” hos dem. I ettertid har jeg kommet fram til at jeg mest sannsynlig har lurt meg selv. Jeg hadde invitert dem til et møte, og de valgte å komme for å gjøre meg den tjenesten å bidra til min undersøkelse. Det betød at vi ikke var likeverdige i forhold til bakgrunnen for intervjuet og temaet vi skulle snakke om.

Antallet viste seg i ettertid å være litt for stort dette feltarbeidet. Det hadde vært tilstrekkelig med tre til fire personer. Jeg tok ikke hensyn til noen kjønnsfordeling. Grunnen til det var at jeg ikke hadde til hensikt å finne ut om det var forskjell på hva menn og kvinner tenkte i væpnede situasjoner. Alle intervjupersonene hadde en god del trening i å håndtere væpnede oppdrag.

Kvale har skrevet: ”Forskningsintervjuet er ikke en konversasjon mellom likeverdige deltakere, ettersom det er forskeren som definerer og kontrollerer situasjonen. Temaet for intervjuet gis av intervjueren, som også kritisk følger opp intervjupersonens svar på spørsmålene⁸”. Akkurat slik som Kvale skriver det, følte jeg det under intervjuene jeg hadde. Det var vanskelig å unngå at det ble slik, fordi jeg hadde kontaktet dem.

Under intervjuene prøvde jeg å være bevisst på å møte intervjupersonen i samtalen. I utgangspunktet skulle ikke det være vanskelig fordi vi hadde en felles sak⁹. I de to første intervjuene oppstod det, ved noen anledninger, det Hans Skjervheim beskriver som en toleddet relasjon¹⁰. Jeg merket det ved at jeg ikke fulgte opp med spørsmål ut fra det intervjupersonen hadde fortalt. Jeg var for opptatt av spørsmålsguiden og skiftet tema på galt sted. Dette førte til at flyten i samtalen vår ble brutt. Den erfaringen var for meg ganske

⁸ Kvale, S. s. 21, ”Det kvalitative forskningsintervjuet”, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 1. utgave 1997, 8. opplag 2006.

⁹ Skjervheim, H. s. 72, ”Deltakar og tilskodar og andre essays”, 1996 H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo, 2. opplag 2001. Hans Skjervheim skriver i essayet ”Deltakar og tilskodar” om den treleddete relasjon som oppstår mellom to personar som møtes ”mellom den andre, meg og sakstilhøve som er slik at vi deler sakstilhøvet med kvarandre”.

¹⁰ Skjervheim, H. s. 72, ”Deltakar og tilskodar og andre essays”, 1996 H. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo, 2. opplag 2001. Skjervheim beskriver en to leddet relasjon slik: ”den eine inni den andre som kinesiske øskjer, nemleg: Eg i relasjon til mitt sakstilhøve, faktum, og mitt sakstilhøve, som er den andre i relasjon til sitt sakstilhøve”.

nyttig. Under de andre intervjuene jeg gjennomførte, benyttet jeg ikke spørsmålsguiden på samme måte. Jeg benyttet den kun når jeg ikke kom videre i intervjuet.

Alle intervjuene ble gjennomført på det stedet som intervjupersonen bestemte. Jeg følte det var riktig at jeg tilpasset meg dem. Selv om vi kjente hverandre, følte jeg at det ga intervjupersonen mer trygghet. Det viste seg også å være praktisk fordi de fleste av intervjuene ble foretatt i arbeidstiden til intervjupersonen.

Om å skrive ut intervjuene

Da jeg skulle starte med å skrive ut intervjuene, tenkte jeg på det Kvale har skrevet i boken ”Det kvalitative forskningsintervjuet”: ”Intervjuene er levende samtale¹¹”. Jeg kunne ikke begynne å analysere det intervjupersonene hadde fortalt. Innholdet i analysene ville bære preg av hvordan jeg hadde forstått intervjupersonen. Det var heller ikke meningen min med feltarbeidet å tolke de andres historier. Jeg har kun hatt ønske om å få fram deres erfaringer. Jeg har valgt å bruke et hverdagslig språk for at teksten skal være forståelig for andre lesere enn de som kommer fra samme profesjon som meg. I løpet av prosessen med å skrive noe av de intervjupersonene fortalte, kunne jeg nesten visualisere hvordan deres situasjon hadde vært. Dette var ganske spesielt. Jeg tror kanskje at denne følelsen kom som følge av at jeg selv hadde opplevd noe av det de hadde opplevd. Utfordringene var å ha distanse nok til situasjonene deres. Jeg tok meg selv i dette noen ganger, og har vært bevisst på at vår felles forståelse ikke skulle bli hemmende for den vitenskapelige teksten.

¹¹ Kvale, S. s. 116, ”Det kvalitative forskningsintervjuet”, Gyldendal Norske Forlag AS 2001, 1. utgave 1996, 8. opplag 2006.

Kapittel 2

Å være forberedt i væpnede oppdrag - hvordan erfarer jeg og andre politimenn og -kvinner det?

2.1 Situasjonen

Jeg ligger på fortauet på den motsatte siden av bygningen gjerningsmannen har løpt inn i. Han har knust ruten i døren som fører inn til kolonialbutikken som ligger i første etasje i samme bygning. Noen timer tidligere hadde han truet tre kolleger med en pistol. Jeg ligger og sikter mot inngangsdøren til kolonialbutikken, og ved siden av meg sitter en kollega på huk klar til å reise seg for å skyte inn tåregass. Jeg skal sørge for sikkerheten til kollegaen min mens han skyter inn tåregass.

Start på dagen

Situasjonen som er beskrevet innledningsvis utspant seg en dag for en del år siden.

Dagen min begynte hjemme med at jeg gjorde avtale med min daværende kone om at jeg skulle kjøre den eldste gutten vår på forskolen. Min kone måtte være hjemme med de to yngste barna da de var syke. Eldstemann skulle ikke av gårde før litt ut på formiddagen, slik at jeg kunne dra på jobben om morgenen. Det passet bra fordi jeg hadde innkalt en person til avhør kl. 0830. Dette avhøret skulle ikke ta mer enn ca 1 time, og etterpå kunne jeg dra hjem og kjøre eldstemann. Jeg hadde avtalt dette med avdelingslederen min. På bussen inn til sentrum, satt jeg og tenkte på avhøret jeg skulle ta og at jeg skulle kjøre min sønn til forskolen.

Planen endres

Idet jeg kommer inn hovedinngangen til politikammeret, får jeg følelsen av at noe spesielt skjer. Jeg ser inn på vekten der det er stor aktivitet, og begynner å tenke på hva årsaken kan være. Jeg har ikke rukket å tenke tanken ferdig før vaktsjefen tar kontakt med meg og beordrer meg ned i garderoben for å iføre meg verneutstyret og hente våpnene mine. Jeg får orientering om at tre kolleger var blitt truet av en mann med et skytevåpen, og at han har

forsvunnet inn i lokalene til en kolonialbutikk i nærheten. Lokalene ligger i første etasje i en bygård. Foruten butikklokalene i første etasje, var det flere bebodde leiligheter i de øvrige etasjene. Det fryktes for at gjerningsmannen skal gå oppover i etasjene og i verste fall ta seg inn til noen av beboerne. Jeg får beskjed om at mer informasjon vil bli gitt da jeg har hentet utstyret.

Møtestedet for mer informasjon er politikammerets bakplass. Plassen er skjermet for innsyn. Mens jeg skynder meg ned i garderoben, kommer tanken på at jeg må ringe hjem og si at jeg ikke kan kjøre eldstemann på skolen likevel. Det er stor sannsynlighet for at oppdraget jeg skal ut på vil gå over lengre tid. På vei ned i garderoben begynner jeg å tenke på hvor i skapet jeg har utstyret hengende, og i hvilken rekkefølge jeg må ta det på meg. Nede i garderoben ringer jeg til avdelingslederen min og forteller at jeg ikke kan gjennomføre avhøret som planlagt. Han hadde allerede fått vite at jeg var satt til å gjøre noe annet, og for ham var det greit. Jeg ringer hjem og forteller at jeg må gjøre en annen jobb enn planlagt. Etter samtalene begynner jeg å ta på meg utstyret.

2.2 Utstyrets betydning for den mentale forberedelsen

Når jeg tar på meg kjeledressen føler jeg at tankene mine retter seg mer mot oppdraget jeg skal ut på. Kjeledress er et praktisk plagg å ha på seg. Etter at jeg har tatt den på meg, tar jeg på meg verneutstyret. Mens jeg tar på meg det, tenker jeg på oppdraget jeg skal ut på og hva jeg kan møte. Verneutstyret består av en skuddsikker hjelm, skuddsikker vest og vernemaske. Revolveren har jeg ladet med seks patroner, samt at jeg har tatt med to ekstra hurtigladere. Jeg har også med meg maskinpistolen og to fulle magasiner. Før jeg forlater garderoben sjekker jeg at begge magasinene er fulle. I tilfelle det skulle bli brukt tåregass har jeg også med meg vernemasken som beskytter meg mot denne gassen. Jeg tar med meg den bærbare radioen samt et ekstra batteri til den. Jeg er glad for at jeg har min personlige bærbare radio. Jeg har med en ørepropp som jeg kobler til for at ingen andre skal høre det som sies. Denne øreproppen er tilpasset det ene øret mitt. Dette gir meg trygghet til at både radioen og øreproppen virker sammen, og at batteriet alltid er oppladet.

Før jeg møter på bakplassen, tar jeg også med den lille beredskapssekken jeg har. I den legger jeg et par ekstra sokker, en ekstra feltskjorte og den ekstra ammunisjonen. Det er en rutine jeg

har lagt meg til. Hva er det som gjør at jeg har denne rutinen? Er det usikkerheten knyttet til oppdraget? På treninger har vi snakket mye om slike rutiner. Er det slik at noen rutiner er med på å gjøre visse oppdrag mer alvorlige og farligere enn de er? Jeg vet at jeg aldri kommer til å skyte så mange skudd som jeg har ammunisjon til. Kan det være at utstyret og mengden av utstyr påvirker min mentale forberedelse rettet mot oppdraget jeg skal ut på? I ettertid har jeg sett at det er mye symbolikk i det utstyret jeg har på meg. Jeg føler meg mer operativ, d.v.s. i stand til å møte flere ulike utfordringer når jeg har med meg ekstra utstyr på et oppdrag.

På bakplassen møter jeg de andre kollegaene mine som skal ut på samme oppdrag. Det blir gitt ytterligere informasjon. Oppdraget vårt er å sørge for at gjerningsmannen ikke tar seg videre opp i bygården eller forsvinner ut av butikklokalet uten at vi har kontroll på ham. Før jeg setter meg i bilen, sjekker jeg utstyret mitt. Det gir en god følelse å vite at jeg har kontroll på det, og da mener jeg også at jeg vet det fungerer og er i orden. Vi som skal ut på oppdraget sammen, snakker om hvor mye tåregass vi bør ha med. Tilslutt er vi enige om at vi tar med oss mer enn det vi trolig får bruk for. Vi ønsker å være sikre på at vi har nok. Det er bedre å ha med for mye enn for lite. Det som ikke brukes kan tas med tilbake igjen. Det at vi har med oss mer utstyr enn nødvendig skaper en trygghet hos oss. På trening har jeg snakket mye med kollegane mine om ekstremisituasjoner, og det er enighet om at når vi drar ut på oppdrag er det viktig å være forberedt på at det verste kan skje.

På trening og under øvelser har det vært snakket mye om viktigheten av å ivareta egensikkerheten. Hva betyr det? Egensikkerhet er et begrep som brukes i operativ tjeneste. Når jeg tenker egensikkerhet, tenker jeg på hvordan jeg kan ivareta sikkerheten for meg selv og hva jeg må gjøre. Hvis jeg følger de taktiske og tekniske prinsippene samt bruker nødvendig verneutstyr, mener jeg at jeg ivaretar egensikkerheten. I situasjonen jeg innleder med, har jeg i oppgave å ivareta sikkerheten for en annen kollega. Det betyr ikke at han er fritatt fra å tenke på egensikkerhet. Min oppgave er å skape en større grad av trygghet for ham når han skyter inn gasspatronene.

Rutinens betydning i forberedelsesfasen

I samtale med en av intervjupersonene om erfaringene fra et væpnet oppdrag han hadde vært med på, forteller han om ubehaget han følte en gang han ikke hadde kontroll på utstyret. Den ubehagelige følelsen tok en del av hans konsentrasjon i forkant av situasjonen som oppstod under oppdraget. Den dagen hendelsen inntreffer gjør intervjupersonen en annen type tjeneste enn det han pleier. Sitatet fra fortellingen starter på det tidspunktet intervjupersonen blir involvert:

”Når jeg får melding om å reise til åstedet, er jeg på politikammeret. Jeg har ikke kontroll på utstyret mitt fordi jeg kjører en annen bil. Jeg har på meg en annen uniform der for eksempel det bærbare sambandssettet ikke passer i lommen på jakken. Sambandssettet er annerledes enn det jeg til vanlig bruker, og øreproppen jeg har passer ikke. Jeg er usikker på hvor mye strøm det er igjen på batteriet også. I det hele tatt har jeg mer enn nok å tenke på når det gjelder utstyret. Heldigvis har jeg mine egne våpen. Jeg har ikke kapasitet til å forberede meg på hva som kanskje kan møte meg. Det er imidlertid ikke slik jeg pleier å føle meg når jeg rykker ut på væpnete oppdrag. Underveis til åstedet diskuterer jeg med kollegaene som er med. Vi diskuterer hvor vi skal møte ved ankomst på åstedet. Jeg får i oppgave å ta kontakt med beboerne i et hus tilsvarende det gjerningsmannen befinner seg i. Dette for å få bedre kjennskap til hvor mange rom kjelleretasjen er inndelt i, og hvordan disse ser ut i det huset der gjerningsmannen er. I det jeg ankommer, går jeg til et hus like ved det huset der gjerningsmannen oppholder seg. Jeg oppdager at radioen min har sluttet å virke, og jeg befinner meg et lite stykke fra kollegane mine. Jeg får øyekontakt med dem, og de vinker meg tilbake for å fortelle meg om utviklingen. Jeg har gått glipp av verdifull informasjon.”

Detaljene i intervjupersonens historie som ”stjeler” av hans kapasitet, skyldes en rutinesvikt hos ham. Rutinesvikten skaper en uro hos ham, og forstyrrer hans forberedelse til oppdraget. Når han kommer til stedet, føler han ikke den roen i kroppen som han vanligvis har. Denne uroen forsterkes når radioen ikke lenger virker.

Jeg vil og ta med en historie fra en av de andre intervjupersonene. Han erfarte også hvordan usikkerhetsfølelsen ”stjeler” av hans oppmerksomhet som han føler bør være rettet mot oppdraget. Han følte at han ikke hadde god nok kontroll på utstyret. Usikkerhetsfølelsen ved det å ikke ha god nok kontroll på skytevåpenet, gjør at han bruker mer oppmerksomhet rettet mot skytevåpenets funksjon enn mot gjerningsmannen. Hvorvidt usikkerhetsfølelsen er en trussel overfor sikkerheten til ham selv og de andre, er uvisst å si. Ubegrepet hans kan være et utslag av at han følte han ikke helt kunne ivareta sikkerheten for seg selv og andre, slik han selv kanskje hadde forventet.

Hans fortelling er fra et væpnet oppdrag, like etter at han var uteksaminert fra Politiskolen. Han måtte rette skytevåpenet sitt mot en bevæpnet gjerningsmann. Våpenet intervjupersonen benyttet, hadde han fått utlevert idet han rykket ut på oppdraget. Det var rutinen den gangen. Dette våpenet var av typen SLK (Selv Lader Karabin), det er ikke lengre i bruk i politiet. Idet situasjonen oppstod der han rettet våpenet mot gjerningsmannen, kom plutselig tanken på om det var sikret eller ikke. Sikringsfløyen satt på høyre side, og det var en liten hendel som ble vippet opp eller ned for å sikre det eller ikke..

Intervjupersonen fortalte at han brukte mye oppmerksomhet til å tenke på om våpenet var sikret eller ikke. I ettertid var han glad for at det ikke ble nødvendig å skyte. Intervjupersonen følte nok situasjonen ubekvem fordi han ikke var sikker på om han kunne skutt dersom det hadde vært nødvendig. Han følte at han ikke kunne være oppmerksom nok i utøvelsen av eventuelle handlinger som var forventet av ham. For ettertiden bestemte han seg for at han ikke ville sette seg i en slik situasjon der han ikke var sikker på om våpenet var sikret eller ikke. I væpnete oppdrag etter dette, kontrollerte han alltid posisjonen på sikringsfløyen før han forlot politistasjonen. Det gjorde at han frigjorde kapasitet, slik at han kunne være bedre forberedt neste gang en tilsvarende situasjon skulle oppstå.

2.3 Gjerningsmannen

Begrepet gjerningsmann, er et generelt begrep. Det er sammensatt at to ord, gjerning og mann. Innen min profesjon brukes begrepet om personer som har begått en straffbar handling. Da er forståelsen min av dette begrepet også et grunnlag for hvordan jeg møter den andre. Hvordan virker informasjonen om gjerningsmannen inn på min mentale forberedelse i møte med ham? Informasjonen som blir gitt før vi reiser fra politikammeret, er at gjerningsmannen er en farlig kriminell som hadde rømt fra et fengsel. Når jeg setter meg i bilen inne i bakgården til politikammeret, sammen med de andre kollegaene, stiller jeg meg selv noen spørsmål som jeg føler det er viktig at jeg har et bevisst forhold til. Vil grensen for når jeg handler være annerledes nå som jeg vet at gjerningsmannen er karakterisert som farlig? Ut fra informasjonen jeg har fått om gjerningsmannen, danner jeg meg et bilde av ham.

Denne prosessen er en del av min mentale forberedelse til møtet med ham. Jeg kan trekke sammenligninger i forberedelsene jeg gjør når jeg skal treffe en venn eller en fremmed. Dersom jeg har informasjon om personen, vil det påvirke min forberedelse og med hvilken tillitt jeg møter den andre. Gjerningsmannen er blitt karakterisert som farlig, jeg kan ikke huske å ha møtt ham tidligere. På bakgrunn av informasjonen om at han er en farlig kriminell, legger jeg til grunn hvor mye tillitt jeg viser ham. Knut E. Løgstrup skriver i ”Den etiske fordring”: ”Det hører til vårt menneskeliv at vi normalt møtes med en naturlig tillitt til hverandre. Dette er ikke bare tilfelle når vi kjenner et menneske godt, det gjelder også når vi møter vilt fremmede. Det skal spesielle omstendigheter til for at vi skal møte en fremmed med en forutinntatt mistillit¹²”.

I oppdraget jeg har, kan ikke jeg se at det er noen naturlig tillitt mellom gjerningsmannen og meg. Jeg har plikt til å stanse gjerningsmannen fra å skade andre. Plikten kommer som en følge av oppgaven jeg har som politimann. Oppdraget jeg skal ut på har oppstått på grunn av spesielle omstendigheter. Jeg anser det som spesielle omstendigheter fordi oppdraget ikke er vanlig. Selv om jeg vet navnet på gjerningsmannen, er han en fremmed for meg fordi jeg aldri har møtt ham. Jeg har informasjon om ham og hva han har gjort, og kommer derfor ikke til å møte ham med tillitt. Jeg vet at jeg kommer til å se på gjerningsmannen som et objekt, fordi jeg ikke ønsker å identifisere meg med den verdenen han representerer. Hans Skjervheim skriver i essayet ”Deltakar og tilskodar”: ”Ved å objektivere den andre går ein til åtak på den andre sin fridom. Ein gjer den andre til eit faktum, ein ting i si verd. På denne måten kan ein skaffa seg herredøme over den andre¹³. Ved at jeg gjør gjerningsmannen til et objekt, gjør jeg det bedre for meg selv. Jeg vil ikke delta på hans premisser. Denne innstillingen gjør meg i stand til ikke å føle empati i møte med ham. Dette er måten jeg beskytter meg selv på. Han har i andre tilfeller ikke vist seg tillitten verdig i møte med andre polititjenestemenn, så hvorfor skulle jeg tro at han vil gjøre det nå? Gjerningsmannen har oppført seg truende overfor tre av mine kolleger. Han viste ikke slik atferd fordi han så på dem som truende individer, men fordi de var polititjenestemenn som representerer et maktapparat i samfunnet. Jeg representerer det samme maktapparatet, og av den grunn vil jeg anta at gjerningsmannen ikke kommer til å ha en annen atferd overfor meg. Bakgrunnskunnskapen min om

¹² Løgstrup, K.E. s. 29, ”Den etiske fordring 1956 og 1991”, Norsk utgave 1999, J. W. Cappelens forlag, utgave 2000.

¹³ Skjervheim, Hans s. 74, ”Deltakar og tilskodar” i ”Deltakar og tilskodar og andre essays”. 2. Opplag 2001. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo

gjerningsmannen og hans atferd overfor mine kolleger, gjør at terskelen for handlingene mine er lavere i møte med denne gjerningsmannen.

Nå er jeg sammen med andre kollegaer. Vi skal ut på oppdraget og på vei til åstedet utveksler vi informasjon. Når vi kommer frem, vil jeg forholde meg til virkeligheten slik jeg oppfatter den. En annen tanke jeg har på veien frem til åstedet, er om jeg vil kunne ivareta de etiske normene som lovene og reglene beskriver? Jeg har gjort gjerningsmannen til et objekt og en skyteskive, og har i oppgave å skaffe meg herredømme over ham. Som politimann har jeg plikter i utførelsen av arbeidsoppgavene. I det ligger det at jeg plikter å handle etter allmenne regler og prinsipper som gjelder for de ulike situasjonene en politimann kan havne i¹⁴.

Forberedelser til å skyte mot gjerningsmannen

Våpenet jeg har valgt å bruke i denne situasjonen er maskinpistolen. Dette våpenet gir meg større mulighet til å være sikker på å treffe på den avstanden det er mellom meg og stedet der gjerningsmannen kan komme ut. Årsaken til denne treffmuligheten ligger i at dette våpenet er lengre enn revolveren. Den er lettere å holde stødig fordi jeg kan støtte kolben mot skulderen og holde våpenet med begge hender. Kollegaen som skal skyte inn tåregass reiser seg og skyter inn en patron. Den treffer et av vinduene med et brak slik at vinduet knuser. Umiddelbart etter at tåregasspatronen har landet inne i butikken mellom matreolene, begynner den å "frese". Jeg kan høre freselyden, og deretter ser jeg gassen stige opp og bre seg i rommet. Jeg vet hva denne gassen kan gjøre med en person. Øynene begynner å renne, etter en stund begynner det også å renne fra nesen og så får en problemer med å puste. Det er svært ubehaglige. Kollegaen min har seks tåregasspatroner til som han kommer til å skyte inn mens jeg ligger og sikter mot inngangsdøren.

Jeg gjør det jeg kan for å holde våpenet stødig, og jeg sikter slik jeg har lært på skytebanen under skytetrening. Pulsene mine er høyere enn normalt, og jeg føler en spenning i kroppen. Jeg ser omgivelsene foran meg kun gjennom siktene på våpenet. Jeg prøver å kontrollere dette. Denne spenningen har også innvirkning på hvordan øynene reagerer. Jeg vet det er lett å få

¹⁴ Pliktetikk: Ut fra et pliktetisk perspektiv er en handling riktig om det finns prinsipper, normer eller regler som beskriver at man skal eller la være å utføre handlingen – Rolf Granèr og Maria Knutsson: "Etikk i polisarbeite", s. 33

tunnelsyn i stressete situasjoner. Tunnelsynet gjør at jeg mister noe av sidesynet mitt. Bakgrunnen bak stolpen i siktemiddelet blir uklar, jeg ser den gjennom en slags tåke. Hva skal jeg prioritere? Skal jeg se stolpen tydelig eller skal jeg se bakgrunnen tydelig? Mine dilemmaer¹⁵ er om jeg skyter på riktig tidspunkt, at handlingen er i tråd med regelverket, konsekvensene dersom jeg ikke treffer når jeg må treffe, eller treffer noe som jeg ikke sikter på. Når jeg sier ”må treffe”, mener jeg dersom situasjonen er slik at en uskyldig, eller jeg, står i fare for å bli skutt og eventuelt drept. I en slik situasjon må jeg treffe gjerningsmannen på det punktet jeg sikter. Dette er kravet jeg setter til meg selv. Jeg kan ikke gi noen garanti for at jeg treffer. En tanke jeg får når jeg ligger der; hva gjør det med *meg* dersom jeg ikke treffer akkurat i det riktige øyeblikket? Hva om jeg treffer noe eller noen jeg ikke sikter på?

Når jeg ligger og sikter mot døren der gjerningsmannen kan komme ut, tenker jeg på hvilke handlinger han kan finne på å gjøre. Jeg tenker også på regelverket som er styrende for mitt oppdrag og for hvilke plikter jeg har. Forventer gjerningsmannen at jeg har plikter overfor ham idet han kommer ut med for eksempel skytevåpenet rettet mot meg og min kollega? I følge lover og regler plikter å behandle andre med respekt. Hvordan kan jeg respektere en som har truet med å skyte kollegaene mine? Samfunnet har etablert normer som de kan akseptere fra politiet. Jeg er en del av samfunnet og har vært med på å etablere normene. Jeg forholder meg til virkeligheten slik jeg forstår den. Min virkelighet er at gjerningsmannen har truet tre kollegaer med et skytevåpen, og at han gjemmer seg i butikklokalet. Dette er de fakta jeg forholder meg til. Med fakta mener jeg opplysninger jeg har fått fra andre. Det er andres erfaringer jeg har blitt fortalt.

Kollegaene mine har fortalt hvordan de opplevde situasjonen, med deres begreper og språk. Med det mener jeg at kollegaene mine har beskrevet at de følte seg truet, hva som gjorde at de følte dette og hva denne følelsen gjorde med dem. De har også beskrevet hvordan de oppfattet atferden til gjerningsmannen når de følte seg truet. Kollegaene har formidlet sin subjektive virkelighet. Når jeg tolker deres fortelling, vil den forståelsen jeg da får, være preget av min

¹⁵ I boken ”Etikk i polisarbeid” på side 35 gir Rolf Graner og Maria Knutsson en definisjon på et etisk dilemma: ”Ett etisk dilemma oppstår når man ställs inför situationer där det inte finns något ”rätt” eller ”fel”, utan där det finns olika alternativa handlingsvägar som alla innebär att mänskliga värden kommer til kort.” De trekker også frem det som står i United Nations Code of Conduct for LAW Enforcement Officials og spesielt artikkel 2: “In the performance of their duty, law enforcement officials shall respect and protect human dignity and maintain and uphold the human rights of all persons.”

forståelse av begrepene kolleganene mine bruker når de forteller sin historie. Jeg må ta alvorlig det som blir meg fortalt, og engasjere meg i mine kollegers historie. Dersom jeg for eksempel ikke trodde på at de hadde følt seg truet, hvordan ville jeg da forstå det de fortalte? Eller om jeg bagatelliserte deres opplevelse av trusselen? Hans Skjervheim har skrevet: ”Å ta den andre alvorleg er det same som å vera villjug til å ta hans meiningar opp til ettertanke, eventuelt diskusjon”¹⁶. Kollegane mine ble truet fordi gjerningsmannen så på dem som en trussel mot ham, fordi de representerer et maktapparat i samfunnet som kan begrense gjerningsmannens bevegelsesfrihet. Ut fra at jeg også representerer maktapparatet, identifiserer jeg meg med kollegane mine som ble truet. Dette gjør at jeg også lettere kan føle meg truet. Gjerningsmannen fremsatte trusselen mot det maktapparatet individene representerer. Til sammenligning; hvis gjerningsmannen hadde truet en tilfeldig person, ville truslene være rettet mot personen som individ, fordi gjerningsmannen kunne oppfattet personen som truende. Denne personens fremstilling av situasjonen ville hatt en annen betydning for meg, enn den betydningen mine kollegers fortelling har.

Det har ikke noe med at det er ikke slik at det kollegane mine opplevde har mer verdi for meg, men det er lettere for meg å forstå deres situasjon fordi vi representerer samme virksomhet. Jeg kan lettere forstå mine kollegers beskrivelser, fordi vi gjennom erfaringer fra øvelser og oppdrag utvikler en form for felles kunnskap om ulike begrep¹⁷. Enhver virksomhet etablerer et stammespråk som gjør det lettere for dem som er i samme virksomhet til å forstå beskrivelser gitt av kolleger. Stammespråket er med på å skape en underforståthet, og beskrivelsene i det kollegaene forteller har innvirkning på hvordan jeg ser verden foran meg. Det er ikke bare gjennom språket jeg lettere identifiserer meg med, men også hva som er grunnlaget for trusselen. Jeg kan trekke en sammenligning mellom kollegaene mine som ble truet og dersom en ”sivil” person ble truet. I politiet brukes begrepet sivil person om personer som ikke er uniformerte. Uansett om de er politi eller ikke, er de karakterisert som fornærmet, som er det juridiske begrepet. I det ene tilfellet med kollegaene mine, kan gjerningsmannen oppfatte dem som truende fordi han kan føle at de truer hans frihet. I det

¹⁶ Skjervheim, Hans s. 23, ”Deltakar og tilskodar” i ”Mennesket, en filosofisk essayistikk, Universitetsforlaget 2002

¹⁷ ”Språket er et middel vi bruker til å beskrive eller representere verden omkring oss, og vi danner oss oppfatninger om verden i form av beskrivelser vi antar er sanne. Videre bruker vi språket til å meddele hverandre disse representasjonene og våre holdninger til det som representeres.” Sitatet er hentet fra innledning til Ludvig Wittgensteins ”Filosofiske undersøkelser” s. 10. Det er skrevet av Øyvind Rabbås og er hentet fra Augustins Bekjennelser og om hvordan han oppfattet språkets betydning.

andre tilfellet der en sivil person trues, kan gjerningsmannen oppfatte personen for eksempel som en konkurrent til det han selv ønsker. Årsakssammenhengen kan også ha en betydning i min mentale forberedelse. I og med at jeg er ikke en konkurrent, men en trussel for gjerningsmannens frihet er sjansene større for at gjerningsmannen opptrer på samme måte overfor meg som han gjorde overfor kollegaene mine. Følelsene disse tankene skaper i meg, må jeg ta i betraktning når jeg forbereder meg på møtet med gjerningsmannen¹⁸.

Som politimann er jeg satt til å ivareta og beskytte de moralske normene i samfunnet. Det er viktig for meg at jeg er bevisst motivene for mine handlinger i situasjonen jeg beskrev innledningsvis. Hvis jeg handler i tråd med motivene mine, vil jeg da redusere sjansene for at jeg i ettertid skal få dårlig samvittighet for den handlingen jeg eventuelt utførte? Dette forutsetter at motivene for handlingene mine samsvarer med virkeligheten, slik den er for meg. Vetlesen og Nortvedt skriver i boken "Følelser og moral": "Følelser er intensjonale, dvs. de retter seg mot et objekt og inneholder tolkninger og dommer om dette objektet"¹⁹. Følelsene jeg har når jeg forbereder meg på møtet med gjerningsmannen, er rettet mot intensjonene jeg har med handlingene mine i øyeblikket. Følelsene er ikke statiske, men varierer etter hvordan jeg vurderer gjerningsmannens atferd og handlinger. Min handling blir den jeg utfører for å oppfylle oppgaven jeg er satt til, sett i forhold til regelverket.

Gjennom trening og øvelser har jeg fått en forståelse for hva jeg kan gjøre og hvordan jeg kan utføre handlingene for å oppfylle disse kravene. Jeg synes det er naturlig å sitere det Bengt Molander skriver i boken "Kunnskap i handling": "Vi ser verden gjennom de virksomheter vi deltar i"²⁰. Sitatet føler jeg bekrefter noe av det jeg har tenkt. Jeg ser med det jeg vil kalle for politiblikk. Det jeg ser i situasjonen er med bakgrunn i min erfaring. Disse er blitt formet i løpet av årene gjennom deltakelse i ulike oppdrag. Innenfor politiprofesjonen er det ulike virksomheter som påvirker hva jeg ser og hvordan jeg ser det. Ved etterforskning av tyveri ville jeg trolig hatt andre "briller" på meg og sett situasjonen annerledes, enn det jeg gjør nå.

¹⁸ Da jeg leste om Aristoteles etikk gav følgende sitat meg en bekreftelse på hva som har innvirkning på handlingsvalgene og handlingstidspunktet: "Følelsene er, for å benytte Aristoteles' uttrykksmåte, de bevirkende og bevegende årsaker til mine handlinger, men min moralske karakter eller min holdning modifierer min handling og gir den dens form." Aristoteles s. IX, "Etikk", "Et hovedverk i Aristoteles' filosofi, også kalt den nikomakiske etikk", oversatt og med innledning av Anfinn Stigen, 3. Utgave, Gyldendal Norske Forlag ASA 1999.

¹⁹ Vetlesen A. J. og Nortvedt, P s. 21, "Følelser og moral", Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996, 3. opplag 2000.

²⁰ Molander, B. s. 165, "Kunnskap i handling", Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg 1996.

Nå arbeider jeg innen en operativ avdeling, og har et sett med ”briller” på som er tilpasset denne tjenesten. Jeg har min forståelse, og har tillitt til at kollegane jeg er sammen med i oppdraget har en tilnærmet lik forståelse for hvilke handlinger som er nødvendige. En kollega som ikke har denne treningen, ville sannsynligvis ikke ha tilnærmet lik forståelse fordi han ikke tilhører samme virksomhet²¹ som meg. Dette har innvirkning på hvilken tillit jeg har til kollegane som er sammen med meg på oppdraget. Tillit med hensyn til i hvilken grad en kollega er i stand til å gi meg støtte dersom jeg har behov for dette. Med støtte mener jeg hjelp dersom jeg ikke klarer å få kontroll på gjerningsmannen. Denne fellesskapsfølelsen har også innvirkning på mine forberedelser til handlinger. Jeg vet hva mine kolleger kommer til å gjøre dersom jeg har behov for hjelp, fordi vi har trent sammen på ulike situasjoner. Dette er med på å gi meg trygghet i oppdraget jeg er på.

Anropet

Når jeg ligger på bakken og sikter mot døren, er jeg forberedt på å foreta anrop når gjerningsmannen kommer ut. I Våpeninstruksen for politiet § 20, står det at dersom omstendighetene tillater det, skal jeg ved tydelig tilrop oppfordre vedkommende til å etterkomme mine pålegg. Samtidig som jeg gir til kjenne at det er bevæpnet politi, skal jeg varsle om at våpen vil bli brukt mot ham dersom han ikke etterkommer pålegget. Dette er hensyn jeg må ta i forkant av at gjerningsmannen kommer ut, og jeg må forberede meg på at gjerningsmannen enten etterkommer mine pålegg eller ignorerer dem. Dag Østerberg²² har skrevet om to begreper som jeg finner relevant å nevne her. Det ene er begrepet ”det bestemt mulig” og den andre er ”det ubestemt mulig”.

Dersom det er mest tenkelig at gjerningsmannen etterkommer anropet mitt, blir det å karakterisere som ”det bestemt mulige”. Det samme blir det selv om gjerningsmannen ikke etterkommer anropet mitt. Jeg vet det kan forekomme at gjerningsmenn kan fremprovosere å bli skutt av politiet. Gjennom trening har jeg øvd på situasjoner der gjerningsmenn ikke etterkommer anropet, og da har jeg tilpasset handlingen min. Med de nevnte erfaringene må jeg forberede meg på at gjerningsmannen ikke etterkommer anropet. ”Det ubestemt mulige”, er noe som er utenkelig og selvmotsigende. Av den grunn er ikke gjerningsmannens valg om

²¹ Med virksomhet i denne sammenheng, mener jeg avdeling eller form for tjeneste.

²² Østerberg, Dag s. 29 avsnitt 35, ”Forståelsesformer”, Pensumtjenesten 2001, Høgskolen i Bodø.

ikke å etterkomme anropet ”det ubestemt mulig”, fordi det er tenkelig at han kan velge akkurat det.

En av intervjupersonene som ble truet, fortalte at han reagerte umiddelbart med å løpe unna fordi gjerningsmannen pekte på ham med pistolen og sa: ”Ett skritt nærmere og jeg skyter”. Intervjupersonen hadde ikke ønske om å teste ut om gjerningsmannen virkelig mente det han sa. Han snudde seg og løp vekk. Selv om han ikke helt var forberedt på at akkurat den situasjonen kunne oppstå, var det ikke ”det ubestemt mulig” at det kunne skje. Det har hendt før med andre, og det er kjent. Intervjupersonen har også opplevd noe liknende på øvelser

Under øvelser er jeg blitt lært opp til at anrop til gjerningsmannen er viktig. Måten jeg anroper ham på, har betydning for effekten av. For at det skal ha effekt, må jeg nærmest brøle det jeg kan for å virke dominerende nok. Jeg har opplevd å få overtaket i andre situasjoner ved å brøle, der jeg har følt det har vært nødvendig. Motparten ”stivner” akkurat lenge nok til å få følelsen av å bli dominert. Jeg er kjent med at enkelte dyr bruker denne metoden på å skaffe seg overtak. De nærmest paralyserer motparten. Anropet skal være med på å gjøre gjerningsmannen oppmerksom på hvem han har med å gjøre og at han skal gjøre det jeg befaler ham til. Gjennom anropet skal jeg gi gjerningsmannen følelsen av at jeg dominerer situasjonen. Det betyr at jeg tar kontroll over. En av intervjupersonene fortalte følgende i samtalen med meg om en situasjon der han opplevde at anropet ikke ga den forventede reaksjonen:

”Plutselig var vi like ved stedet der gjerningsmannen stod. Han stod på et busstopp med ryggen til oss og med hendene over hodet. For min makker og meg, virket det som om gjerningsmannen hadde overgitt seg og ønsket at noen skulle komme og ta kontroll over ham. Makkeren kjørte bilen nesten helt frem, ca 7-8 meter fra gjerningsmannen. Denne stod fortsatt med ryggen til oss. Da jeg er ute av bilen, snur gjerningsmannen seg mot meg. Jeg oppdager da at inni den ene hånden hans, er det skjult en liten pistol som det var umulig å oppdage da han stod med ryggen mot oss og hendene over hodet. I den andre hånden har han mobiltelefonen. Jeg retter maskinpistolen mot gjerningsmannen og roper: ”Slipp det du har i hendene!” Jeg forventer en brå reaksjon der han slipper det han har i hendene, jeg peker jo tross alt på ham med en maskinpistol! Det som i stedet skjer, er at han retter pistolen sin mot meg, og da skyter jeg mot ham.”

Han trodde det ikke ville være nødvendig å skyte, fordi han trodde han dominerte situasjonen nok ved å rette våpenet mot gjerningsmannen og anrope ham. Intervjupersonen fortalte at han

tidligere hadde tenkt på situasjoner der gjerningsmannen ikke etterkom pålegget fra ham, men at han skulle oppleve det på så kort avstand var nok overraskende.

I den situasjonen jeg er i, vet jeg at jeg har øvd inn et anrop som er kort og presist, det er: ”Stå i ro, dette er bevæpnet politi!” Vil jeg ha tid til å si dette? Hvor mye av min kapasitet vil jeg bruke? I det anroper gjerningsmannen bruker jeg noe av min yteevne. Anropet mitt er som en følge av en bestemt handling fra gjerningsmannen. Når jeg anroper ham, vil jeg da ha nok oppmerksomhet til å oppdage andre handlinger gjerningsmannen utfører? Klarer jeg å vurdere om jeg kan skyte eller ikke skyte mens jeg konsentrerer meg om å rope ordren i det riktige øyeblikket? Anropet er for meg en automatisert handling. Hva hvis gjerningsmannen ikke gjør det jeg befaler ham til? Vil jeg klare å si eller gjøre noe annet i øyeblikket enn anropet jeg har øvd inn?

I en samtale jeg hadde med en av intervjupersonene, fortalte hun om en situasjon som oppstod under trening der hun følte handlingslammelse. Det var da gjerningsmannen ikke etterkom påleggene hennes, men i stedet ønsket en begrunnelse på hvorfor han skulle legge seg ned på magen. Dette førte til at hun brukte mye av sin oppmerksomhet og kapasitet til å føre en samtale i en situasjon hun følte seg presset. Hun beskrev det som meget ubehaglig, men sa at den situasjonen hadde gitt henne en aha opplevelse. Hun hadde frem til da, hatt en forestilling om at anropet alltid ville bli etterkommet av gjerningsmannen.

Hva gjør jeg i denne situasjonen dersom gjerningsmannen, etter at jeg har kommandert ham til å legge seg ned på magen, velger å fortsette mot meg eller snur rundt og går inn igjen i butikken? Dersom han fortsetter mot meg må jeg sette en grense for hvor nær han skal få lov å komme. Jeg har hørt om personer som med vilje har fremprovosert å bli skutt av politiet. Det har da i ettertid kommet frem at de ønsket å bli skutt.

Hvis han snur og går inn igjen i butikken, kan jeg da skyte ham for å forhindre at han gjør det? Dette er tanker jeg gjør meg når jeg ligger på bakken. Hvor stor muligheten er for at noe av det skal skje, vet jeg ikke. Ved at jeg tenker disse tankene tillater jeg meg selv å tenke det ubestemt mulige. Jeg må forberede meg på handlingsalternativer. Uansett kan jeg ikke skyte

uten at andre metoder eller midler forgjeves er forsøkt brukt. Jeg kan være nødt å skyte for å drepe gjerningsmannen dersom ingen andre midler fører fram.

Like og ulike perspektiv

Det er kun gjerningsmannen som er i butikken, og det er ikke mulig for ham å skade noen andre der. Utgangen på baksiden er dekket, slik at det er ikke mulig for ham å komme seg ut av lokalet uten at han blir oppdaget. På fremsiden befinner jeg meg er sammen med andre polititjenestemenn. Dersom han går inn igjen, vil det føre til at det tar lengre tid for oss som er på stedet, å få kontroll over ham. Det gir meg ikke grunnlag til å skyte ham. Dette er en avveining jeg må gjøre. Hvis jeg gjør avveiningen før gjerningsmannen kommer ut, i hvilken grad vil handlingen min være preget av den?

Erfaringen min er at selv om dette er en ganske kort ordre å gi, bruker jeg mer oppmerksomhet og energi på det enn man kanskje skulle tro. Jeg vet jeg vil begynne med å gi denne kommandoen fordi det ligger inne som en rutine. Rutinen er basert på en for-forståelse jeg har for hvordan gjerningsmannen skal komme ut av bygningen, samt at jeg skal kun skyte dersom andre metoder eller midler forgjeves har vært forsøkt brukt. Jeg forventer nesten at gjerningsmannen kommer ut uten pistolen og med hendene over hodet. Juridisk sett er anropet første trinnet på maktstigen, jeg må være forberedt på å gå til neste trinn.

Bengt Molander skriver i boken "Kunnskap i handling" at "Ingen forståelse er ubetinget, all forståelse krever en for-forståelse"²³. Det er ingen ubetinget forståelse at gjerningsmannens atferd er truende. Forståelsen jeg har av handlingen til gjerningsmannen, samt min handling, er betinget av min kunnskap og erfaring. Den er betinget av erfaringene jeg har fra øvelser og trening i møte med personen som retter et skytevåpen mot meg. Videre er forståelsen min også preget av kunnskapen som er i virksomheten jeg representerer. Jeg har en for-forståelse av hvordan en trussel er for meg, men den for-forståelse er gjerne ikke forenlig med andres, fordi delene i situasjonen kan oppleves ulikt.

Jeg vet jeg kommer til å forstå handlingen til gjerningsmannen som truende, ut fra slik jeg oppfatter trusselen. På bakgrunn av dette vil jeg føle en frykt for at jeg selv eller andre kan bli

²³ Molander B s. 69, "Kunnskap i handling", Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg 1996

skadet. Det er ut fra denne forståelsen at jeg velger en handling som kan forhindre at noen uskyldige skal bli skadet. Handlingen min vil være rettet mot gjerningsmannen, fordi han fremstår for meg som truende. For at jeg skal oppleve situasjonen som truende, må jeg forstå hvilken skade et skytevåpen kan gjøre med et annet menneske og føle frykt for å kunne bli truffet. Jeg velger å skrive *kan gjøre*, fordi skadeomfanget eller konsekvensen av å bli truffet, vil være avhengig av hvor kulen treffer den andre personen.

Hvordan forstår jeg meningen med handlingen og handlingens konsekvens? Jens Ivar Nergård skriver i ”Sosialanalyse – utkast til en sosialpraktisk antropologi”: ”Å gi noe en bestemt identitet innebærer å se det i et bestemt perspektiv”²⁴. Tidligere i oppgaven har jeg skrevet om at vi ser verden gjennom de virksomheter vi deltar i²⁵. Det betyr at jeg også gir en situasjon en bestemt identitet som er basert på hva jeg ser og hva jeg ser med. Politiblikket jeg har utviklet gjør at jeg har politiperspektivet når jeg identifiserer elementene i situasjonen. Med politiperspektiv, mener jeg hva erfaringen jeg har fra liknende oppdrag gjør med min forståelse av hvordan regelverket skal anvendes. Dette får betydning når jeg gir gjerningsmannens handling en bestemt identitet.

I det første møte med gjerningsmannen, vil hans handling identifiseres ut fra perspektivet og forståelsen jeg har for hans mening med handlingen. Mitt perspektiv på gjerningsmannens mening med handlingen, er basert på informasjonen jeg har fått så langt om ham. Informasjonen vi har mottatt om gjerningsmannen er at han skal være en farlig forbryter som har rømt fra et fengsel. Han er dømt for alvorlige forbrytelser, og det har blant oss polititjenestemenn ved politikammeret, vært en slags frykt for å møte ham på et åsted. På bakgrunn av det gjerningsmannen tidligere har gjort mot kolleganene mine, kan han tenkes å skyte mot meg. Det er noe jeg antar. Jeg forstår meningen med den handlingen ut fra mitt perspektiv. For at jeg skal forstå handlingen ut fra gjerningsmannens mening må jeg være i hans perspektiv. Nergård skriver ”En persons perspektiv kan aldri bli en annens persons perspektiv. Men perspektivene kan bli så nær hverandre de i prinsippet kan gjelde som det sammen”²⁶. Dersom min forståelse av gjerningsmannens mening med handlingen er lik hans egen mening, har jeg forstått hva han vil.

²⁴ Jens Ivar Nergård, ”Sosialanalyse – et utkast til en sosialpraktisk antropologi”, s. 3

²⁵ Se fotnote nr. 16, s. 18.

²⁶ Jens Ivar Nergård, ”Sosialanalyse – et utkast til en sosialpraktisk antropologi”, s. 4

Jeg tror imidlertid at perspektivene våre i denne sammenhengen ikke kan bli så nær at de i prinsippet kan gjelde som det samme. En begrunnelse for å anta dette, er basert på gjerningsmannens atferd overfor kollegaene mine tidligere. Videre er den basert på kunnskapen om gjerningsmannen som ble gitt da vi forlot politikammeret. Virksomhetene vi tilhører er ulike, noe jeg også tror har betydning for avstanden mellom perspektivene. Jo mer lik bakgrunn, desto mer lik vil også perspektivene være. Fordi gjerningsmannen og jeg har ulike motiver for å være her nå, kan det også ha innvirkning på hvilket perspektiv vi har i situasjonen.

Dersom han retter våpenet mot meg og har til hensikt å ”bare” true meg og ikke nødvendigvis vil skyte meg, kan jeg gi den handlingen en annen mening enn det han har tenkt. Jeg kan komme til å skyte ham, av frykt for å bli skutt selv. Grunnen til det er at jeg vet at det tar en brøkdel av et sekund å trekke av et skudd. Tilliten jeg har til gjerningsmannen er avgjørende for hvor lenge jeg er villig til å la meg true. Hvis jeg hadde hatt tillit til at han ikke kommer til å skyte, ville jeg avstå fra å skyte ham. Det er usikkerheten jeg føler i møte med ham, som vil være avgjørende for om jeg skyter eller ikke. Usikkerheten er knyttet til hvilken handling gjerningsmannen velger og på hvilket tidspunkt han utfører denne. Det at jeg ikke er sikker på hva gjerningsmannen gjør og når han gjør det, har betydning for hvilke begrensninger jeg gir ham i forhold til hans bevegelser. Dersom jeg var sikker på at han kom til å skyte mot meg, ville usikkerheten knyttet til hans mening med handlingene være borte. Usikkerheten ville da være om han kunne treffe meg eller ikke. I og med at jeg da var sikker på at han ville skyte mot meg, ville jeg ha tatt en avgjørelse på hvilken handling jeg skulle velge. Det ville ikke være nødvendig for meg å vurdere andre handlingsalternativer. Usikkerheten knyttet til hvilke handlinger gjerningsmannen velger, gjør at jeg må forberede meg på ulike handlingsalternativer. Det har betydning for hva jeg retter oppmerksomheten min mot.

Gjerningsmannens handling kan føre til en konsekvens for oss begge. Nergård skriver: ”Handlingens mening og dens konsekvens er ikke det samme”²⁷. Selv om gjerningsmannen tidligere har uttalt trusler om at han vil skyte, kan det være at han i løpet av den tiden det er gått fra truslene ble uttalt og frem til nå, har skiftet mening med handlingen. Det kan også være at det våpenet som gjerningsmannen truet med ikke går an å skyte med. Det finnes i dag lekepistoler som kan være svært naturtro på noe avstand. En av intervjupersonene fortalte

²⁷ Jens Ivar Nergård, ”Sosialanalyse – et utkast til en sosialpraktisk antropologi”, s. 4

under en samtale hva han hadde tenkt i forhold til at en gjerningsmann kanskje hadde et leketøysvåpen, sitat:

”Vi kan risikere i jobben å bli truet med noe som ligner på et ekte skytevåpen, men som i ettertid kan vise seg å være et leketøysvåpen, f.eks en softgun. Det har jeg tenkt gjennom. Gjerningsmannen skal vite at jeg ikke har leketøysvåpen med meg som politimann, og føler jeg trusselen sterk nok kan jeg komme til å skyte ham.”.

Intervjupersonen tilkjenner ved denne uttalelsen at han har gjort seg opp en mening i forhold til hva gjerningsmannen kan true med. Det gir intervjupersonen et fortrinn i forhold til hva som kan møte ham, og hvordan han vil forholde seg til dette.

Jeg vet det forekommer tyveri av våpen. Kan det våpenet som gjerningsmannen har, være stjålet? I så fall, er våpenet funksjonelt? I hvilken grad er gjerningsmannen kyndig nok til å konstatere dette? Dette er tanker jeg gjør meg i ettertid.

Dersom gjerningsmannen bruker skytevåpenet som om det skulle være et funksjonelt våpen idet han truer med å bruke det, vil den handlingen jeg velger være avhengig av min oppmerksomhet i situasjonen. Hvis jeg er oppmerksom på at skytevåpenet ikke er funksjonelt og jeg er sikker på denne vurderingen, velger jeg en annen handling enn å skyte. Begrunnelsen for det er at jeg da vet at gjerningsmannen ikke kan skyte noen, og jeg kan bruke en annen metode for å få kontroll på ham. Hvis jeg er usikker på om skytevåpenet er funksjonelt eller ikke, vil det styrke frykten for å bli skutt Frykten for å bli skutt og kanskje drept, gjør at jeg velger å møte gjerningsmannens handling med nok makt til å beskytte meg selv og andre. Min handling vil da være en konsekvens av min forståelse av gjerningsmannens handling. Det kan få en annen konsekvens enn hva hans mening var. Kan jeg da si; det var gjerningsmannens feil at han ble skutt og drept? Hvis jeg sier det, betyr det at jeg da er fritatt for ansvaret for resultatet av min handling?

Oppmerksomhet som rutine

Et dilemma jeg opplever er å ta beslutningen om hva jeg skal ha min oppmerksomhet rettet mot. Skal den være rettet mot skytevåpenet i den hensikt å avdekke om dette er funksjonelt eller ikke? Skal oppmerksomheten min være rettet mot handlingen til gjerningsmannen og måten skytevåpenet benyttes for fremstå truende? Jeg kan trene min oppmerksomhet opp til å

være rettet mot en handling eller mot redskapet som brukes i en handling. Redskapet er i denne situasjonen skytevåpenet som brukes til å fremstå mer truende enn om gjerningsmannen ikke hadde hatt skytevåpen. Tradisjonell forståelse om skytevåpen, er at det er farlig, men kan skytevåpen være farlig i seg selv²⁸?

Min forståelse er basert på en fordom om at skytevåpenet ikke er farlig i seg selv, men blir farlig i hendene på en person som truer med å bruke et skytevåpen mot andre. Jeg vil her trekke en sammenligning mellom trening og reelle oppdrag. Under trening på skytebanen hvor jeg skyter på pappskiver, er ikke bruken farlig under forutsetning av alle som deltar i skytingen innretter seg etter sikkerhetsbestemmelsene på skytebanen. Alle skyter i samme retning mot en pappskive. I den situasjonen jeg er i, blir bruken av skytevåpenet farlig fordi jeg er usikker på om det kan brukes mot andre mennesker. Med det mener jeg at det er usikkert hvorvidt gjerningsmannen kommer til å rette våpenet mot meg eller andre. Hvis han ikke peker med skytevåpenet mot noen, men for eksempel rett opp i luften, kan det være et signal på at han ønsker å overgi seg. I en slik situasjon kan denne bruken oppleves som ufarlig. Fordi jeg vet at det bare skal en liten vippebevegelse til før våpenet peker mot noen, vil jeg allikevel oppleve bruken av skytevåpenet som farlig.

I boken "Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag" av Eline Thornquist, siteres Alfred Schultz: "Vårt dagligliv er preget av praktiske anliggende, ifølge Schultz. Dette styrer hva vi oppfatter som relevant, og hva vi retter vår oppmerksomhet mot". Nå er ikke dette et dagligdags anliggende for meg, men det er en hendelse som det forventes av meg at jeg skal håndtere. Det er en hendelse jeg som politimann bør være forberedt på å kunne takle. Jeg har en forståelse for hva jeg kan møte i en slik situasjon, og på bakgrunn av den, vil jeg rette min oppmerksomhet mot det jeg føler er relevant. Skal jeg rette oppmerksomheten mot personen som helhet, eller skal jeg rette oppmerksomheten mot for eksempel armbevegelsene eller håndbevegelsene? I denne sammenheng vil jeg trekke fram et sitat fra boken til Bengt Molander, "Kunnskap i handling", som jeg føler er relevant: "Man kan inte utbilda fram mästerverk, men kan lär sig uppmärksomhet som rutin"²⁹. Gjennom trening og øvelser

²⁸ Begrepet farlig i seg selv er hentet fra boken Eksempelets makt av Tore Nordenstam. På sidene 99 - 102 står det referert noen rettsaker fra USA på 1800 og 1900 tallet som tok opp begrepet farlig i seg selv. Etter hvert ble forståelsen av dette begrepet utviklet, og konklusjonen ble at ting ikke er farlig i seg selv, men bruken eller behandlingen av tingene kan skape farlig situasjoner.

²⁹ Thornquist, Eline s. 106, "Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag", 2. opplag 2006, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

utvikler jeg kunnskap om hva det er viktig å ha oppmerksomheten rettet mot. Etter hvert blir det en rutine å rette oppmerksomheten på de tingene jeg føler som viktige. Rutinen blir en automatisert handling. I møte med andre, vil oppmerksomheten være styrt av konteksten rundt møtet. For eksempel når jeg møter en venn, da er jeg mer oppmerksom på hva han sier og hvordan han har det. I dette møtet vil jeg ikke føle frykt for at noe skal tilstøte meg. Jeg er avslappet og er ikke opptatt av å overleve. Når jeg er ute i trafikken har jeg oppmerksomheten min rettet mot de andre trafikantene og hva de gjør, for å unngå sammenstøt. I trafikken er jeg også avslappet fordi trusselen og usikkerheten ikke er den samme som i møtet jeg nå forbereder meg på. I møtet med gjerningsmannen kan jeg ikke være avslappet fordi jeg i ytterste konsekvens må drepe gjerningsmannen for selv å overleve. Jeg må være oppmerksom på hva som kan utgjøre en trussel og hvordan trusselen fremstår.

Hvis han vet at han peker på meg med et våpen som ikke er ladd, vil det si at hans mening med handlingen stopper ved trusselen. Min forståelse av gjerningsmannens mening med handlingen får en annen betydning for meg enn det meningen var, og gir det en annen konsekvens ved min handling enn det gjerningsmannen hadde tenkt. Det kan understreke det jeg har skrevet tidligere om å sette seg inn i gjerningsmannens perspektiv. Det er vanskelig for meg å gjøre det fordi vi representerer to ulike verdener. For å eksemplifisere dette, vil jeg beskrive to ulike situasjoner som begge kunne ført til at jeg hadde skutt.

- Dersom gjerningsmannens mening med handlingen er å skyte en politimann, er min forståelse av den handlingens konsekvens lik gjerningsmannens mening med handlingen.
- Dersom gjerningsmannens mening med handlingen kun er å true, men gjennom sin atferd gir uttrykk for at han skal skyte, gir det en annen konsekvens for gjerningsmannen enn det han hadde regnet med.

Hvis jeg lar oppmerksomheten min bli styrt mot identifiseringen av skytevåpenet gjerningsmannen bruker, om hvorvidt det er funksjonelt eller ikke, vil også blikket mitt bli snevret inn til å fokusere på skytevåpenet. Når jeg ligger på bakken og venter på at gjerningsmannen skal komme ut, kan jeg ikke la oppmerksomheten min være rettet mot identifiseringen av skytevåpenet. Jeg må ta utgangspunkt i at gjerningsmannen bruker skytevåpenet fordi det er ekte. Jeg må ha oppmerksomheten min rettet til handlingen gjerningsmannen utfører. Skytevåpenet gjerningsmannen eventuelt holder i hånden er ikke farlig i seg selv. Det blir farlig når det brukes mot andre. Bengt Molander skriver i boken

Kunnskap i handling: ”Om kunnande som en form av uppmärksamhet”³⁰. Slik jeg forstår det, peker han på slektskapet mellom evnen til å være oppmerksom, og aktivt bruke den til å frembringe kunnskap. Det jeg har oppmerksomheten min rettet mot, fremkaller kunnskapen jeg har om det jeg ser og tolker. Jeg retter oppmerksomheten mot bevegelsene som kan være truende for meg eller andre.

Rettferdighet i handlingen

Hvis jeg må skyte, blir da min handling og handlingens konsekvens rettferdig? Vetlesen og Nortvedt har i boken ”Følelse og moral” sitert Aristoteles etikk: ”Vi blir rettferdige gjennom å gjøre rettferdige handlinger, sindige ved å gjøre sindige handlinger, modige ved å gjøre modige handlinger. Slik påvirker handlingene og holdningene hverandre”.³¹ Aristoteles skiller mellom det rettferdige og det urettferdige ved å beskrive det rettferdige som det lovlige og upartiske og det urettferdige som det ulovlige og partiske³². Gjerningsmannen er en lovbrøyer, ellers hadde det ikke vært nødvendig for politiet å være her nå. Det er han som er i ferd med å gjøre en ulovlig handling. Dette er også beskrevet i lovene som regulerer slike lovbrudd, og dette er i samsvar med Aristoteles etikk når det gjelder forståelsen av begrepet urettferdig. Ut fra dette kan en si at det vil være rettferdig av meg å skyte mot vedkommende fordi min handling er i loven beskrevet som en lovlig handling. I boken ”Følelse og moral” står det: ”Den som handler må vite at han må bestemme seg for handlingen, og det for dens egen skyld; og han må utføre handlingen uten å tvile eller vakle angående det han gjør”³³. Handlingen min velger jeg å gjøre ut fra hva handlingen til gjerningsmannen uttrykker.

Jeg føler ikke noe antipati overfor gjerningsmannen. Med antipati mener jeg at ikke føler noe nag mot ham fordi han truet tre av mine kolleger tidligere. For eksempel; dersom gjerningsmannen dukker opp utenfor butikklokalet med skytevåpenet i hånden, vil måten han holder armen og hånden han har skytevåpenet i, ha betydning for om jeg føler meg truet. Jeg må være oppmerksom på bevegelsen i hånden og om denne bevegelsen er truende. Hvis

³⁰ Molander, B (1996) s. 11, ”Kunnskap i handling”, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

³¹ Vetlesen A. J. og Nortvedt, P. s. 18, ”Følelser og moral”, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996, 3. opplag 2000.

³² Aristoteles Etikk. s. 43, ”Et hovedverk i Aristoteles filosofi, også kalt den nikomakiske etikk”, oversatt av Anfinn Stigen, 3. utgave 1999, Gyldendal Norsk Forlag ASA 1999.

³³ Vetlesen A. J. og Nortvedt, P. s. 18, ”Følelser og moral”, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996, 3. opplag 2000. De skriver her om hva Aristoteles mener når han sier ”at vi skal handle slik at vi uttrykker korrekt fornuft”.

armen og hånden peker rett ned kan jeg ikke si at jeg føler meg truet. Dersom han begynner å heve armen slik at våpenet til slutt kan peke mot meg, vil trusselen øke. Det er vanskelig å si hvor mange grader eller hvor høyt armen skal heves før jeg kan si jeg er truet. Noen hevdet en gang at dersom armen ble hevet 45 grader, er man truet. Denne påstanden tar kun hensyn til at armen heves, og ikke om armen senkes. Men hva måler man 45 grader ut i fra? Hva hvis armen ikke heves, men at han kun beveger håndleddet? Det går an å bevege håndleddet i en slags vippebevegelse slik at våpenet kan få en posisjon hvor gjerningsmannen kan avfyre skudd mot meg og min kollega. Kan jeg si at jeg føler meg truet hvis gjerningsmannen ikke har pekefingeren på avtrekkeren? Da må jeg se at han ikke har det. Samtidig vet jeg av erfaring at det tar en brøkdel av et sekund å flytte fingeren til avtrekkeren. Denne korte tidsfristen skaper en usikkerhetsfølelse, og da kan jeg oppleve dette som truende på grunn av usikkerheten om han vil flytte fingeren til avtrekkeren eller ikke. Dersom jeg velger å rette oppmerksomheten mot denne detaljen, kan det føre til at jeg får et tunnelsyn. Tunnelsyn gjør at jeg kan miste overblikket i situasjonen.

Jeg og kollegaene mine gjør de vi er trent til å gjøre

Med en gang jeg ser gjerningsmannen er eg er trent opp til, å kommandere ham til å legge fra seg våpenet dersom han har dette med, og deretter legge seg ned på bakken. Jeg vil beordre ham til å legge seg på magen og med armene ut til siden. Dette vil jeg gjøre fordi jeg ønsker kontroll. Dersom gjerningsmannen gjør det han får beskjed om, har jeg kontroll over situasjonen. Gjerningsmannen må føle at jeg har kontroll. Han kan selvfølgelig føle det som truende og ubehaglig at jeg sikter på ham, men han har selv satt seg i den situasjonen. Siden vi har to ulike roller vil konsekvensen av handlingen, som følge av trusselen, være forskjellig. Hvis gjerningsmannen ikke følger mine ordrer, vil det skape usikkerhet hos meg og da kan jeg føle det som truende. Gjerningsmannen kan komme med verbale trusler. Verbale trusler kan også skape frykt, men den frykten gir meg ikke anledning til å skyte.

Det er handlingen hans, og måten han bruker skytevåpenet til å true med, som utløser en handling hos meg. Han behøver ikke rette skytevåpenet mot meg, men bare det å gå mot meg uten å etterkomme mine befalinger, kan for meg i denne situasjonen fremstå som truende. Jo nærmere gjerningsmannen kommer, desto større vil trusselen være mer vil jeg oppleve. Jeg

må forberede meg på å følge med på hva gjerningsmannen gjør og hvordan han gjør det. Det er for eksempel måten han går på. Er det bestemte skritt eller slentrende gange? Kommer han mot meg veivende med pistolen og en tydelig aggressiv atferd? Hvis dette kombineres med verbale trusler forsterkes følelsen av å være truet. Hvordan disse verbale truslene fremsettes har betydning. Det er ikke bare hva som sies, men også måten truslene fremsettes jeg må forberede meg på. Gjennom den treningen jeg har hatt på tilsvarende oppgaver, har jeg etablert en forståelse for hva som kan være en trussel. Jeg bør være oppmerksom på at denne forståelsen kan være begrensende hvis jeg ikke åpner opp for andre tolkninger av gjerningsmannens handlinger.

I kompendiet til Jacob Meløe "Vitenskapsteori - tre artikler", står det også: "En enkelt handling definerer en verden: det er den minste ordening som er rik nok til å gi handlingen dens poeng, eller gjøre den begripelig"³⁴. Vi er alle aktører i denne situasjonen jeg innledet med. Jacob Meløe skriver: "Aktøren er definert ved det han (hun) gjør"³⁵. Gjerningsmannen er aktør ved det han gjør, og jeg er aktør ved det jeg gjør. I kompendiet "Vitenskapsteori, tre artikler" av Jacob Meløe skriver han: "Aktørens verden er den verden aktøren opererer innenfor eller men hensyn på"³⁶. Gjerningsmannen handler innenfor den verden han befinner seg, det er den kriminelle verden. Handlingene er basert på hans motiver og hva han ønsker å oppnå. Jeg har mine motiver for handlingene mine og velger disse ut fra at jeg er politimann. Premissene for det jeg gjør, er avhengig av hvordan jeg forstår gjerningsmannens handlinger.

Jeg forventer at gjerningsmannen oppfører seg på en måte som for meg er truende. Årsaken til at jeg forventer dette, er basert på hans oppførsel overfor mine kollegaer tidligere på dagen. Ved at jeg forventer en truende atferd fra gjerningsmannen, vil jeg lettere kunne møte ham på hans nivå. For meg er det viktig å kunne gjøre det. Hvis jeg forventer at han skal overgi seg, vil sjansene være store for at jeg er på etterskudd. Hvis jeg er på etterskudd, kan jeg kanskje komme til å ikke utføre oppgaven min tilfredsstillende.

³⁴ Meløe, J s. 44, "Vitenskapsteori, tre artikler", kompendium utgitt av Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap.

³⁵ Meløe, J s. 41, "Vitenskapsteori, tre artikler", kompendium utgitt av Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap.

³⁶ Meløe, J s. 42, "Vitenskapsteori, tre artikler", kompendium utgitt av Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap.

Det er ingen som kan fortelle meg når gjerningsmannen opptrer truende. Det er noe jeg selv vet ut fra den erfaringen jeg har med truende situasjoner og hva jeg kan kjenne igjen i situasjonen. Aktørbegrepet gjerningsmann, er knyttet til et negativt handlingsbegrep. Dette fordi begrepet gjerningsmann blir brukt i forbindelse med kriminelle handlinger (eks. å stjele, å skade, osv.). For gjerningsmannen er jeg en aktør i hans verden som vil pågripe ham, og konsekvensen av det er at han vil bli frarøvet sin frihet til å gjøre det han vil.

Jeg bør også ta hensyn til det kollegaen min kan se fra sin posisjon, fordi det er ham jeg er satt til å beskytte. Derfor må jeg også ha i tankene hva som kan virke truende på ham. Vi tilhører begge den samme virksomheten, nemlig politiet. Det betyr at vi ser verden gjennom den samme virksomheten³⁷, en kan si at vi ser med politiblikket. For meg betyr politiblikket at vi ser etter de samme gjenstandene, de samme tegnene fra gjerningsmannen. Vi kan se på gjerningsmannens handlinger med samme skepsis og uro. Det som skiller oss er hva vi oppfatter av handling i situasjonen og hvordan vi forstår denne handlingen. Det er av betydning hvor vi ser handlingen fra. Jeg ligger på fortauet, og min kollega står oppreist når han skyter inn tåregassen. Det blir da to ulike steder, fysisk sett, å se handlingen fra, det er to ulike synsvinkler som igjen kan gi to ulike synsinntrykk. To ulike synsinntrykk kan gi ulike tolkninger fordi vi ser det fra forskjellige steder.

Tidligere i oppgaven nevnte jeg det Molander skrev om oppmerksomhet som aktivt fremkaller kunnskap i ulike situasjoner. Kollegaen jeg er sammen med, er mer erfaren enn meg. Han kan for eksempel ha oppmerksomheten rettet mot noe annet enn det jeg har, og av den grunn kan gjerningsmannens handling fremstå annerledes enn slik jeg opplever den³⁸. For meg kan gjerningsmannens oppførsel fremstå som annerledes fordi jeg ikke ser det fra samme sted som kollegaen min. Det kan føre til at kollegaen føler trusselen tidligere enn det jeg gjør, fordi han ser noe jeg ikke ser. Hvis gjerningsmannen kommer ut av butikklokalet, kan skytevåpenet (gjenstanden) fremstå annerledes for meg enn det gjør for min kollega fordi vi observerer det fra forskjellig hold. Måten gjerningsmannen holder skytevåpenet på kan for kollegaen min være mer truende enn det er for meg. Da kan kollegaen føle at jeg burde handle

³⁷ Se fotnote nr. 16. S.18

³⁸ ”En og samme gjenstand tar forskjellig skikkelse alt etter hvor du ser den fra”, dette sitatet er hentet fra Meløe, J s. 29, ”Vitenskapsteori, tre artikler”, kompendium utgitt av Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap. Det fikk meg til reflektere over hvordan både ulik posisjon og ulik erfaring har betydning for hvordan kollegaen min og jeg kan oppfatte gjerningsmannens atferd.

fordi han opplever trusselen. Det som da blir dilemmaet er hvem sin vurdering jeg skal ta hensyn til. Jeg må stå til ansvar for mine handlinger, og mine handlinger baserer jeg på mine vurderinger. Mine vurderinger baserer seg på min erfaring³⁹. I og med at jeg ligger på bakken og kollegaen min står oppreist, kan vi komme til å se gjerningsmannen og hans bevegelser forskjellig. Det gjør at jeg kan oppfatte gjerningsmannens oppførsel annerledes enn det kollegaen min gjør, og på bakgrunn av det kan jeg velge å handle. Handlingen min er gjerne ikke basert på det samme som er synlig for kollegaen min, fordi vi har ulik posisjon selv om vi er på samme sted. En tanke jeg får er at jeg kan flytte meg, men hvis jeg gjør det, mister jeg konsentrasjonen på den oppgaven jeg er satt til å utføre. Det betyr at sikkerheten til kollegaen min svekkes. Jeg kan selvfølgelig gjøre et oppkall på den bærbare radioen til noen av de andre kolleganene mine som er med på samme oppdrag, og spørre om noen kan overta min oppgave mens jeg flytter meg. Jeg velger ikke å gjøre det, fordi det føles ubehaglig å be noen andre om å overta min oppgave i denne usikre situasjonen. De andre har sine oppgaver som andre må overta for dem igjen. Det blir en slags dominoeffekt av at jeg ikke planla godt nok min egen plassering i begynnelsen. Er jeg redd for å få kritikk i ettertid for valget jeg tok? Hvordan vil det bli akseptert at jeg ikke tok det rette valget med en gang? Jeg føler litt på i hvilken grad det er rom for å akseptere en revurdering av valget mitt. Jeg ønsker jo ikke å fremstå som en som ikke har fått med meg noe av det vi har trent på, i hvert fall ikke nå. På trening er det mer akseptert, fordi der er det tid til det. I denne situasjonen jeg nå befinner meg er det ikke tid, fordi jeg ikke vet når gjerningsmannen kan komme ut.

Jeg forbereder meg på å beherske situasjonen når gjerningsmannen kommer ut. Noen av handlingene jeg kan komme til å utføre behersker jeg, men jeg kan ikke si at jeg behersker situasjonen. Situasjonen har mange elementer i seg. Molander har i boken Kunnskap i handling skrevet at: ”Kunnskap i handling kräver säkerhet i ytre och indre mening, det inkluderar tilltro til sig själv och vad man kan”⁴⁰. Har jeg nok tiltro til at jeg gjør det som det forventes av meg og at jeg handler tidsnok? I min verden forventes det at når noe beherskes, betyr det at du gjør det som er fasiten i forhold til situasjonen. I den situasjonen jeg er i, hva er det jeg skal beherske? Jeg skal se om gjerningsmannen kommer ut, deretter skal jeg se om han

³⁹”Det samme sted som gjør en skikkelse synlig, hindrer en annen å komme til syne” dette er hentet fra Meløe, J s. 29, ”Vitenskapsteori, tre artikler”, kompendium utgitt av Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap. Jeg synes dette beskriver noe av det Wittgenstein skriver om i Filosofiske undersøkelser. Der skriver han at vi forstår med vår forståelse av begrepene.

⁴⁰ Molander, B s. 102, ”Kunnskap i handling”, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg 1996

oppfører seg truende på noen måte. Jeg skal utføre en handling innenfor de juridiske rammene. Andre forventer også at jeg utfører den riktige handlingen innenfor de juridiske normer. Når jeg skriver hva andre forventer, inkluderer jeg også gjerningsmannens forventninger. Handlingen fra min side skal være bevisst. Jeg må være bevisst på hvorfor jeg handler og når jeg handler, det forventes av meg. Når jeg trekker avtrekkeren mot meg, gjør jeg det fordi tidspunktet er riktig i forhold til følelsen av å være truet. Er det kun når jeg føler meg truet at jeg kan skyte eller er det også når jeg føler at gjerningsmannen truer andre? Jeg føler selvfølgelig et ansvar også for de andre, det er naturlig. Hva om kollegaen min føler seg truet og ikke kan forsvare seg selv? Det er naturlig for meg å beskytte mine kolleger fordi vi er sammen om å løse dette oppdraget. Jeg forventer at de andre kollegaene som er med meg, tenker slik som jeg gjør. Det er slik vi er ”oppdradd” til å tenke i den virksomheten vi representerer. For å føle trusselen slik jeg føler den, krever det at andre har den samme grad av nærhet til situasjonen.

2.4 Ansvar og konsekvenser.

Hvem er jeg ansvarlig overfor? Jeg har reflektert over dette i ettertid. Hvis en av lederne mine står frem og sier: ”Jeg tar det fulle og hele ansvar!” Er det egentlig mulig for vedkommende å gjøre det uten å ha vært i situasjonen? Hvilket ansvar mener han? I situasjonen jeg er i, må jeg forberede meg til å ta byrden for handlingene mine. Hvem tar konsekvensene for mine handlinger? Kan lederen som sier at han tar det hele og fulle ansvar, også ta ansvaret for konsekvensene av handlingene mine? Jeg må forberede meg på konsekvensene ved handlingene. Hvem er det som legger opp til den handlingen jeg kan komme til å utføre? Det er lett å si at det er gjerningsmannen. Betyr det at jeg kan legge ansvaret for mine handlinger i gjerningsmannens hender? Hvordan kan jeg da stå til rette for den handling eller de handlinger jeg gjør, hvis gjerningsmannen er ansvarlig for at jeg handler slik jeg gjør? Jeg handler ut fra min forståelse av hva oppdraget mitt innebærer og ut fra det jeg har lært på treningene. For meg betyr det at handlingsalternativet jeg velger er basert på denne forståelsen, og ut fra dette danner jeg meg også en forståelse av handlingens konsekvens.

Kan vi begge bære ansvaret for konsekvensene av min handling? Jeg kan selvfølgelig velge vekk å være med på oppdraget. Da er jeg uten straffeansvar, men da vil det være en annen

som må ta dette ansvaret. Jeg kan sammen med de andre forlate området, slik at gjerningsmannen kan komme ut på gaten igjen. Hvordan vil det bli oppfattet av beboerne i området? Vil de da si at politiet ikke gjorde sin plikt? Mangel på handling kunne bli oppfattet slik, fordi de ikke kjenner til vår verden og hvordan vi tenker. Konsekvensene er som dominobrikker, et resultat utløser en ny handling som igjen gir en ny virkning. Dersom jeg skyter gjerningsmannen vil det få konsekvenser for meg, ved at jeg etterpå vil tenke på denne situasjonen. Det kan få andre virkninger for min kollega. Alt etter hvor jeg treffer gjerningsmannen vil det uansett få en umiddelbar følge for ham. Han kan bli skadet eller drept. Hvis han blir skadet kan skaden føre til nye konsekvenser for ham. Det kan også føre til konsekvenser for hans familie. Hvis jeg skyter kan resultatet føre til at han dør. Det vil også få konsekvenser for hans familie. *Dette er tanker jeg ikke kan ha når jeg er i situasjonen, men tanker jeg får i ettertid.* Når jeg ligger i spenning og venter på at gjerningsmannen skal dukke opp, kan jeg ikke ta ansvaret for hans handlinger. Løgstrup skriver: ”Ansvaret for den andre kan aldri gå ut på å overta hans eget ansvar”⁴¹. Gjerningsmannen må selv ta ansvar for sine handlinger, slik som jeg tar ansvar for mine. Jeg er beredt på å ta ansvar for mine handlinger, men er gjerningsmannen beredt til det?

Vi forsøker å overtale gjerningsmannen til å komme ut uten pistolen fordi det er best for ham. Dersom han er overbevist om at dette er til det beste for ham, kommer han ut slik vi ber ham om. Dersom han ikke er overbevist, vil han kanskje ikke komme ut i det hele tatt på nåværende tidspunkt eller komme ut på en annen måte enn det vi ber om. Han kan prøve å unndra seg arrestasjon, ved å prøve å stikke av⁴². Når jeg ligger der, prøver jeg å være bevisst helheten i situasjonene. For meg er det allikevel viktig at jeg ikke blir handlingslammet. Når situasjonen krever det, må jeg ta en avgjørelse i løpet av tiden jeg har til rådighet. Dersom avgjørelsen fører til en handling der gjerningsmannen dør, vil det da føre til at jeg får dårlig samvittighet? Motivene jeg har for å utføre en slik handling, er avgjørende for om jeg får dårlig samvittighet eller ikke.

⁴¹ Løgstrup, K. E. s. 50, ”Den etiske fordring 1956 og 1991”, Norsk utgave 1999, J. W. Cappelens forlag, utgave 2000.

⁴² Jeg ble inspirert til å skjelle mellom å overtale og å overbevise etter å ha lest det Kari Martinsen skriver om begrepene i boken ”Samtalen, skjønnets og evidensen” s. 55. Der skriver hun: ”Å overtale hører til sofistenes talekunst, det er oppfatninger som uttrykkes, og som ikke hviler på innsikt. En påvirker den andre ved at en forutsetter et subjekt -/objektforhold som åpner for manipulasjon. Skjervheim skriver at sofistenes talekunst åpner for en strategisk rasjonalitet, der en i en asymmetrisk relasjon søker å få kontroll over den andre.” Vi vil ha kontroll på gjerningsmannen, og ved å bruke god nok argumenter kan vi ende opp med at han blir overbevist om at det er best å følge våre anbefalinger.

Handlingen jeg velger å utføre, gjør jeg fordi det er min plikt som politimann. Det kan kanskje oppfattes som om jeg skjuler meg bak plikten jeg har som politimann til å beskytte andre mot overgrep. Jeg har også en oppgave som er å påse at gjerningsmannen ikke utsettes for overgrep. Jeg utfører ikke handlingene fordi jeg er ondskapsfull eller brutal, men jeg er satt til å utføre denne type oppgaver i rollen som politimann. Jeg har et regelverk å forholde meg til også. I regelverket står blant annet at ”skytevåpen må bare brukes som siste utvei etter at andre lempeligere midler forgjeves har vært forsøkt, eller i situasjoner hvor alternative midler åpenbart ikke vil føre fram”. I den situasjonen jeg befinner meg, er det blitt gjort forsøk på å oppnå kontakt med gjerningsmannen for å innlede forhandlinger. Dette er karakterisert som et lempeligere middel. Forhandlingene har ikke ført fram. Det å skyte inn tåregass er også et lempeligere middel, men foreløpig er det uvisst om det vil føre til den reaksjonen som er forventet. Reaksjonen til gjerningsmannen kan være at han kommer ut og overgir seg med bakgrunn i at det er ubehagelig, og fordi han føler en grad av avmakt. Det kan han føle fordi tåregassen påvirker øynene og slimhulene, som gjør at det føles vanskelig å puste.

En refleksjon jeg har gjort i ettertid er at det er ganske absurd at jeg forbereder meg på å skyte en person, og at jeg kan risikere å drepe denne. Det å drepe et annet menneske er i utgangspunktet en ond handling. Jeg oppfatter ikke meg selv som ondskapsfull eller hensynsløs selv om jeg er helt bevisst den handlingen jeg velger å utføre. Jeg kan være nødt til å forsvare meg selv og min kollega mot en annen person som kan komme til å gjøre en ond handling mot oss. Det som for meg fremstår som skille mellom min handling og gjerningsmannens handling, er de ulike rollene vi har i situasjonen. Som politimann har jeg en rolle som er akseptert innenfor normene i samfunnet, mens gjerningsmannens rolle ikke er akseptert.

Mens jeg ligger på bakken og sikter og forbereder meg til møte med gjerningsmannen, tenker jeg; Hva hvis jeg ikke klarer å kontrollere spenningen i meg selv og plutselig trekker av? Plutselig får jeg en følelse av ikke helt å huske hvor stor dødgangen på avtrekkeren er, men jeg tør ikke kontrollere dette. Hva om det gikk av et skudd? Jeg kan ikke da bare si unnskyld og love at det ikke skal skje igjen. Det ville selvfølgelig bli etterforskning og jeg måtte stå til rette for den handlingen. Kontrollen hadde jeg gjort for å være bedre forberedt når det virkelig

gjaldt. Hva om vi hadde trent mer på akkurat det å kjenne etter denne dødgangen? Jeg har pekefingeren langs avtrekkerbøylen, og det er ikke store bevegelsen som skal til for å kjenne på dødgangen. I posisjonen jeg har, kjenner jeg etter hvert tyngden av hjelmen som jeg har hatt på meg en stund. For at jeg ikke skal miste konsentrasjonen om oppgaven må jeg neglisjere det ubehaget det er å ha hjelmen på i denne situasjonen. Det er mer ubehaglig å ha hjelmen på når jeg ligger på magen, enn når jeg står oppreist. Når jeg ligger på magen, presser kanten på hjelmen i nakken. Dette vet jeg kan føre til ubehag etter en stund. Jeg kan imidlertid trene meg opp til å ikke føle ubehaget, ved ikke å tenke på ubehaget. Jeg konsentrer meg om det som er viktigs, nemlig oppgaven jeg er satt til.

2.5 Makt og kontroll

Hvordan kan jeg mentalt forberede meg på makten jeg har i handlingen? I ettertid har jeg reflektert over om forberedelsene mine får en annen betydning når disse knyttes til makt og kontroll. Jeg føler det. Hva er det jeg har makt over i situasjonen jeg er i? Jeg har makt til å ta kontroll over gjerningsmannen ved å beordre ham til å legge seg ned dersom han kommer ut. Dersom han ikke følger mine ordrer, har jeg også makt til å forhindre ham i å gjøre skade på andre og seg selv, men jeg har også en plikt til å forhindre dette. Det er ingen som forteller meg hva jeg må gjøre for å oppfylle plikten jeg har til å forhindre at gjerningsmannen gjør skade på seg selv. Vurderingene må jeg selv gjøre ut fra det jeg ser og hvordan jeg forstår det.

Hva er makt? Hanne Arendt har skrevet: ”Makt er et felles og menneskeskapt fenomen, og understreker med dette at makt ikke er noe som tilhører det enkelte individ alene. Makt er så uløselig knyttet til det menneskelige fellesskap at man strengt tatt ikke kan snakke om enkeltindividets makt”⁴³. For meg betyr det at det ikke er jeg som individ som har makt, men gjennom den virksomheten jeg tilhører og det fellesskapet jeg er i. Jeg kan trekke en sammenligning mellom det å gå i uniform kontra det å gå i vanlige klær. Når jeg går i uniform synliggjør jeg for alle legitimiteten min til å utøve makt dersom det er nødvendig. Jeg synliggjør at jeg tilhører politiet som er satt til å beskytte borgerne mot overgrep. Det er synlig for andre hvilket fellesskap jeg representerer. I uniform kan jeg lettere identifiseres med de andre i politiet. Er jeg derimot iført vanlige klær, synliggjør jeg ikke at jeg tilhører politiet.

⁴³ Øverenget, E. s. 110, ”Hanne Arendt”, Universitetsforlaget 2003. 1. utgave 2001.

Legitimiteten til å utøve makt, synliggjør jeg i det jeg viser tjenestebeviset mitt. Hvordan forventer samfunnet at jeg utøver denne makten? Hvordan tror jeg samfunnet forventer at jeg skal utøve makten? Samfunnet er alt rundt meg som påvirker meg, samfunnet er med på å etablere normer. Jeg er en del av samfunnet og er med på å påvirke normene på min måte. Gjennom mine handlinger uttrykker jeg min forståelse av normene som er etablert. Hvis jeg må skyte mannen som truet de andre kollegaene mine og denne mannen skulle bli drept, har jeg da forvaltet makten slik det forventes av meg?

Handlingen min kommer ikke som en følge av at jeg ikke respekterer gjerningsmannen som individ. Det er handlingene gjerningsmannen utfører jeg ikke respekterer. En kan snu på det også. Gjerningsmannens eventuelle disrespekt for meg er som en konsekvens av den virksomheten jeg representerer. At jeg er gitt en lovlig makt gjennom min virksomhet, betyr ikke at jeg kan forvalte makten slik jeg finner det for godt. Tidligere har jeg beskrevet regelverket jeg har å forholde meg til, og det er styrende for hvordan jeg forvalter makten jeg har over gjerningsmannen i vårt møte. Gjerningsmannen på sin side har ikke noe regelverk som gir retningslinjer for hvordan hans atferd bør være, annet enn de lover og regler som forteller hvilke handlinger som er straffbare. Han velger å sette seg utover disse reglene selv om han vet at det er straffbart. Konsekvensene som følge av dette valget, må han selv ta ansvaret for. Løgstrup skriver: ”Ansvaret for den andre kan aldri gå ut på å overta hans eget ansvar”⁴⁴.

Når jeg ligger på bakken og sikter mot utgangsdøren, føler jeg så vidt konturene av avtrekkeren. Jeg skal bare bevege den noen millimeter mot meg, så går skuddet av. Det er nesten ikke trykkpunkt på dette våpenet. Trykkpunkt er dødgangen i avtrekkeren, det er den distansen man må bevege avtrekken mot seg for å spenne opp fjæren. Det er mye makt i det å hvile pekefingeren mot avtrekkeren. Med den kraften som skal til for å utløse et skudd, kan jeg bestemme over liv og død. Hvis jeg oppfatter gjerningsmannens atferd som truende for meg og min kollega, er det et lite rykk i pekefingeren min som skal til for å avfyre et skudd. Jeg vet at sikringen på våpenet er opphevet. Det gir en trygghet å ha kontroll på hvordan våpenet fungerer. Jeg holder oppsikt med døren gjerningsmannen kan komme ut, men jeg har ikke herredømme over gjerningsmannen når han kommer ut. Det er noe mer enn å ha

⁴⁴ Løgstrup, K. E. s. 50, ”Den etiske fordring”, Norsk utgave 1999, J. W. Cappelens forlag, utgave 2000.

gjerningsmannen i synsfeltet mitt. Jeg må oppnå kontroll over gjerningsmannen, dvs. at jeg har styring på hvor han beveger seg og hvordan. Den oppnår jeg først når han er iført håndjern eller en på annen måte satt ut av spill. Handlingene mine må være proporsjonale i forhold til trusselen som fremsettes og konsekvensene av handlingen. Med det menes det at ”formålet med tjenestehandlingen og situasjonens alvor danner en absolutt grense for hvor langt opp på maktmiddelstigen det er adgang til å gå⁴⁵”. Dette høres jo greit ut i teorien, men makten anvendes jo ut fra hvordan jeg ser inn i en situasjon og hvordan jeg forstår den. Det er også avgjørende for hvor jeg ser situasjonen fra. Jeg forstår den ut fra min verden. Min verden bygges opp gjennom min oppmerksomhet til og i en situasjon. Derfor blir den utøvende maktanvendelsen langt vanskeligere. Med det menes at makten i handlingen min må stå i forhold til angrepet mot meg og andre. Makten jeg bruker må være nok til at jeg får kontroll. Videre må det være et behov for å utøve makten for å få kontroll på gjerningsmannen. Jeg tar avgjørelsen om bruk av makt i situasjonen. Avgjørelsen jeg tar har kort tidsfrist, og det er faktisk ikke noen som kan overprøve meg i handlingsøyeblikket fordi det er bare jeg som ser det jeg ser. Avgjørelsen min baserer jeg på en skjønnsvurdering.

Kan min maktanvendelse bli preget av kulturen i enheten jeg er med i? Under utdanningen var jeg med på en del øvelser hvor det var lagt opp til bruk av makt. Det jeg erfarte var at anvendelsen av makt både i metodevalg og valg av middel, kunne i ulike situasjoner ha et like stort spekter som det var antall elever. Det å anvende makt er et stort ansvar, som ingen av oss helt fatter omfanget av. Jeg blir ikke sikrere på grensesettingen når det går opp for meg hvilket ansvar jeg har. Dette ansvaret er det jeg som må bære alene. Det er ingen andre enn jeg som kan sette en grense eller ta ansvaret for konsekvensen av maktbruken. Hva hvis jeg ikke anvender makten jeg har i situasjonen? Jeg skal bare gjøre et lite rykk med pekefingeren mot meg, så går skuddet av.

Etter hvert som jeg har fått erfaring i å utøve makten, er jeg blitt mer bevisst på hvorfor jeg utøver makt og hvordan jeg gjør det. Det litt skremmende å tenke på hvilken makt jeg har som politimann i situasjonen jeg er i. Vil handlingen min være rasjonell? Hva er en rasjonell handling? Generelt tror jeg at en rasjonell handling er basert på en akseptert norm innenfor det kontekstuelle. Normen for hva som er akseptabelt vil variere ut fra hvilken verden normen er

⁴⁵ Myhrer, Tor-Geir s. 71, ”Som siste utvei. Rettslige rammer for politiets bruk av skytevåpen”, Universitetsforlaget 2005.

etablert i. I min situasjon blir en rasjonell handling som utføres i forhold til hvordan jeg ser og forstår trusselen fra gjerningsmannen. Maktutøvelsen er det jeg som står for og middelet eller redskapen som er nødvendig å bruke for å oppnå et resultat, er det jeg som velger. Jeg må være trygg på min vurdering og på hvordan jeg skal bruke redskapen riktig. Jeg må vite hvordan redskapen fungerer, jeg må også forstå hvordan bruken av redskapen kan virke på andre. Maktanvendelsen skal også stå i forhold til trusselen og virkeligheten jeg føler. Den vil alltid være subjektiv.

Kapittel 3

Hvilken kunnskap er det i handlingen, og hvordan utvikles kunnskapen?

Spørsmålet får meg til å tenke på det Bengt Molander skriver i boken ”Kunnskap i handling”:
”Kunnskap i handling er den levande kunnskapen, den levande kroppens kunnskap, som er i ständig rörelse; i väksling mellan innlevelse och distans, mellan reaktion och reflektion, mellan del och helhet, mellan tillit och kritik”⁴⁶. Sitatet mener jeg gir en god beskrivelse av kunnskapsutvikling knyttet til kunnskap i handling. I dette kapitlet vil jeg prøve å beskrive denne utviklingen.

Aristoteles fattet interesse for praktisk kunnskap, i motsetning til Platon og Sokrates som mente at all kunnskap måtte kunne bevises og artikuleres. Ingela Josefson skriver i boken ”Läkarens yrkeskunnskap” om Aristoteles: ”Kärnan i praktisk kunnskap är, mener han, uppmärksamhet, improvisasjonsförmåga, urskillningsförmåga och känslomässig fantasi”⁴⁷. Aristoteles mente at all kunnskap begynner med observasjon. Han hevdet at siden vi direkte kan observere at forandringer skjer, som for eksempel at en kunne se at Akilles løp fra skilpadden, må forandring være et reelt fenomen. Aristoteles imøtegikk også de som hevdet at sansene iblant kunne gi uriktige opplysninger. Hans oppfatning var at sansene i seg selv verken er sanne eller usanne, de bare *er*, men *vurderingene* av sanseinformasjonen kan være riktige eller uriktige. Aristoteles delte kunnskap inn i tre former: *episteme*, *techne* og *fronesis*. *Episteme* er en type påstandskunnskap som står for det som ikke kan være annerledes. Denne kunnskapsformen handler om å vite at og hvorfor. Den er teoretisk og vitenskapelig basert. Denne kunnskapen kan artikuleres språklig, og er uavhengig av kontekst. Ingela Josefson skriver: ”Termen påståendekunnskap använts för att ge et namn åt den kunnskap som vanligtvis förmedlas i t.ex. högre utbildning. Det gäller generella, systematiska kunnskaper som ofta kan beskrivas i regler, men också riktlinjer och föhållningssätt”⁴⁸. Påstandskunnskap, eller *episteme*, kan betraktes som regelkunnskap, og er en form for kunnskapen som kommer til

⁴⁶ Molander, B, ”Kunnskap i handling”, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg

⁴⁷ Sitatet er hentet fra innledningen i boken ”Läkarens yrkeskunnskap” s.10, som er skrevet av Ingela Josefson. Hun skriver i dette avsnittet om den teoretiseringen av kunnskapen som stammer fra Platon og Sokrates filosofi. Dette ble senere motvirket av Aristoteles som så praktisk og teoretisk kunnskap som to ulike kunnskapsområder. Etter hans mening måtte de behandles ut fra sine egne spesifikke premisser.

⁴⁸ Josefson, I s. 15, ”Läkarens yrkeskunnskap”, Ingela Josefson och Studentlitteratur 1998

uttrykk gjennom en påstand, enten uttrykt skriftlig eller muntlig. Enhver som kan lese, kan ut fra regelverket lese hva jeg har å forholde meg til når jeg skal bruke skytevåpenet.

Hva vil det si å bruke skytevåpenet? Umiddelbart er det naturlig å tenke at det er å skyte med, men det å bruke skytevåpenet har andre aspekter i seg. Våpenet kan brukes til å true noen med, uten at vedkommende vet hvordan skytevåpenet fungerer. Det er nok å rette våpenet mot noen, så kan det oppfattes som truende. Det finnes også håndbøker om skytevåpenet som beskriver bestanddelene, og våpenets egenskaper og hvilken ammunisjon som skal brukes. Enhver som har lest om våpenet, kan komme med kommentarer om våpenet og dets egenskaper.

Mens episteme omhandler kunnskap om de evige og uforanderlige ting, ga Aristoteles også praktisk kunnskap begreper. Han delte praktisk kunnskap inn i to former: Å ha *techne*, eller ”ferdighetskunnskap”, innebærer å ha kunnskap om hvordan ting lages eller utføre en handling riktig for eksempel foretar korrekt avtrekk eller bruker siktemidlene på riktig måte. For å kunne oppfylle dette kravet, er det nødvendig å trene inn skyteferdigheter. Disse ferdighetene trenes inn på skytebane, under ledelse av en instruktør. Det er instruktøren som har ansvaret for gjennomføringen av undervisningen. Det er han eller hun som planlegger øvelsene. Molander skriver at ferdighetskunnskap er: ”Kunnskap i form av kunnande eller ferdighet – at kunna göra olika saker”⁴⁹. Gjennom utvikling av ferdigheter får jeg kunnskap til å kunne ”göra olika saker” med skytevåpenet.

Den andre formen for praktisk kunnskap kaller Aristoteles for *fronesis*. Fronesis omhandler mennesker og deres liv. Denne kunnskapsformen blir også kalt ”fortrolighetskunnskap”. Det kreves av meg at jeg er fortrolig med skytevåpenet, samt de lover og regler som regulerer min atferd under utøvelse av polititjenesten. Bruken av skytevåpenet mot andre mennesker innebærer å ”göra olika saker” med skytevåpenet.

3.1 Hva er min ”vite at”- kunnskap, og hvor har jeg den fra?

Da jeg gjennomgikk den grunnleggende skyteopplæringen, lærte jeg hvordan skytevåpenets bestanddeler fungerte. Jeg lærte dette ved å plukke våpenet fra hverandre gjentatte ganger. Da jeg satt det sammen igjen, merket jeg meg forholdet mellom de ulike delene. På den måten

⁴⁹ Molander, B s. 40, Kunnskap i handling”, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg.

analyserte jeg skytevåpenet. I kompendiet om ”Forståelsesformer” beskriver Dag Østerberg det analytiske og syntetiske forholdet⁵⁰. Han gir en forklaring på hva en analyse er: ”En analyse, heter det, er å undersøke en helhet ved å bestemme de delene som den består av og forholdet mellom disse delene”⁵¹. Helheten på dette nivået er for meg maskinpistolen. Østerberg refererer til det å plukke en klokke fra hverandre og deretter sette den sammen igjen. Det er ikke nok å plukke alle delene fra hverandre, men en må også merke seg forholdet mellom disse delene. Det er det samme jeg gjør nå jeg adskiller delene i maskinpistolen for så å sette dem sammen igjen. Jeg merker meg delene og forholdet mellom disse. Når jeg kjenner til delene og forholdet, kan jeg også utbedre funksjoneringsfeil når det oppstår under skyting. Dag Østerberg viser til adskillelsen av delene i klokken, og etter at disse er satt sammen igjen kan vi: ”Frembringe en sum av deler, lage en syntese ut fra en forutgående analyse. Ved en slik analyse ville vi gjøre en særskilt sammensetning – denne klokken – til et tilfelle av en regel”⁵². Jeg kan ikke sette sammen maskinpistolen annerledes. Dersom jeg gjør det kan jeg risikere at det ikke mulig å bruke den til å skyte med. Jeg vet at jeg kan sette sammen delene i skytevåpenet, men jeg kan ikke ta på meg å lage et. Gjennom øvelse i å sette sammen delene, utvikler jeg også min *techné* - ”hvordan” kunnskap dvs. ferdigheter knyttet til det å ta fra hverandre delene og sette de sammen igjen. Jeg kan demontere og sette maskinpistolen sammen under forskjellige forhold, for eksempel i mørke hvor jeg ikke kan se delene men kun føle formen på dem.

Jeg vet at dersom delene ikke settes sammen i riktig forhold til hverandre, vil ikke våpenet være funksjonelt. Videre vet jeg at det kan være inntil 30 patroner i magasinet. For å kunne skyte, må jeg plassere patroner i magasinet. I dette er det en fjær som skal presses nedover etter hvert som jeg patronene plasseres i magasinet. Det er den samme fjæren som skyver en patron av gangen inn i kammeret. Hvis jeg ikke har patroner i magasinet kan jeg allikevel bruke skytevåpenet, men ikke til å skyte med. For å skyte må jeg lade våpenet. Skytevåpenet er helautomatisk, det betyr at det ikke er nødvendig å ta ladegrep mellom hver gang jeg skal avfyre et skudd. Ladegrep er når jeg trekker ladearmen mot meg og slipper den tilbake slik at fjæren i våpenet spennes. Det er denne fjæren som løser ut sluttstykket første gang jeg avfyrer et skudd. En kan si at for meg er det nyttig og praktisk å vite om dette, slik at jeg vet hva som

⁵⁰Østerberg, D, s. 10, kompendiet om Forståelsesformer viser til bruken av begrepene analytisk og syntetisk slik det anvendes av Kant (1724 – 1804) og hans etterfølgere og viser til at skillet mellom disse to begrepene kan sies å svare til det identiske og utvendige forholdet.

⁵¹Østerberg, D, s. 11, kompendiet om Forståelsesformer, Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap.

⁵²Østerberg, D, s. 11, kompendiet om Forståelsesformer, Høgskolen i Bodø, Senter for Praktisk Kunnskap.

skal til for å avfyre skudd. Samtidig lærer jeg også hva som er årsaken til at skudd ikke kan avfyres. Det gjør jeg ved å trekke ladearmen mot meg og slippe den. Jeg vet at det nå er en patron i kammeret. For å skyte må jeg avsikre våpenet. Dvs. at jeg vrir sikringsfløyen ned. Jeg kan vri den ett eller to trinn, alt ettersom jeg vil skyte enkeltskudd eller automat. Enkeltskudd er når jeg trekker av for hvert skudd, mens automat er når jeg holder avtrekkeren inne helt til alle skuddene i magasinet er skutt ut. Jeg kan stoppe skuddene ved å slippe avtrekkeren. Bevegelsen med avtrekkeren er svært liten, og det er lite kraft som skal til. Jeg kan nå bruke skytevåpenet fordi jeg vet hvordan de ulike delene i våpenet fungerer sammen og hva som skal til for å avfyre et skudd.

Det at jeg vet hvordan skytevåpenet demonteres og settes sammen igjen, er ikke alene grunnlaget for min ”vite at”- kunnskap. Jeg må også vite at jeg kan bruke skytevåpenet lovlig. Denne kunnskapen får jeg ved å lese de aktuelle lover og regler. Straffelovens § 47 og § 48 gir noen generelle retningslinjer for maktanvendelse. I straffelovens § 47 som handler om nødrett, står det:

”Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget for at redde nogens Person eller Gods fra en paa anden Maade uafvendelig Fare, naar Omstændighederne berettigede ham til at anse denne som særdeles betydelig i Forhold til den Skade, som ved hans Handling kunde forvoldes.”⁵³

Det betyr at jeg kan iverksette en handling mot gjerningsmannen for å forhindre skade på en annen person. Denne retten har jeg ikke bare fordi jeg er politi, denne retten gjelder enhver borger. Selve handlingene mine, hvorvidt jeg har forholdt meg til det kravet om det forholdsmessige⁵⁴ og behovsmessige⁵⁵, hjemles i straffelovens § 48 om nødverge. I denne paragrafen står det:

⁵³ Straffeloven av 1902.

⁵⁴ Dette forholdsmessige referer til proporsjonaliteten i maktanvendelsen og er et viktig prinsipp for politiet. Det kreves av politiet på bakgrunn av dette prinsippet, at man alltid vurderer alle sider ved bruk av makt. Prinsippet legger til grunn at politiet har vurdert hvordan en ivaretar rettsikkerheten til gjerningsmannen, hvordan ivareta sikkerheten til andre. En kan kanskje si at dette prinsippet setter et av kriteriene for hvilken maktanvendelse politiet velger. Dette er beskrevet i Politirett s. 417 skrevet av Auglend, Ragnar, Mæland, Henry John og Røsandhaug, Knut, Gyldendal Norske Forlag, 2. utgave 1. opplag 2004.

⁵⁵ Dette er et annet viktig prinsipp ved politiets bruk av makt. Prinsippet legger til grunn at det er nødvendig for politiet å anvende akkurat det maktmiddelet i det øyeblikket, fordi alle andre maktmidler ikke vil føre fram. Det betyr også at tidsfaktoren har innvirkning på dette prinsippet. Kan gjerningsmannen pågripes senere under andre omstendigheter, eller må han pågripes nå? For meg er dette et grunnleggende spørsmål, men det er også et

”Ingen kan straffes for Handling, som han har foretaget i Nødverge.

Det er Nødverge, naar en ellers strafbar Handling foretages til Afvergelse af eller Forsvar mod et retsstridigt Angreb, saafremt Handlingen ikke overskrider, hvad der fremstillede sig som fornødent hertil, og det i Betragtning af Angrebets Farlighed, Angriberens Skyld eller det angrebne Retsgode ei heller maa agtes ubetinget utilbørligt at tilføie et saa stort Onde som ved Handlingen tilsigtet.

Hvad ovenfor er bestemt om Afvergelse af retsstridigt Angreb, kommer ogsaa til Anvendelse med Hensyn til Handlinger, der foretages i Hensigt at iverksætte en lovlig Paagribelse eller hindre, at Straf- eller Varetægtsfanger rømmer.

Har nogen overskredet Grænserne for Nødverge, er han dog straffri, hvis Overskridelsen alene har fundet Sted paa Grund af en ved Angrebet fremkaldt Sindsbevægelse eller Bestyrtelse.”⁵⁶

Kravet til det forholdsmessige⁵⁷ i handlingene gjelder for enhver borger som er i en situasjon der noe eller noen må forsvares. Det som står i tredje ledd vedrørende pågrep eller avvergelse av et rettstridig angrep, gjelder for meg i situasjonen jeg beskriver innledningsvis. Straffelovens § 48 om nødverge er en generell bestemmelse for alle borgere.

I oppdraget jeg inneleder med, vet jeg at jeg er i en situasjon der adgangen til å bruke maktmiddelet skytevåpen, hjemles i politilovens § 6 2. og 4. ledd⁵⁸:

- Politiet skal ikke ta i bruk sterkere midler uten at svakere midler må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige, eller uten at slike forgjeves har vært forsøkt. De midler som anvendes, må være nødvendige og stå i forhold til situasjonens alvor, tjenestehandlingens formål og omstendighetene for øvrig.
- Politiet kan anvende makt under tjenesteutførelsen i den utstrekning det er nødvendig og forsvarlig.

spørsmål som leder for operasjonen må ta stilling til. Dette er beskrevet i ”Politirett”, s. 417, skrevet av Auglend, Ragnar, Mæland, Henry John og Røsandhaug, Knut, Gyldendal Norske Forlag, 2. utgave 1.opplag 2004

⁵⁶ Straffeloven av 1902.

⁵⁷ Se fotnote 53

⁵⁸ Politiloven av 4. august 1995 nr. 53

Politolovens § 6 2. og 4. ledd, gir noen utfyllende bestemmelser knyttet til politiets maktanvendelse under tjenesteutførelse som også setter krav til forholdsmessighet. Tor-Geir Myhrer har i boken ”Som siste utvei”, skrevet følgende: ”Av politilovens § 6, 2. og 4. ledd, følger prinsippene om nødvendighet og forholdsmessighet. Behovs - eller nødvendighetsprinsippet som følger av politilovens § 6, 2. og 4. ledd, inneholder 3 elementer: I forhold til den oppgaven politiet skal løse, må den metode (framgangsmåte) og de midler politiet velger å bruke, ut fra den konkrete situasjon være egnet til å løse oppgaven (adekvat). Det andre elementet består i at den maktanvendelse som brukes, verken i styrke eller i varighet (tid) må gå lengre enn det som er nødvendig. Det tredje elementet framgår av § 6 2. ledd 1. punktum, hvor prinsippet om trinnvis eller stigende bruk av maktmidlene (continuum of force) framgår”⁵⁹. Slik det beskrives i sitatet, betyr det at jeg kan bruke skytevåpenet når situasjonen tilsier det, og dersom annet maktmiddel ikke vil føre til at jeg løser oppgaven på en adekvat måte.

Skal jeg bruke skytevåpenet kreves det at jeg utviser forholdsmessighet og at bruken er nødvendig. Når det gjelder den nærmere bruken av skytevåpen er jeg pålagt å følge bestemmelsene i ”Våpeninstruks for politiet” § 16 der det står: ”Politimann er alltid ansvarlig for at hans beslutning om bruk av våpen er i samsvar med denne instruks. Opptre flere politimenn sammen, skal det utpekes en leder. Politimann som står under direkte kommando av leder, må ikke - unntatt i nødsfall - bruke våpen uten etter ordre fra den som har kommandoen. Brukes våpen, skal skadevirkningen søkes begrenset mest mulig.”

For å sikre at jeg bruker skytevåpenet når det er nødvendig og forsvarlig, er det bestemmelsene i ”Våpeninstruksen for politiet” § 19 1. og 2. ledd litra a-b, som er mest aktuelle i den situasjonen jeg er i. Der står det: ”Skytevåpen må bare brukes som siste utvei etter at andre lempeligere midler forgjeves har vært forsøkt, eller i situasjoner hvor alternative midler åpenbart ikke vil føre frem.

Dertil må skytevåpen bare brukes når

- a) politimannen selv eller andre trues med våpen eller annen alvorlig voldsanvendelse, og bruk av våpen fremstår som nødvendig for å hindre tap av menneskeliv eller alvorlig personskade, eller

⁵⁹ Myhrer, Tor-Geir s. 71, ”Som siste utvei, rettslige rammer for politiets bruk av skytevåpen”, Universitetsforlaget 2005.

- b) det ansees påkrevd med umiddelbar pågripelse av person som er mistenkt, siktet eller domfelt for drap eller annen grove voldshandlinger, eller forsøk på slike voldsforbrytelser, eller av personer som av andre grunner anses som særlig farlige for rikets sikkerhet, menneskers liv eller helse, eller
- c) det er påkrevd for å hindre skade på utenlandsk eiendom, eller når særlig viktige samfunnsinteresser er alvorlig truet”.

Før jeg kan bruke skytevåpenet er jeg pliktig til å følge retningslinjene gitt i § 20 i ”Våpeninstruksen for politiet”: ”Før politimann gjør bruk av våpen, må han ta hensyn til de farer eller skader han kan utsette utenforstående for. Når omstendighetene tillater det, skal han ved tydelig tilrop oppfordre vedkommende til å etterkomme hans pålegg og samtidig gi varsel om at våpen vil bli brukt for å gjennomføre pålegget. Han skal tilkjennegi at han handler i egenskap av politimann. Finner politimann å måtte gjøre bruk av skytevåpen, skal han - med mindre omstendighetene tvinger ham til annet - først skyte varselskudd. Varselskudd må ikke avfyres med mindre vilkårene for bruk av skytevåpen foreligger.” Det som er viktig for meg, er å ta hensyn til at jeg ikke kan skyte varselskudd uten at hjemmelen for å skyte et rettet skudd mot personen, er tilstede. Dersom situasjonen skulle utvikle seg, for eksempel at gjerningsmanne klarer å rømme fra stedet, er jeg pliktig til å følge § 21 i ”Våpeninstruks for politiet”: ”Overfor personer som flykter i kjøretøy, båt eller luftfartøy, må skytevåpen bare brukes når det gjelder særlig farlige personer, og det dessuten anses ubetinget nødvendig at vedkommende pågripes umiddelbart.”

Som polititjenestemann i et væpnet oppdrag er jeg i tillegg pålagt å følge lover og regler om bruk av makt spesielt knyttet til polititjenesten. Bruk av skytevåpen mot noen, er å bruke makt. I ”Lov om politiet” av 4.8.1995 nr. 53, § 2 ”Politiets oppgaver” og punktene 1 - 3⁶⁰, er de mest aktuelle for min bruk av skytevåpen. I punktene står det at politiet skal

- beskytte person, eiendom og fellesgoder og verne om all lovlig virksomhet, opprettholde den offentlige orden og sikkerhet og enten alene eller sammen med andre myndigheter for å verne mot alt som truer den alminnelige tryggheten i samfunnet
- forebygge kriminalitet og andre krenkelser av den offentlige orden og sikkerhet

⁶⁰ Myhrer, Tor – Geir s. 17, ”Som siste utvei, rettslige rammer for politiets bruk av skytevåpen”, Universitetsforlaget 2005.

- avdekke og stanse kriminell virksomhet og forfølge straffbare forhold i samsvar med regler gitt i eller i medhold av lov

Jeg er også pålagt å etterkomme bestemmelsene i §§ 3-1 og 3-2 i ”Alminnelig tjenesteinstruks for politiet”. I § 3-1, står det:

*Alminnelige regler om politiinngrep*⁶¹.

- Ved iverksettelse og gjennomføring av en tjenestehandling, kan politiet gripe inn på den måte og med de midler som er lovlige, og som finnes nødvendige og forholdsmessige i betraktning av situasjonens alvor, tjenestehandlingens art og formål og omstendighetene for øvrig.
- Politiet skal ikke ta i bruk noe sterkere middel før mildere midler har vært forgjeves forsøkt, eller situasjonen tilsier at slike må antas utilstrekkelige eller uhensiktsmessige. Når forholdene tillater det skal målet derfor i første omgang søkes nådd gjennom råd, opplysning og tilrettevisning.
- Så langt tjenesten og forholdene ellers tillater plikter politiet i ethvert tilfelle å gripe inn på forhånd med forebyggende og regulerende tiltak mot forestående lovbrudd eller fredskrenkelser.
- Under tjenesteutøvelsen skal politimannen være sannferdig, saklig og upartisk.
- Det er en alminnelig plikt å besørge tjenesten organisert og utført så effektivt og målrettet som mulig innenfor de angitte rettslige og ressursmessige rammer.
- Tjenesteutøvelsen skal alltid være basert på respekt for de grunnleggende menneskerettigheter og det enkelte menneskes verdighet.

I paragraf 3-2 i samme instruks står det;

*Politiets bruk av makt*⁶².

- Politiet kan benytte makt under iverksettelse og gjennomføring av en tjenestehandling når dette følger av lov eller sedvane, og det ellers finnes klart nødvendig og forsvarlig i betraktning av situasjonens alvor, følgene for den maktanvendelsen rettes mot og forholdene for øvrig. Dessuten må de øvrige vilkår i § 3-1 være oppfylt.
- Med makt menes her tvangsmessige fysiske inngrep mot person, og mot fast eller rørlig eiendom i tilfelle der denne eiendom blir påført skade.

⁶¹ Alminnelig instruks for politiet av 1990

⁶² Alminnelig instruks for politiet av 1990

- Håndjern eller annet bendsel kan anvendes på person som under pågripelse eller transport truer med eller gjør seg skyldig i vold, eller der forholdene gir grunn til frykt for at vedkommende vil utøve vold eller flykte. Dessuten kan slike midler brukes mot person som forsøker å påføre seg skade, og ellers for å hindre forspillelse av bevis.
- Politiets adgang til å bruke særlige maktmidler av teknisk eller annen art i tjenesten er regulert i egen instruks. I ethvert tilfelle skal vilkårene i første ledd være oppfylt før disse midler tas i bruk.
- Politiutstyr som nevnt i 3. og 4. ledd skal være godkjent av Justisdepartementet.
- Dersom politiets bruk av makt medfører skade på person eller eiendom, eller situasjonen tilsier at det kan bli klaget over politiets handlemåte, skal vedkommende politimann innrapportere forholdet til sin foresatte umiddelbart. Denne rapportering bør være skriftlig.

Gjennom å lese de ulike bestemmelsene, utvikler jeg en teoretisk forståelse for bruk av skytevåpen. Jeg kan trekke en sammenligning til det Aristoteles beskriver som *sophia*. Vetlesen og Nortvedt beskriver det i boken "Følelser og moral" som: "Intellektuell dyd av den teoretiske typen"⁶³. Den moralske dyden utvikler jeg gjennom trening og øvelser, og dette vil jeg ta for med under kapittel 1.3. Tolkningen av tekstens innhold baserer jeg på eksempler hentet fra rettsavgjørelser, forarbeidet til teksten, samt språket i virksomheten. Rettspraksis gir en mer detaljert beskrivelse av hva som er å karakterisere som en alvorlig voldsanvendelse. Enhver som kan lese etablerer en "vite at"-kunnskap, men det gir ingen kunnskap om hvordan jeg skal anvende skytevåpenet, eller når jeg kan anvende det.

3.2 Hva er min "vite hvordan"-kunnskap og hvordan er den lært?

For at jeg skal kunne bruke skytevåpenet til å skyte med, må vite hvordan jeg skal gjøre det på en sikker og kontrollert måte. Jeg må utvikle mine skyteferdigheter eller *techne* for å oppfylle dette. For å være sikker på at prosjektilet som skytes ut ikke treffer noe det ikke bør treffe, må jeg kunne både sikte riktig, ta et riktig avtrekk og innta en stilling som gjør at jeg er stødig i det jeg trekker av skuddet. Det er et krav om å treffe blinken innenfor et bestemt felt for at jeg skal være godkjent til å kunne rykke ut med skytevåpen og bruke det i et oppdrag. For å

⁶³ Vetlesen, A. J. og Nortvedt, P. s. 17, "Følelse og moral", Gyldendal Norske Forlag AS, 2. utgave, 1 1996, 3. opplag 2000.

kunne treffe blinken innen det angitte feltet, betinger det at jeg vet hvordan siktemidlene anvendes. På skytevåpenet er det to sikter. Det ene er bak på våpenet, dvs. nærmest meg. Det andre er helt foran, der hvor prosjektilet kommer ut. Baksiktet er et rundt hjul med flere hull i rundt kanten. Hullene har ulike størrelser. Når jeg sikter, ser jeg gjennom hullet i baksiktet og mot framsiktet. Framsiktet har en liten stolpe som står rett opp midt i en ring. For at jeg skal treffe blinken, må jeg se stolpen i framsiktet gjennom hullet i baksiktet klart og tydelig. Jeg må også holde våpenet stødig. Blinken fremstår som en litt diffus flate. Våpenet er rettet mot senter av blinken, som skal forestille overkroppen på et menneske. På skytebanen vurderer jeg hvor skarpt stolpen i framsiktet er for meg, samt hvor blinken er i forhold til siktemiddelet. Når jeg er fornøyd med det jeg ser, trekker jeg avtrekkeren mot meg og skuddet går av.

Jeg vurderer tidspunktet for å trekke av ut fra slik blinken er for meg i det øyeblikket, og hvor på blinken våpenet er rettet. I ettertid vurderes ferdighetene mine ut fra hvor i blinken jeg har truffet. Jeg vurderes ikke i forholdet til tidspunktet jeg skyter. Handlingene på skytebanen gjør jeg for å bli flinkere og bedre til å skyte. Jeg trener opp skyteferdighetene mine. Det er andre øvelser på skytebanen der det er noen andre vurderingskriterier, men jeg vet at det på skytebanen ikke kan bli noen annen konsekvens enn et hull i blinken. Hvis det ikke er hull i den har jeg bommet, eller så har ikke skuddet gått av. Ferdighetstreningen er nyttig for meg fordi jeg får en bekreftelse på hvor god jeg er å skyte på blink. Jeg utvikler etter hvert en fortrolighet med bruken av skytevåpenet i forhold til blinkskyting. Jeg trenger ikke ta hensyn til bevegelser i blinken, med mindre blinken settes i bevegelse av noe eller noen. Med noe, kan det være at blinken beveger seg på grunn av vinden. Med noen mener jeg at enten jeg selv eller andre bevisst har satt blinken i bevegelse for å trene opp skyteferdighetene i forhold til et bevegelig mål. Jeg kan også bevege meg framover eller til siden i forhold til blinken, for å kunne skyte fra ulike posisjoner. De grunnleggende skytestillingene er de samme hele tiden. Etter at jeg har øvd på ferdighetene en stund, blir de en del av kroppen min. Bevegelsene jeg gjør med de ulike delene på maskinpistolen blir automatisert. Kunnskapen om hvordan bevegelsene gjøres, blir en del av kroppen. Det er konteksten bevegelsene gjøres i som endrer seg.

Michal Polanyi skriver i boken ”Den tause dimensjon”: ”Vi kan vite mer enn vi kan fortelle”⁶⁴. Polanyi utviklet et begrep om en funksjonell struktur som ligger til grunn for all kunnskap. Denne funksjonelle strukturen er ment å gjelde både praktisk og teoretisk kunnskap, og den er relevant for spørsmålet om hvordan jeg tilegner meg kunnskap av begge typer. Den tause kunnskapens struktur viser at all tenkning inneholder komponenter som jeg registrerer gjennom det jeg fokuserer på i tenkningen min. Michal Polanyi skriver: ”Når vi bruker taus kunnskap, så retter vi oppmerksomheten fra noe for å rette den mot noe annet, nemlig fra det første leddet mot det andre leddet i den underforståtte relasjonen”⁶⁵. I boken ”Den tause dimensjon” bruker Polanyi eksempelet med det å kunne kjenne igjen et ansikt⁶⁶. Han skriver at vi kan gjenkjenne et ansikt blant mange andre, men at vi ikke er i stand til å forklare hvorfor vi kjenner det igjen.

I det første leddet ligger det som ikke er artikulert (språklig), men han skiller likevel mellom det som i prinsippet ikke kan artikuleres og det som i prinsippet vil kunne artikuleres språklig. Dette er kunnskap som er dypt forankret i førspråklige og delvis medfødte kognitive evner, (*tacit powers*) og selv om jeg vet hva det dreier seg om kan jeg ikke forklare eller begrunne det. I det andre leddet ligger den artikulerbare kunnskapen. Denne er bevisst og jeg kan til en viss grad forklare den. Noe i det første leddet er jeg i stand til å artikulere, men ikke alt. Det tause her gjelder første ledd og forholdet mellom første og andre ledd. Han skriver videre: ”Vi retter oppmerksomheten fra disse elementære bevegelsene mot resultatet av deres samlede mål, og er dermed ute av stand til å spesifisere disse elementære muskelaktivitetene. Vi kan kalle dette den funksjonelle strukturen til taus kunnskap”⁶⁷.

Noen bevegelser tenker jeg mer på *at* er gjort, mens andre bevegelser tenker jeg på *hvordan* skal gjøres. For eksempel tenker jeg mer på hvordan jeg beveger avtrekkeren, enn hvordan jeg beveger sikringsfløyen. Bevegelsen med sikringsfløyen er mer en ”at- bevegelse”. Med det mener jeg at jeg registrerer at bevegelsen er gjort. For å kunne skyte må våpenet være avsikret. Om jeg velger å bevege sikringsfløyen rolig eller hurtig har ingen betydning for resultatet av bevegelsen. Målet mitt er å avsikre våpenet. Måten jeg beveger avtrekkeren på er noe jeg tenker mer over fordi resultatet av ikke å gjøre bevegelsen riktig, kan ha større

⁶⁴ Polanyi, M. s. 16, ”Den tause dimensjon”, Norsk utgave Spartacus Forlag, 2000.

⁶⁵ Polanyi, M. s. 21, ”Den tause dimensjon”, Norsk utgave Spartacus Forlag, 2000.

⁶⁶ Polanyi, M. s. 16, ”Den tause dimensjon”, Norsk utgave Spartacus Forlag, 2000

⁶⁷ Polanyi, M. s. 21, ”Den tause dimensjon”, Norsk utgave Spartacus Forlag, 2000

konsekvenser enn bevegelsen med sikringsfløyen. Jeg tenker enda mer på hvordan jeg bruker siktemidlene, enn hvordan jeg bruker avtrekkeren, fordi konsekvensene kan bli mer alvorlige enn om bevegelsene med avtrekkeren eller sikringsfløyen ikke blir gjort riktig. Jeg kan bruke siktemidlene uten å bruke øynene riktig, for eksempel hvis jeg fokuserer på blinken fremfor å fokusere på stolpen i framsiktet. Jeg kan bruke øynene uten å bruke siktemidlene riktig, for eksempel ved at jeg ikke ser gjennom hullet i baksiktet, men kun gjennom framsiktet. Bruken av siktemidlene kan også påvirkes av ytre faktorer, og av den grunn vil det foreligge variasjoner. For eksempel hvis det regner eller snør, er det vanskeligere å bruke skitemidlene fordi jeg kan få vann eller snø i øynene. Det er også vanskeligere å bruke skitemidlene dersom det er sterkt motlys. Av og til kan jeg oppleve at øynene begynner å renne på grunn av sterk pollenkonsentrasjon. Dette er en faktor jeg også må ta hensyn til når jeg skal skyte. Uansett må stolpen i framsikte være tydelig og blinken diffus for å treffe den. Når jeg sikter må jeg vurdere om stolpen er skarp nok, og om det er like mye luft hele veien rundt stolpen. Det er vanskelig å forklare hvor mye luft det skal være, fordi det kan variere alt etter hvilket hull jeg ser gjennom i baksiktet og avstanden fra øynene mine til siktet. Det blir som å forklare hva som gjør at jeg kjenner igjen et ansikt. Det skal være akkurat ”passe” luft rundt framsiktet for at jeg skal treffe blinken der jeg ønsker.

3.3 Hvordan vet jeg når jeg kan skyte eller ikke skyte?

I situasjonen jeg befinner meg, er det en annen kontekst enn det jeg har erfart tidligere. Jeg har aldri vært før vært i en situasjon der jeg kan risikere å skyte en annen person. Når er det riktig av meg å skyte som siste utvei? Molander skriver i boken ”Kunnskap i handling” om fortrolighetskunnskap og denne kunnskapen beskriver han som: ”Kunnskap i fortrogenhet med ulike fenomen”⁶⁸. Jeg tar et lite steg tilbake til skytebanen og skyting på blink. Tidligere har jeg beskrevet hva jeg gjør for å kunne treffe blinken. Blinken på skytebanen er fenomenet jeg har å forholde meg til. Jeg bruker begrepet fenomen basert på den greske betydningen, som er ”det som viser seg for noen”⁶⁹. Av den grunn blir blinken på skytebanen et fenomen jeg må forholde meg til når jeg skyter.

⁶⁸ Molander, B s. 40, Kunnskap i handling”, Bokforlaget Daidalos AB, Göteborg.

⁶⁹ Thornquist, Eline s. 85, ”Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag 2. opplag 2006, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS. Forfatteren har gjengitt J. Bengtson sin versjon av fenomenbegrepet.

I situasjonen der jeg sikter mot døren gjerningsmannen kan komme ut, vil han bli fenomenet jeg skal forholde meg til. Det er hvordan gjerningsmannen viser seg for meg og kunnskapen jeg har med meg inn i situasjonen, som er avgjørende for handlingene mine. I det gjerningsmannen viser seg, kreves det at jeg er fortrolig med hvordan jeg skal opptre overfor ham. Det kreves en annen fortrolighetskunnskap enn den jeg etablerer på skytebanen. Det forventes at jeg er fortrolig med de lover og regler som er knyttet til bruken av skytevåpen i situasjonen. I "Våpeninstruksens" § 16, 3. ledd står det: "Politimann som står under direkte kommando av leder, må ikke - unntatt i nødsfall - bruke våpen uten etter ordre fra den som har kommandoen." Det betyr at jeg kun kan bruke skytevåpenet i nød eller etter ordre fra lederen min. Hva vil det si å være i nød? Gjelder det kun meg? Kan det også gjelde når andre er i nød og jeg har i oppgave å beskytte dem?

Jeg vil her gi et eksempel på nødsfall. Eksempelet er hentet fra et videoscenario jeg opplevde under trening. Situasjonen er som følger: Huset der en mann og en dame bor, er omringet av bevæpnet politi fordi ekteparet er mistenkt for å stå bak væpnede ran. Plutselig åpnes gatedøren, og mannen skubber damen ut slik at hun ramler om på bakken og blir liggende. Deretter går mannen inn og kommer ut igjen med et slagvåpen. Han bøyer seg over henne for å slå. Slik det fremstilles, kan det se ut som om mannen skal til å slå mot hodet, hvor i hodet han vil treffe er vanskelig å se. Avstanden fra damen til meg er ca 30 meter. Spørsmål som dukker opp er:

- Hvor mange slag mot hodet er å regne som grov voldsanvendelse når en vet at et treff på det rette stedet i tinningen kan gi alvorlige skader eller vedkommende kan bli drept?
- Hvor god er jeg egentlig til å skyte slik at jeg unngår å treffe damen? Tør jeg å ta sjansen på å skyte eller har jeg tid til å bruke andre midler for å unngå at damen blir slått i hjel?

I slike scenarier som beskrevet over, etablerer jeg en forståelse for hvordan bestemmelsene kan anvendes. Dilemmaet er om mine skyteferdigheter er gode nok til å ikke treffe damen. Uansett er sjansene for at hun blir drept av et slag stor. Jeg sikter mot mannens overkropp, og på grunn av den overhengende faren for at damen kan bli drept av et slag fra mannen, vil jeg treffe mannen på et sted på overkroppen som setter ham ut av spill umiddelbart. Under slike treninger utvikler jeg en dømmekraft i forhold til når det er riktig av meg å skyte. Vetlesen og Nortvedt har med referanse til Aristoteles skrevet: "Phronesis, praktisk dømmekraft, kan ikke læres slik et håndverk (poiesis) og tekniske (techne) kan læres. Phronesis er ikke en kunnen;

den kan ikke erverves ved kateteret eller ved mesterens føtter og deretter besittes en gang for alle”⁷⁰. Det er ikke slik, med referanse til det beskrevne scenarioet, at jeg i ettertid alltid vil skyte dersom en lignende situasjon dukker opp. Jeg skriver lignende, fordi det aldri er helt like situasjoner under slike oppdrag.

Under øvelsene får jeg trening i å vurdere bevegelser andre gjør, som gjør at jeg eller andre føler trusselen eller føler frykt. Frykttfølelsen og sannsynligheten for en bestemt handling fra gjerningsmannen, er avgjørende for hva jeg gjør. ”Følelsene er”, for å benytte Aristoteles’ uttryksmåte, ”de bevirkede og bevegende årsaker til mine handlinger, men min moralske karakter eller min holdning modifierer min handling og gir den dens form”⁷¹. Gjennom trening og øvelser blir jeg fortrolig med hvordan regelverket kan forstås knyttet til slik gjerningsmannen fremstår for meg. Tidligere har jeg skrevet om hva som ligger til grunn for det Aristoteles kaller for teoretisk intellektuell dyd. Gjennom trening og øvelse utvikler jeg det Aristoteles kaller for ”intellektuell dyd av den praktiske typen”⁷². Når det er riktig å handle i de ulike situasjonene, varierer fra situasjon til situasjon. Denne kunnskapen kan ikke læres i et klasserom slik andre fag læres. Jeg lærer ikke når jeg kan skyte ved for eksempel å gjennomgå undervisning i de aktuelle lovene og reglene. Da lærer jeg, som jeg har skrevet tidligere, at jeg kan skyte. Det er nødvendig å utvikle praktisk kunnskap om når det er riktig å skyte, og Vetlesen og Nortvedt skriver i boken ”Følelser og moral”: ”Om praksis, slik forstått, kan vi ifølge Aristoteles ikke ha allmenngyldig viten (episteme): Det er innlysende at praktisk visdom ikke er deduktiv vitenskaplig kunnskap”⁷³. Dette føler jeg understreker at det jeg gjorde og når jeg handlet i det ene øyeblikket, ikke nødvendigvis kan gjøres i et annet øyeblikk.

⁷⁰ Vetlesen A. J og Nortvedt, P s. 19, ”Følelser og moral”, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996 1. opplag 2001

⁷¹ Aristoteles s. IX, ”Etikk. Et hovedverk i Aristoteles’ filosofi, også kalt ”Den nikomakiske etikk”, oversatt og med innledning av Anfinn Stigen, denne utgaven Gyldendal Norske Forlag 1999.

⁷² Vetlesen, A. J. og Nortvedt, P har i boken Følelser og moral, på side 17 gitt en forklaring på forskjellen mellom intellektuelle og moralske dyder. Visdom (sophia) er intellektuell dyd av den teoretiske typen; klokhet (phronesis) er intellektuell dyd av den praktiske typen. Moralske dyder innebærer holdning og karakteregenskaper som disponerer en person til å velge handlinger som er i overensstemmelse med den praktiske fornuft. En moralsk dyd kan forstås som den holdning gjennom hvilke personene forholder seg til sine følelser, lyster og ønsker. Handling og holdning påvirker hverandre. Den som utfører visse typer moralske handlinger, styrker tilsvarende typer moralske holdninger, og disse disponerer i sin tur karakteren slik at den i sin overveielse vil velge moralske handliner i framtiden.

⁷³ Vetlesen, A. J. og Nortvedt, P s. 17. ”Følelser og moral”, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 1. utgave 1996, 3. opplag 2000.

Følelsene jeg har i de ulike situasjonene er knyttet til hvordan jeg oppfatter møtet med andre. Jeg utvikler kunnskap i å tolke atferd, og se atferden i sammenheng med regelverket. Gjennom trening og øvelser utvikler jeg mine etiske normer. Jeg vet etter hvert at hvis en eller annen bevegelsen gjøres, vil trusselbilde kunne endre seg og jeg kan gjøre noe. Hva jeg gjør i øyeblikket kan ikke alltid forklares i detalj. Jeg utvikler etter hvert det Polanyi kaller for taus kunnskap. For å illustrere dette vil jeg referere noe av samtalen jeg hadde med en av intervjupersonene. Han fortalte hva han gjorde i en situasjon der han stod overfor en gjerningsmann som truet ham med et farlig redskap:

”Jeg skjøt et skudd, men det gav ingen effekt. Det virket som om det hadde større effekt på gjerningsmannen, som så ut til å vokse i størrelse da han oppdaget at skuddet ikke hadde truffet ham. Han fortsatte mot meg. Jeg gjorde noe med våpenet mitt som jeg ikke helt husker, og skjøt to skudd mot bena på gjerningsmannen”.

Intervjupersonen som erfarer at det første skuddet mot gjerningsmannen ikke gir den forventede effekten, ”gjør noe” med skytevåpenet sitt slik at de neste skuddene treffer. Det han gjør gir en annen effekt på gjerningsmannen enn det han gjorde første gangen han skjøt. Det at han klarer å gjøre noe i en slik stresset og kritisk situasjon, viser en fortrolighet både i forhold til skytevåpenets funksjonalitet og forståelse for hvordan handlingene hans faller inn under regelverkets normer. Når intervjupersonen forteller at han ”ikke vet hva han gjorde, men bare gjorde noe”, mener jeg det er med på å bekrefte hvordan kunnskapen befester seg i kroppen.

Slik jeg forstår Polanyi, er det som det er mulig å sette ord på, langt fra uttømmende for den kunnskapen jeg har. I boken ”Den tause dimensjon” skriver Polanyi om Austin Farrar: ”Om å rette oppmerksomheten fra bestemte ting for å rette den mot andre. Oppmerksomheten og følelsen vil være styrende for hvordan jeg opplever trusselen. Tidligere har jeg nevnt dilemmaet hvorvidt jeg skal rette oppmerksomheten mot hvordan gjerningsmannen holder pistolen eller ha oppmerksomheten rettet mot gjerningsmannens bevegelser. For å eksemplifisere det jeg mener, siterer jeg litt av en samtale jeg hadde med en av intervjupersonene:

”Tanken som slår meg i det jeg ser den lille pistolen inni hånden på gjerningsmannen, er at en pistol av slik størrelse har jeg sett før. Den lille pistolen kunne jeg ikke se når gjerningsmannen stod med ryggen mot meg og med hendene hevet. Han hadde skutt mot en politipatrulje like før jeg og makkeren min påtraff ham. I stedet for å slippe pistolen, senker han armen og retter pistolen mot meg. Jeg skyter ham.”

I denne situasjonen holder gjerningsmannen pistolen i en av hendene som er hevet over hodet. Det var ikke truende for intervjupersonen, fordi gjerningsmannens kroppsholdning kunne tyde på at han ville overgi seg. Oppmerksomheten til intervjupersonen er rette mot pistolen, men i det gjerningsmannen beveger hånden med pistolen, lytter intervjupersonen oppmerksomheten til den bevegelsen gjerningsmannen gjør. Bevegelsen han gjør er å sakte senke hånden med pistolen ned mot en stilling som intervjupersonen vet av erfaring kan bli truende. I den "Tause dimensjon", skriver Polanyi om den funksjonelle struktur i taus kunnskap. Det er å rette oppmerksomheten fra deres elementære bevegelser mot resultatet av deres samlede mål⁷⁴. Selve bevegelsen er ikke truende, men målet med bevegelsen kan bli truende fordi gjerningsmannen holder pistolen i den hånden. For intervjupersonen fremstår målet med denne bevegelsen for gjerningsmannen å få pistolen i riktig posisjon for å skyte mot ham.

Intervjupersonen vet at når gjerningsmannen har senket hånden med pistolen i langt nok ned, er den i en posisjon som gjør det farlig for ham. Farlig er det fordi gjerningsmannen tidligere har både truet og skutt mot politiet. Intervjupersonen skyter før gjerningsmannen får fullført bevegelsen. Han forteller under intervjuet at "det var som å være på filmskytebanen". Erfaringen fra filmskytebanen, støtter oppunder handlingen i møte med gjerningsmannen. Vetlesen og Nortvedt har skrevet i boken "Følelser og moral": "Forholdet mellom fortid og framtid, det gjorte og utprøvd, og det som skal gjøres og ennå er uprøvd, er ikke et forhold av enkel repetérbarhet, der vi bare kan gjenta våre tidligere suksesser. Phronesis må ikke forveksles med regelanvendelse⁷⁵". Det er ikke en regel at det alltid vil være riktig å skyte når intervjupersonen valgte å gjøre det, selv om intervjupersonen kan oppleve handlingen som repetisjon av det som ble gjort på filmskytebanen. Intervjupersonen gjør en analyse av slik gjerningsmannen fremstår, før han iverksetter en handling. Kunnskapen om når det er riktig å handle og hvilken handling som er rett, er underforstått for intervjupersonen.

Hva er drivkraften eller motivasjonen i å anvende kunnskapen i en slik situasjon? Enhver handling er tilsiktet, d.v.s. at handlingen er knyttet til et mål. Gjerningsmannens mål kan være å unngå bli arrestert av politiet akkurat i øyeblikket, eller for eksempel oppnå status i sitt miljø

⁷⁴ Polanyi, M. s. 11, "Den tause dimensjon", Norsk utgave Spartacus Forlag, 2000

⁷⁵ Vetlesen A. J og Nortvedt, P s. 20, "Følelser og moral", Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996 1. opplag 2001

ved å ha skutt en politimann. Intervjupersonens mål er å overleve slik at han kan komme hjem til familien, samt å utføre en god jobb. Hvis jeg går tilbake til situasjonen jeg innleder med, er det lettere å gå i dybden på hva som er min motivasjon. Når jeg ligger og venter på at gjerningsmannen skal dukke opp, tenker jeg på at det er farlig det jeg er med på nå. Det er farlig fordi jeg kan risikere å bli skutt. Frykten for å bli skutt, er en motivasjonsfaktor som virker inn på min bruk av skytevåpenet. Jeg vil ikke bli skutt, og kommer til å gjøre det jeg kan for å overleve.

Kunnskapen jeg har i handlingen er med på å gi meg en følelse av at jeg kan mestre situasjoner som kan oppstå. Ved å si til meg selv ”jeg kan”, motivere jeg meg selv til å gjøre jobben min. Når jeg sier til meg selv ”jeg kan”, mener jeg at kunnskapen jeg har tilegnet meg gjennom øvelser og trening gir meg en mestringsfølelse i et møte med gjerningsmannen. Jeg føler også at handlingen jeg velger vil være meningsfull. Den blir det for meg fordi jeg representerer den virksomheten jeg gjør, og jeg ønsker å gjøre en god jobb. Handlingen jeg velger er også meningsfull fordi jeg ønsker å overleve slik at jeg kan komme hjem til familien min. Handlingen blir også det for de som jeg er satt til å beskytte. Følelsen av det meningsfulle i handlingen er noe av prosessen bak handlingen og i å utøve kunnskapen i handlingen. Prosessen som leder til handlingen baserer seg på hvilken forståelse jeg har av helheten i situasjonen. Jeg synes det Alfred Schutz skriver i boken ”Hverdagslivets sosiologi” er passende: ”Jeg er nødt til at visualisere den tingens tilstand, som jeg forventer, at min fremtidige handling vil medføre, før jeg trin for trin kan legge en plan for den fremtidige måte at handle på, der vil resultere i denne tingenes tilstand”⁷⁶. Jeg prøver å se for meg skadeomfanget dersom jeg må skyte gjerningsmannen. Det vil jo variere alt etter hvor jeg treffer ham, og hvor mange ganger jeg treffer ham. Jeg ser også for meg at vi har pågrepet ham eller fått kontroll på ham uten at skudd er avfyrt. Denne visualiseringen gjør meg bedre forberedt til å møte konsekvensene av mine handlinger.

Gadamer har sagt: ”Det gjelder å sette sine fordommer på spill”⁷⁷. Fordommer blir i dette tilfellet at jeg forestiller meg at gjerningsmannen kommer ut med hendene over hodet for å overgi seg. I boken ”Refleksjon og ettertanke” skriver forfatteren: ”Fordommer virker”, ifølge

⁷⁶ Schutz, A, s. 43, ”Hverdagslivets sosiologi”, dansk utgave, Hans Reitzels Forlag, København 2005.

⁷⁷ Thornquist, Eline s. 168, ”Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag 2. opplag 2006, Fagbokforlaget Vigmostad & Bjørke AS

Gadamer, ”på samme måte som for-forståelsen. Fordommer oppstår ved at vi er nedsunken i den historiske situasjon⁷⁸”. Den historiske situasjonen er at gjerningsmannen har truet tre kolleger av meg med en pistol, han har rømt fra fengsel og han er karakterisert som farlig. Så langt har forhandlinger med ham har ikke ført fram. Han har heller ikke vist seg. Tankene jeg gjør i forkant, er preget av min erfaring og det jeg vet om gjerningsmannen. Jeg har en fordom om at gjerningsmannen gjør det som for meg er ”vanlig” å gjøre. Jeg kaller det for vanlig, fordi det er det jeg har opplevd under øvelser. For at jeg ikke skal være låst i denne fordømmen, mener Gadamer at det viktig å sette ”fordømmen på spill”. Jeg satser det jeg er fortrolig med, på at noe annet kan skje. Det andre som kan skje er at gjerningsmannen ikke etterkommer pålegget. Det er lettere å sette fordømmene på spill før og etter at oppdraget er over. Tankene jeg da får gjør at jeg ”drar ut på en reise” i tankene mine. Denne reisen kan kalles for den hermeneutiske spiral. Jeg velger å kalle den spiral, fordi jeg ikke kommer tilbake til utgangspunktet i tankene mine. Grunnen til det er at jeg underveis fyller den underforståtte kunnskapen med ny kunnskap.

3.4 Refleksjonens betydning for utvikling av ”vite når”-kunnskap

I utvikling av kunnskapen om når jeg skal handle for å handle riktig, føler jeg at refleksjon har spilt en vesentlig rolle. Med refleksjon mener jeg både refleksjon i handling og refleksjon over handling. I den forbindelse er det naturlig for meg å ta for meg Donald Schön. Han var opptatt av den praksis dyktige praktikere hadde. ”Vanetænkningens rutiner og knowing rækker ikke, reflecting er det nødvendige tilbage - og medspil i handlingen, der kan rumme mangfoldigheder af muligheder og løsninger. Schön deler den professionelles refleksion op i to tempi; refleksion - i - handling, hvor en multikombination af viden, erfaring og intuition glider sammen, parallelt med at der handles, og refleksion - over – handling, der er den efterfølgende tankevirksomhed over proces og konsekvenser i det som er”⁷⁹. Dette sitatet som er hentet fra boken ”Den reflekterte praktiker”, gir uttrykk for kritikken Schön rettet mot det instrumentelle og tekniske fagsynet. Vanetekning er ikke tilstrekkelig i utførelse av ulike handlinger. Schön mener det er nødvendig å reflektere både i og over handlinger for å utvikle kunnskap om det mangfoldet av muligheter som finnes. Et begrep som forbindes med Schön

⁷⁸ Steinsholt, K., s. 197, ”Refleksjon og ettertanke”, Tapir forlag, Trondheim 1997.

⁷⁹ Schön, D, s. 7, ”Den reflekterende praktiker”, dansk utgave – forlaget Klim 2001.

er ”skjønn” som kan forklares som dømmekraft⁸⁰ og som peker på det individuelle og spesielle.

Min erfaring er at det under trening, øvelse og ved refleksjon - i - handling kan skapes mer fortrolighet for en handling i det øyeblikket den gjøres. Jeg vil nevne et eksempel fra treningen på skytebanen. Da jeg gjennomgikk grunnleggende våpenopplæring hadde jeg problemer med avtrekket. Jeg hadde en for rask bevegelse, slik at da skuddet gikk av nappet jeg i våpenet. Det førte til at jeg traff et helt annet sted enn der jeg hadde tenkt. For å endre bevegelsen til å bli jevnere, stod instruktøren bak meg og gjentok mens jeg presset avtrekkeren jevnt bakover: ”presse, presse osv.”. Dette gjentok han for at jeg skulle opprettholde et jevnt press på avtrekkeren helt til skuddet gikk av. Jeg traff blinken der jeg hadde tenkt.

På treninger etter dette sa jeg til meg selv mens jeg presset avtrekkeren, ”presse, presse”, helt til skuddet gikk av. Det instruktøren fikk meg til å gjøre, var å reflektere i handling over handlingen. Etter hvert som jeg trente mer og mer, økte jeg hurtigheten i bevegelsen samtidig som jeg presset jevnt. Denne prosessen lærte meg til å bli fortrolig med bevegelsen av avtrekkeren. Den bevisste refleksjonen i - handling som jeg lærte av instruktøren, ble innarbeidet i kroppen og etter hvert en automatisert handling. ”Refleksjon i - handling er på sæt og vis central for den kunst, som de praktiserende legger for dagen, når de skal håndtere de problematiske divergerende situationer, som praksis byder på⁸¹”. I møte med gjerningsmannen er jeg opptatt av hva jeg må gjøre i forhold til hva han gjør.

I boken ”Kunnskap i handling” skriver Molander om ”Dreyfus-schemaet”, som ble utviklet av brødrene Hubert Dreyfus og Stuart Dreyfus. Det inneholder 5 nivåer. Jeg vil trekke frem det øverste nivået, nemlig eksperten. ”I normala fall”, skriver Dreyfus, ”resonerar en expert inte. Han ägnar sig inte åt problemlösning. Han tänker inte. Det er det som gör honom till expert. Han gör vad som normalt fungerar och det fungerar, naturligtvis i normala fall”⁸². I situasjonen jeg innleder med, er jeg beredt til å trekke av et skudd. Avtrekket er isolert sett en handling som normalt fungerer når jeg bruker skytevåpenet. Det jeg imidlertid ikke kan

⁸⁰ Tidligere i oppaven har jeg skrevet om praktisk dømmekraft. Slik jeg ser det er skjønn også praktisk dømmekraft. En skjønnsvurdering er å gjøre bruk av phronesis eller fortrolighetskunnskap.

⁸¹ Schön, D, s. 62, ”Den reflekterende praktiker”, dansk utgave – forlaget Klim 2001

⁸² Molander, B s. 46, Kunnskap i handling”, Bokförlaget Daidalos AB, Göteborg

utelukke fra handlingen er det kontekstuelle i situasjonen. En av intervjupersonene fortalte meg om en situasjon som kan illustrere noe av det jeg mener. Episoden oppsto under et væpnet oppdrag der han sikter på en gjerningsmann med maskinpistolen. Tidligere samme ettermiddag hadde gjerningsmannen truet en sivilt kledd politimann med å skyte ham i det denne skulle prøve å pågripe gjerningsmannen. Under den påfølgende jakten skjøt også gjerningsmannen mot en politipatrulje. Jeg har valgt å bruke et sitat fra en samtale med en av intervjupersonene som er benyttet tidligere, som et eksempel på hvordan refleksjonen over handlingen kan ha betydning for hva det reageres på og når. Intervjupersonen utalte følgende:

”Gjerningsmannen hadde skutt mot en politipatrulje like før makkeren min og jeg påtraff ham. Han stod med ryggen mot meg og begge hendene hevet over hodet, som om han ville overgi seg. I det jeg anropte ham, snudde han seg mot meg. Jeg oppdaget da en liten pistol i den ene hånden hans. I stedet for å slippe pistolen senket han armen og like før han rettet pistolen mot meg skjøt jeg ham”.

Da intervjupersonen trakk av skuddene, ble bevegelsen med avtrekkeren gjort uten at han reflekterte over hvordan bevegelsen skulle være. Refleksjonen over hvordan denne bevegelsen ble utført, gjorde han flere år tidligere da han gjennomgikk grunnleggende våpenopplæring. I slik kritisk situasjonen som er beskrevet over, tror jeg ikke det er rom for bevisst refleksjon i - handling. Begrunnelsen for å hevde det, er at tidsfaktoren var avgjørende for når det fra intervjupersonens side var riktig å handle, hadde betydning for resultatet.

Kunnskapen om bruken av avtrekket er underforstått. Det er en innarbeidet ferdighet. For å være presis kan jeg si at kunnskapen ligger i pekefingeren, fordi det er den som brukes. Han gjør det som normalt fungerer i normale tilfeller. Når jeg mener normale tilfeller, mener jeg de gangene det er skytetrening på skytebanen. Det er mer vanlig å skyte med skarpe skudd der, enn det er å skyte med skarpt mot andre mennesker. På spørsmål fra meg om han siktet eller pekte med våpenet, svarte han: ”Jeg tror jeg bare pekte”. Jeg tar opp dette spørsmålet, fordi det er forskjell på å sikte og peke. Å peke på noen uansett hva det pekes med, er etter min mening mindre målrettet enn om det i tillegg siktes. Skytevåpenet rettes mot gjerningsmannen, altså det peker i retning av ham. Når det siktes mot gjerningsmannen, siktes skytevåpenet inn for å treffe noe spesifikt.

I kapittelet hvor jeg forteller om hvordan en lærer å bruke skytevåpenet, beskriver jeg hvordan bruken av siktemidlene er. Min påstand er at det i en kritisk situasjon, som intervjupersonen

beskriver, ikke lar seg gjøre å bruke siktemidlene slik det normalt er mulig og som er øvd inn. Trusselen i det bildet som da fremstår, overstyrer tanken om å se gjennom siktemidlene fordi avstanden mellom gjerningsmannen og intervjupersonen er så kort at det er overhengende fare for at intervjupersonen kan bli truffet. Det er frykthølelsen som utløser handlingen. Intervjupersonen vet at skytevåpenet hans peker mot gjerningsmannen, men det er ikke tid til å sikte slik han normalt gjør på skytebanen. Handlingen kommer som en umiddelbar reaksjon på situasjonen. Intervjupersonen ser hele situasjonen. Helheten i situasjonen er slik fenomenet, gjerningsmannen, fremstår i øyeblikket og hvilken trussel intervjupersonen føler. Når intervjupersonen forstår at gjerningsmannen ikke etterkommer ordren om å slippe det han har i hendene, oppfatter intervjupersonen meningen med gjerningsmannens handling. Han forstår helheten tidsnok til å skyte før gjerningsmannen får skutt. Denne forståelsen er basert på erfaringen fra øvelser og treninger i å tolke atferd. Handlingen intervjupersonen utførte, ble gjort i løpet av sekunder.

Kan det Dag Østerberg skriver i boken "Forståelsesformer", også stille spørsmål hvordan kunnskapen om når det er rett å skyte etableres? I boken skriver han: "Vi begynner aldri å oppleve, men har alltid begynt. All erfaring blir gjort på bakgrunn av forventninger og antagelser som utspringer av tidligere erfaring"⁸³. Sitatet kan være med å underbygge det som er sagt tidligere i dette kapitlet. I situasjonen jeg innleder med, har jeg på bakgrunn av tidligere erfaringer en forventning om at gjerningsmannen til slutt kommer til å adlyde ordren om å legge seg ned eller at jeg skyter ham. Slik jeg forstår Østerberg, er at når jeg velger en handling, blir det en bekreftelse på en forventning jeg har til noe. Denne forventningen har grunnlag i min for-forståelse av å delta i dette oppdraget.

I en samtale med en av intervjupersonene fortalte han om sine forventninger og antagelser under et væpnet oppdrag han deltok på. Han sa: "Med tanke på at det kanskje var en person i rommet som vi kunne redde, var jeg klar til å gå i krigen. Jeg var innstilt på å gjøre det som var nødvendig". Denne uttalelsen fortalte meg at han allerede hadde begynt å oppleve det som kunne være nødvendig å gjøre. Han var forberedt på å skyte en annen dersom det var nødvendig. I tilfellet til intervjupersonen, var situasjonen mer kritisk enn i min situasjon, fordi det var snakk om å redde et annet menneske. Begrepet "i krigen" forsterker hans følelser for det han skal gjøre.

⁸³ Østerberg, D s. 56 avsnitt 75, "Forståelsesformer", Pensumtjenesten 2001, Høgskolen i Bodø.

Arne Johan Vetlesen og Per Nortvedt har i boken "Følelser og moral" skrevet: "Språket vårt byr på et rikholdig utvalg av metaforer der følelsens upålitelighet blir poengtert; vi blir "overmannet" av våre følelser, forelskelse gjør oss blind, sjalusi gjør at vi "ser svart" og mister noe av besinnelsen"⁸⁴. "I krigen", blir et synonym som setter følelsene i bevegelse hos ham. Han kan forberede seg på en annen måte fordi alvoret i situasjonen endres. Krig er et sterkt begrep, og er med på å understreke alvoret. Dersom han hadde sagt at han var klar til "å gå inn og pågripe gjerningsmannen", beskriver ikke det like mye alvoret han føler i situasjonen. Det føler jeg gir en mildere beskrivelse av hva han forbereder seg på å måtte gjøre. Terskelen for når han gjør det han gjør, er nødvendigvis ikke endret. Forskjellen kan være i besluttsomheten for å komme den som er skadet til unnsetning. Under intervjuet forteller han hvordan han og de to andre kollegane tok seg innover i gangen mot rommet gjerningsmannen og fornærmede var i. Det ble gjerne gjort med en større grad av besluttsomhet som følge av at følelsene satte ham i bevegelse.

Dag Østerberg skriver videre i boken "Forforståelse" om det bestemt mulige og det ubestemt mulige. Han har gitt en beskrivelse av det bestemt mulige, den er: "Det bestemt mulige er det som ikke motsier seg selv, dvs. som vi uten selvmotsigelse kan danne oss et begrep om".⁸⁵ Intervjupersonen har på dette tidspunktet følelse av å gå i krig, og han har bestemt seg for å handle. Da han var på politikammeret, var han ikke forberedt på å gå i krig. Han skulle være med å pågripe en gjerningsmann. Dette er en handling han har gjort før. Når han kommer til åstedet, endrer forutsetningen seg. Oppdraget han er ute på har endret seg til å bli en gisselsituasjon. Selv om han både har vært på flere væpnete oppdrag og har øvd på å takle situasjonsendringer, var han kanskje ikke forberedt på at situasjonen skulle endre seg så raskt. Jeg tror denne endringen kom uventet og at følelsen av å gå i krig, var for ham ubestemt mulig da han befant seg på politikammeret. Da var situasjonen den at en person hadde klart å rømme fra leiligheten gjerningsmannen befant seg i, etter å ha blitt truet. Opplysningene som ble gitt var at gjerningsmannen var alene i leiligheten. I det situasjonen eskalerer, skjer det en tankeoverskridelse hos intervjupersonen. Han skal ikke lengre "bare" pågripe gjerningsmannen, men han skal også redde en person som gjerningsmannen kan ha skadet. Gjerningsmannen kan også ha drept personen. Uvissheten om den uskyldige personens

⁸⁴ Vetlesen, A. J og Nortvedt, P. s. 12, "Følelser og moral", Gyldendal Norske Forlag AS 2000

⁸⁵ Østerberg, D s. 28 avsnitt 33, "Forståelsesformer", Pensumtjenesten 2001, Høgskolen i Bodø.

tilstand har innvirkning på intervjupersonens tanker omkring hans oppgave. Han forteller hva han gjorde i møte med gjerningsmannen:

”Gjerningsmannen kom mot meg veivende med våpenet sitt. Jeg var sammen med to andre i rommet. Jeg beordret gjerningsmannen om å stanse og legge fra seg våpenet, noe han ikke etterkom. Våpenet gjerningsmannen hadde var en motorsag. Gutten som var tatt som gissel kunne jeg ikke se. Jeg fryktet for at gutten var alvorlig skadet og kunne komme til å dø. Gjerningsmannen kom nærmere og nærmere mens han skrek ”Kill me, kill me!” Jeg skjøt et skudd, men det gav ingen effekt. Det gav en effekt på gjerningsmannen, som så ut til å vokse i størrelse når han oppdager at skuddet ikke hadde truffet. Han skrek enda mer. Jeg skjøt to skudd til mot bena på gjerningsmannen. Jeg så at jeg traff, men gjerningsmannen fortsatte mot meg. På et tidspunkt flyttet jeg siktepunktet mot overkroppen til hans, for at jeg skulle være sikker på å stoppe ham neste gang. Imidlertid falt gjerningsmannen kort tid etterpå om på gulvet. I ettertid undret jeg meg på hvorfor skuddene ikke hadde større effekt. Før denne situasjonen hadde jeg ingen erfaring med å skyte mot noen. Jeg var ikke forberedt på gjerningsmannens reaksjon .”

Er det mulig å være mentalt forberedt på slike reaksjoner fra gjerningsmannen? Intervjupersonen fortalte at gjerningsmannen sa at det var bare å drepe ham. Når han skrek ”Kill me, kill me”, flere ganger og på en aggressiv måte, kunne intervjupersonen få inntrykk av at hvis ikke han drepte gjerningsmannen kunne han komme til å drepe seg selv eller kollegaen hans. Ingen polititjenestemann ønsker å drepe noen i tjenesten. Ingen polititjenestemann skyter ned en annen fordi den andre fremsetter et ønske om det. Ingen kan fritas for det ansvaret det er i handlingsvalget, og tidspunktet handlingen utføres på. Handlingen kollegaen min tilslutt utførte, ble gjort på et tidspunkt hvor kollegaen min følte seg truet av gjerningsmannen. Trusselen føltes større etter hvert som gjerningsmannen nærmet seg. Da kollegaen min valgte å skyte første gangen, var avstanden mellom han og gjerningsmannen ca. 5-7 meter. Normalt ville kollegaen min truffet målet på denne avstanden. Da er det nødvendig å se på hva som er normalt når det skytes med skarp ammunisjon. Dette gjøres vanligvis under trening på skytebanen.

Under denne treningen blir det lagt vekt på treffpunktet i blinken. Under trening med rollespill benyttes det fargeammunisjon for å vise at den andre er truffet. Det legges liten vekt på hvor den andre er truffet. Det er nok at det vises at den andre er truffet. I situasjonen kollegaen min forteller om, forventet han å treffe. Det er vanlig for ham å treffe målet på den avstanden. Er det mulig å forberede seg på å ikke treffe målet på en så kort avstand? Umiddelbart etter at effekten fra det første skuddet uteble, skjøt han to skudd til. Begge skuddene traff og det så han, men allikevel kom gjerningsmannen mot ham. Intervjupersonen var ikke forberedt på

slike reaksjoner, men klarer allikevel å håndtere situasjonene etter hvert. Hvordan kan dette være mulig? Er handlingen styrt av reglene eller av skjønnnet? Handlingen er basert på en skjønnsmessig vurdering av hvordan regelverket kan anvendes i situasjonen. Intervjupersonen klarte å håndtere situasjonen slik han gjorde, fordi kunnskapen er i kroppen hans⁸⁶. Han viser fortrolighet med hvordan lover og regler anvendes, samt hvordan og når kan skytevåpenet brukes

⁸⁶ Begrunnelsen for å skrive dette, er at jeg synes det har noe til felles med det Merley - Ponty skriver i boken *Phenomenology of Perception* på side 165. "The blind man's stick has ceased to be an object for him, and is no longer perceived for itself; its point has become an area of sensitivity, extending the scope and active radius of touch, and providing a parallel to sight". Gjennom trening er skytevåpenet blitt en del av kroppen, det er integrert i handlingen. Det sees ikke som et objekt for seg selv.

Kapittel 4

Hva gjøres på Politihøgskolen for å forberede studentene på situasjoner i et væpnet oppdrag, og hvordan gjøres det?

Dette kapittelet har jeg delt inn i to underkapitler. I det ene kapittelet tar jeg for meg strukturen på innholdet i bachelorutdanningen ved Politihøgskolen. Strukturen og innholdet gir en oversikt over hva som gjøres for å forberede studenter og utdannede polititjenestepersoner best mulig på situasjoner i væpnete oppdrag. Innledningsvis i det første underkapittelet, har jeg valgt å sitere den nye rammeplanen for bachelorutdanningen ved Politihøgskolen. Den er gir en overordnet beskrivelse av hva som gjøres på Politihøgskolen for å forberede studentene på utfordringene de kan møte. Deretter følger en oversikt over innholdet i de fagplanene som forbereder studenter på situasjoner i et væpnet oppdrag. Når det gjelder fagplanene for videreutdanning innen dette fagområdet, har jeg valgt å ikke gi denne oversikten.

Det andre underkapitelet handler om hvordan det gjøres for å forberede studenter og utdannede polititjenestepersoner til å håndtere situasjoner under væpnete oppdrag best mulig. Jeg tar her for meg ulike måter å forberede studentene på.

4.1 Struktur og innhold - rammeplan

Bachelor-politiutdanning er en 3-årig utdanning som gjennomføres ved Politihøgskolen. Utdanningen er yrkesrettet og skal gi et bredt teoretisk og praktisk grunnlag for arbeid i politiet.

Bachelor-politiutdanning er regulert gjennom forskrift om Bachelorgraden ved Politihøgskolen, fastsatt av styret for Politihøgskolen 7. februar 2006, med hjemmel i lov 1. april 2005 nr. 15, om universiteter og høyskoler, jf. forskrift av 16. desember 2005 nr. 1576, om delvis innlemming av Politihøgskolen under lov om universiteter og høyskoler.

Utdanningen bygger på prinsippet om at nyutdannede polititjenestemenn/-kvinner skal være generalister, jf. Stortingsmelding nr 42 (2004-2005), samt Innstilling til Stortinget nr. 145 (2005-2006). En generalist er en tjenestemann/-kvinne som besitter grunnleggende kunnskaper og ferdigheter i politiets forebyggende, kriminalitetsbekjempende og

trygghetsskapende arbeid. I løsning av oppgavene skal generalisten ha kompetanse til å foreta helhetsvurderinger, se sitt arbeid i en bredere samfunnsmessig sammenheng og trekke inn relevant spesialkompetanse og samarbeidspartnere ved behov. Generalisten skal ha utviklet grunnlag for fortsatt læring og utvikling gjennom utøvelsen av yrket. Med grunnlag i rammeplanen fastsetter Politihøgskolens styre fagplaner for utdanningen⁸⁷.

Formålet er å utdanne reflekterte og handlekraftige polititjenestemenn/-kvinner som kan utføre forebyggende tiltak der dette er formålstjenlig. Videre er formålet at de skal kunne håndheve lover og regler, samt være hjelpende på en måte som ivaretar borgernes rettssikkerhet og trygghet og samfunnets interesser for øvrig.

Det første hovedområdet jeg velger å trekke fram, er det som handler om Politi og samfunn. Etter at studentene har fullført alle temaene knyttet til dette området, forventes det at de har tilegnet seg forståelse av politiets oppgaver og funksjon i samfunnet. Videre skal de ha tilegnet seg forståelse av politiets organisasjon, politirollen, opptreden, plikter, myndighet og verdigrunnlag. De skal vite hva maktfordelingsprinsippet innebærer, og forstå hva det innebærer at politiet er en del av den utøvende makt. Politiets inngripen skal ha hjemmel i loven (legalitetsprinsippet), og studentene skal være i stand til å utføre politiets oppgaver i samsvar med dette. Studentene skal tilegne seg kunnskaper om politiets plass i det norske demokratiet.

I tillegg til kunnskap om samfunnets formelle organisering, skal studentene kjenne til avgjørende uformelle trekk ved samfunnet som har stor betydning for politiarbeidet; som for eksempel strukturer som skaper og opprettholder sosial ulikhet, sosiale maktforhold, utstøting og marginalisering. I et samfunn preget av mangfold, må politiets arbeid stå sentralt. For å kunne imøtekomme utfordringene knyttet til mangfoldet skal studentene bli i stand til å møte ulike grupper i samfunnet med respekt og toleranse, uavhengig av alder, kjønn, kultur, livssyn og virkelighetsoppfatning. Studentene skal også ha forståelse for at menneskerettighetene skal vektlegges. For å oppnå dette skal studentene gjennom praksisstudier tilegne seg kunnskaper om politiets rolle i samfunnet. De skal gjennom teori og praksis gjøre seg kjent med, og reflektere over, politiets plikter, arbeidsmiljø og organisasjonskultur.

⁸⁷ Innledning på rammeplanen for Bachelor – utdanningen ved Politihøgskolen Godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis- og politidepartementet 10. juli 2007.

Yrkesetiske problemstillinger skal vektlegges, slik at studentene blir i stand til å foreta begrunnede valg i holdningsspørsmål og i utførelsen av konkrete handlinger. De skal videre utvikle beredskap i forhold til å håndtere etiske dilemmaer som politiyrket innebærer. Politiets ansvar og plikter i informasjonssamfunnet skal gjøres tydelig⁸⁸.

Det andre hovedområdet jeg vil trekke frem er ”Metode”. Temaene innenfor dette området skal gi studentene systematiske framgangsmåter som sikrer gyldig kunnskap om de viktigste metodeprinsippene innen de kunnskapsområdene politiet bygger sin virksomhet på. I tjenesteutførelse er det nødvendig å kunne analysere situasjoner slik at handlingsvalg er faglig begrunnet. Kunnskap om prinsippene for hvordan finne fram til gjeldende rett og bli i stand til å anvende denne i det praktiske politiarbeidet er nødvendige redskaper for faglig vurdering. Studentene skal tilegne seg forståelse for hvordan kunnskap utvikles gjennom erfaring. De skal videre tilegne seg kunnskap om sentrale forskningsmetoder, slik at de blir i stand til å søke, vurdere og bruke fagkunnskap i sitt arbeid⁸⁹.

Det tredje hovedområdet jeg har valgt, er det som handler om ”Operative oppgaver”. Temaene innenfor dette området skal gi studentene kunnskaper, ferdigheter og holdninger slik at de kan bidra til å opprettholde ro og orden, skape trygghet og sikkerhet og yte service i samfunnet. Videre skal studentene utvikle forståelse av sammenhenger mellom samfunnsforhold og kriminalitet. De skal ha kunnskap om hva ordensproblemer innebærer, hvordan de oppstår og i hvilken utstrekning politiet har forutsetninger for å bekjempe dem. Hovedfokus under dette hovedområdet skal være ”første enhet på stedet”. Innsatsen ved denne typen oppdrag forutsetter kunnskaper og ferdigheter om politioperative metoder, livreddende førstehjelp, konflikthåndtering, polititaktikk, bevissikring m.m.⁹⁰.

Studentene skal tilegne seg kunnskaper om regelverket som regulerer politiets adgang til å anvende makt og tvang, samt være i stand til å gjennomføre tiltak i samsvar med grunnleggende rettssikkerhetsprinsipper. Videre skal studentene inneha ferdigheter for å

⁸⁸ Innholdet er hentet fra det første hovedområdet i rammeplanen for Bachelor – utdanningen ved Politihøgskolen Godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis- og politidepartementet 10. juli 2007.

⁸⁹ Innholdet er hentet fra det andre hovedområdet i rammeplanen for Bachelor – utdanningen ved Politihøgskolen Godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis- og politidepartementet 10. juli 2007.

⁹⁰ Innholdet er hentet fra det tredje hovedområdet i rammeplanen for Bachelor – utdanningen ved Politihøgskolen Godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis- og politidepartementet 10. juli 2007.

kunne bidra i taktisk oppgaveløsning. De skal trene på situasjonsvurdering og -mestring og bruk av ulike kommunikasjons- og konfliktløsningsstrategier. Dagens politi står stadig oftere overfor situasjoner der norsk ikke er tilstrekkelig som kommunikasjonsspråk. En del kommunikasjonsøvelser skal derfor foregå på engelsk. Studentene skal ha god kunnskap om grupper politiet møter i ulike situasjoner og være bevisst egne holdninger og atferd, slik at de er i stand til å håndtere situasjoner og personer på en konfliktdependende og respektfull måte. Utførelsen av polityrket medfører psykiske og fysiske påkjenninger. Studentene skal derfor tilegne seg kunnskaper om, ferdigheter i og holdninger til ivaretagelse av egen helse. De skal kunne ivareta publikums, kollegers og egen sikkerhet.⁹¹

Fagplaner for bachelorutdanning - første studieår

I løpet av 1. studieår gjennomgår ikke studentene skyteopplæring eller øvelser i bruk av skytevåpen. I fagplanen for politilære og yrkesetikk, som er en av fagplanene jeg finner relevant til forberedelse av studentene i å håndtere væpnede oppdrag, står det: ”Politilære skal danne grunnlag for studentenes kjennskap til politiets oppgaver og rolle i samfunnet, både som maktapparat og hjelpe- og serviceorgan. Yrkesetikk skal legge til rette for studentens refleksjon omkring etiske utfordringer og problemstillinger”.⁹²

Det første året ved Politihøgskolen skal studentene tilegne seg kunnskap om regelverket og innsikt i de ulike fag og emner knyttet til politiets oppgaver. Gjennom faget politilære og yrkesetikk, skal studentene tilegne seg grunnleggende og generell kunnskap om de ulike utfordringer polityrket kan gi. Innholdet i dette faget må sees i sammenheng med de øvrige fagene knyttet til den operative utdanningen. Det forventes at studentene skal kunne:

- Beskrive politiets oppgaver, arbeidsmetoder, midler og prinsipper.
- Benytte politiloven og politiinstruksen i praktisk tjeneste.
- Foreta begrunnede valg i holdningsspørsmål.
- Argumentere og reflektere over etiske spørsmål og praktiske problemstillinger.

⁹¹ Innholdet er hentet fra det tredje hovedområdet i rammeplanen for Bachelor – utdanningen ved Politihøgskolen Godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis- og politidepartementet 10. juli 2007.

⁹² Sitatet er hentet fra fagplanen for Bachelorutdanningen 1.studieår 2007/2008, ”Politilære og yrkesetikk”

- Løse politioperative oppgaver ved hjelp av verbal kommunikasjon.

Innholdet i dette faget er også av grunnleggende og generell art, men slik jeg ser det, er det en del av den grunnleggende forberedelsen til for eksempel håndtering av situasjoner i væpnete oppdrag. Alle innholdselementene jeg nevner, er for meg grunnleggende for tjeneste i politiet

- Politiets organisasjon, oppgaver og myndighet.
- Yrkesetikk - avklaring av begreper.
- Yrkesetisk handlingsrom.
- Opptreden i uniform.
- Tjenestebestemmelser.
- Maktbruk.
- Etniske minoriteter.
- Menneskerettigheter

Den andre fagplanen jeg trekker frem er planen for faget ”Operativ tjeneste”. Dette faget skal gi studentene en teoretisk og praktisk innføring i operativ polititjeneste. Studentene skal reflektere over handlingsvalg i forbindelse med praktiske og relevante øvelser slik at de er forberedt til å møte ulike oppgaver som utøvelse av politirollen krever i praksisåret.⁹³ Innholdet i dette faget er omfattende, og jeg har valgt ut noen innholdselementer som jeg mener kan knyttes mer direkte til en grunnleggende forståelse for hva en kan forvente seg i væpnete oppdrag.

- Organisering av operativ polititjeneste.
- Overordnet målsetting for generell og spesiell politiberedskap.
- Ressurser/spesialkompetanse.
- Ledelse og målrettet operativ polititjeneste/ordenstjeneste.
- Faser som utløses ved meldingsmottak.
- Gjøre mål ved utrykninger til husbråk, trafikkulykker, innbrudd, brann m.m.
- Mental forberedelse og situasjonsvurdering.

⁹³ Dette er hentet fra målformulering i fagplanen for Bachelorutdanningen 1.studieår 2007/2008, ”Operativ polititjeneste”

- Grunnloven, EMK, politiloven, straffeloven, straffeprosessloven, politiinstruksen, våpeninstrukser og politivedtekter.

I dette faget vil studentene gjennom forelesninger, diskusjoner, gruppearbeid og rollespill etablere en forståelse for anvendelsen av lover og regler. Det vil i undervisningen legges stor vekt på de praktiske øvelsene med aktiv bruk av øvelsespolitistasjon, øvelsesleilighet samt treningssimulator. Gjennom praktiske øvelser vil studentene også lære å identifisere ulike former for atferd, som fremkaller ulike handlinger. Studentene kan begynne å etablere sin egen praksis.

For å styrke forståelsen av de juridiske normene gjennomgår studentene undervisning i strafferett og straffeprosess. I fagplanen for de nevnte lover står det: ”Politiets rettshåndhevende og kriminalitetsforebyggende funksjon forutsetter at utøverne av polititjenesten har kunnskap om - og forståelse for - det juridiske fundamentet for rettshåndhevelsen og de ulike virkemidler. Dette er viktige forutsetninger for at polititjenesten skal kunne utføres på en betryggende måte under hensyntagen til borgernes og tjenesteutøvernes rettssikkerhet.

Det er ikke mulig å gjøre godt politiarbeid uten omfattende lovkunnskap. Enhver tjenestehandling må utføres og enhver rapport skrives i samsvar med lovens innhold. Strafferett, straffeprosess og ordensjus vil i denne sammenheng være sentrale fag, og disse fagene er gjennomgående for hele studiet.

- Strafferett omhandler rettsreglene om forbrytelse og straff. Den gir kunnskap om hvilke handlinger lovgiverne har gjort straffbare og om hvilke vilkår som må være oppfylt for å kunne anvende straff. Den gir også kunnskap om hvilke reaksjoner som kan ilegges den skyldige og om fullbyrdelsen av reaksjonene.
- Straffeprosess omhandler regler om straffesaksbehandlingen; hvordan lovbrudd kan bli effektivt etterforsket og den skyldige gjort ansvarlig for sine handlinger. Den omhandler også regler som skal hindre at det blir begått urett mot den person straffesaken retter seg mot.

- Ordensjus omhandler politiets lovhjemler for inngrep overfor publikum ved utførelse av ordenstjenesten”.⁹⁴

Gjennom ulike arbeidsformer, som forelesninger, gruppearbeid, caseoppgaver og skriftlige oppgaver, skal studenten etablere en forståelse for hvilke juridiske rammer politiet har å forholde seg til. Psykologi som studentene har i første studieår, er, slik jeg ser det, med på å forberede studentene til å håndtere kritiske situasjoner, som for eksempel væpnete situasjoner. I innledningen i fagplanen for psykologi står det: ”Psykologifaget har to hovedperspektiver. Det første perspektivet fokuserer på studenten som person, og som deltaker i gruppe- og samarbeidsprosesser i studiesituasjon og yrkesutøvelse. Her skal studentene utvikle bevissthet om egne sterke og svake sider i yrkesrollen. Det andre perspektivet fokuserer på politiets møte med mennesker i ulike tilstander og situasjoner.

Faget psykologi går over 1. og 3. studieår. Psykologi I skal forberede studenten på praksisårets utfordringer, og psykologi II skal utdype studentens erfaringer fra praksisåret.”⁹⁵ Det første året etablerer studentene en grunnleggende forståelse for psykologiske prosesser de kan oppleve i ulike situasjoner. Under målene for dette faget i 1. studieår ønsker jeg å trekke fram følgende krav til studentene:

”Studentene skal tilegne seg kunnskap om:

- Stress- og kriseproblematikk slik at de blir i stand til å mestre egne og andres stress- og krisereaksjoner.
- Kommunikasjons- og konfliktteori og kunne anvende denne kunnskapen innad i egen organisasjon og utad i ulike politioppgaver, for eksempel ved pågripelse, i kontakt med publikum, ved ordensforstyrrelser, i husbråksituasjoner, i avhørssituasjoner og i møte med mennesker som har psykiske lidelser.
- Ulike typer problemer, f. eks psykiske lidelser.
- Bli bevisst egne holdninger til ulike grupper politiet møter, slik at de er i stand til å oppfatte og forstå situasjoner og personer på en mest mulig profesjonell måte.
- Persepsjon, slik at de f. eks forstår hva som skjer når de selv og publikum er vitner til ulykker og kriminelle handlinger.

⁹⁴ Sitatet er hentet fra innledningen i fagplanen for Bachelorutdanningen 1.studieår 2007/2008, ”Strafferett og straffeprosess”.

⁹⁵ Sitatet er hentet fra innledningen i fagplanen for Bachelorutdanningen 1.studieår 2007/2008, ”Psykologi”.

- Egne sterke og svake sider som utgangspunkt for personlig utvikling rettet mot yrkesrollen⁹⁶

I dette faget legges det til ulike arbeidsformer som forelesninger, gruppearbeid, rollespill, caseoppgaver og skriftlige innleveringer. Hensikten er at studentenes arbeid med faget skal fremme evnen til refleksjon, kritisk tenkning, problemløsning og samarbeid. Det første studieåret skal forberede studentene på det 2. studieåret hvor de er ute i praksis ved de enkelte politidistriktene.

Fagplaner for bachelorutdanning - andre studieår

Under det 2. studieåret, utvikler studenten sin praksis under veiledning av en praksisveileder. De er ikke direkte involvert i væpnete situasjoner, men i løpet av studieåret får de et vist innblikk i rutiner ved tjenestestedene og andres erfaringer.

I fagplanen for andre studieår står det i første avsnitt i innledningen: ”Praksis er en del av Politihøgskolens grunnutdanning, hvor studentene gjennom opplæring og deltakelse i tjenesten ved en opplæringsenhet, skal tilegne seg bred og allsidig innsikt i praktisk arbeid i politi- og lensmannsetaten”.⁹⁷ Innledningen gir også en overordnet beskrivelse av hvilke krav og forventninger det settes til studenten. Målet med 2. studieår er at studentene skal gjennom studier, observasjon og deltakende arbeid:

- Videreutvikle sin forståelse av politirollen.
- Tilegne seg allsidig innsikt i praktisk politiarbeid.
- Utvikle arbeidsevne og forene teoretiske kunnskaper fra GU1 med praktiske ferdigheter
- Erfare den samfunnsmessige betydning av målrettet arbeid på alle politifaglige områder.
- Styrke og utvikle egne holdninger slik at disse samsvarer med de grunnholdninger en tjenestemann/-kvinne i politiet må ha.
- Forberede og motivere seg for videre studier ved Politihøgskolen⁹⁸.

I løpet av praksisåret skal studentene bevisstgjøre seg etiske problemstillinger som oppstår i tjenesten. Disse føres i prosessloggen på samme måte som øvrige praksiserfaringer. I løpet av vårsemesteret velger studentene en problemstilling. De skal kritisk reflektere over denne,

⁹⁶ Målformuleringene i fagplanen for Bachelorutdanningen 1.studieår 2007/2008, ”Psykologi”.

⁹⁷ Sitatet er hentet fra innledningen til fagplanene for Bachelorutdanningen 2.studieår 2007/2008.

⁹⁸ Målformuleringene i fagplanen for Bachelorutdanningen 2.studieår 2007/2008.

fremme alternative handlingsvalg og reflektere over eventuelle konsekvenser av dette handlingsvalget. Refleksjonene skal det arbeides videre med i tredje studieår innenfor faget ”Politolære og yrkesetikk”.

Fagplaner for bachelorutdanning - tredje studieår

Den overordnede målsettingen med 3. studieår, er at studentene skal bearbeide og videreutvikle sine kunnskaper og ferdigheter og gis mulighet til faglig fordypning og til bevisstgjøring av holdninger og verdier. 3. studieår gjennomføres på Politihøgskolen. Det benyttes et bredt spekter av arbeidsformer i utdanningen, fra foredrag til praktiske øvelser. Det legges spesielt vekt på studentaktive læringsformer. Problembasert tilnærming og arbeid med ”cases” vil stå sentralt i de tverrfaglige/flerfaglige temaperiodene. Relevansen til yrkesutøvelsen skal være tydelig.

Det er aktuelt å bygge på erfaringer som studentene har gjort i 2. studieår. Krav til arbeidet i temaperiodene, gjør at studentene får mulighet til å prøve ut sin egen kunnskap og oppøve en kritisk holdning og forståelse for emnet. Oppgavene skal bidra til at lærestoffet blir belyst fra ulike faglige perspektiv, samtidig som det utfordrer studenten til tverrfaglig refleksjon. Undervisningen foregår i basisgrupper, klasser, storklasser og i plenum. Lærerne skal ved siden av å formidle faglig innhold også være veiledere i studentenes læringsprosess. Studentene har ansvar for egen læring. De skal også delta i medstudenters læringsprosess gjennom bl.a. studentsamarbeid, i diskusjoner og i vurdering av hverandres arbeider.

Politolære og yrkesetikk er to hovedelementer som skal fremme forståelse for de varierte og krevende sidene ved operativ polititjeneste. Politolære skal danne grunnlag for forståelse av politiets oppgaver og rolle i samfunnet, både som maktapparat, hjelpe- og serviceorgan. Yrkesetikk skal danne grunnlag for studentenes refleksjon om etiske utfordringer og problemstillinger. Målet med dette faget er at studentene etterpå skal ha:

- Ha tilegnet seg kunnskap om etikk.
- Være bevisst egen opptreden i politirollen og foreta begrunnede valg i holdningsspørsmål.
- Argumentere og reflektere over yrkesetiske problemstillinger.
- Kjenne til interne retningslinjer for Politiet og være i stand til å vurdere og bruke disse.

- Inkludere forholdsmessighetsprinsippet i politioperativ oppgaveløsning.
- Anvende våpeninstruksen som grunnlag for beslutning om bruk av våpen.
- Vurdere politifaglige problemstillinger og løse disse med lovlige midler.
- Vurdere problemstillinger fra operativ tjeneste i et helhetlig perspektiv og tilstrebe kvalitative oppdragsløsninger⁹⁹.

For å nå disse målene inneholder faget følgende temaer.

- Yrkesetisk handlingsrom.
- Ulike handlingsalternativer.
- Folkeretten.
- Organisasjonskultur.
- Ulike politioperative oppgaver herunder oppdragsløsning i lys av meldingsmottak, situasjonsvurdering, foreløpig plan for oppdragsløsning(er), mental forberedelse og taktikk.
- Våpeninstruksen.
- Yrkesetiske refleksjoner i forbindelse med:
 - Plikt-, sinnelag- og konsekvensetikk.
 - Møte med involverte partene.
 - Etske dilemmaer¹⁰⁰.

Det tas i bruk ulike arbeidsformer; forelesninger, diskusjoner, gruppearbeid, rollespill og praktisk trening i treningsimulator. De ulike undervisningsformene skal fremme ulik kunnskap og forståelse.

Faget politilære og yrkesetikk må sees i sammenheng med faget politioperative disipliner. Operativ polititjeneste kan innebære svært krevende oppdrag, der sikkerheten til publikum, gjerningsperson og tjenestemenn/-kvinner må ivaretas. For å kunne opprettholde trygghet, ro og orden, samt løse oppdrag av enhver art, må politiet ha operative mannskaper og ledere med god og oppdatert kompetanse. Studentene gjennomgår grunnleggende opplæring i polititaktikk knyttet til væpnede oppdrag. Noe av teoriundervisningen er av praktiske grunner blitt gjennomført tidligere i semesteret. De taktiske øvelser skal tillegges vesentlig vekt. For å kunne ivareta politiets rettshåndhevende og kriminalitetsforebyggende funksjon er det nødvendig at studentene har kunnskap om - og forståelse for - det juridiske fundamentet for

⁹⁹ Målbeskrivelsene er hentet fra Fag - og temaplanen for GU 3, godkjent av styret for studieåret 2007/2008.

¹⁰⁰ Innholdsoversikten er hentet fra Fag – og temaplanen for GU 3, godkjent av styret for studieåret 2007/2008.

rettshåndhevelsen og om de ulike virkemidler. Dette er viktige forutsetninger for de skal kunne utøve at polititjenesten på en betryggende måte under hensyntagen til borgernes og tjenesteutøvernes rettssikkerhet. Dette kan vanskelig gjøres uten god kunnskap om lover og regler. Det forventes at når studentene er ferdig utdannet, skal de utføre enhver tjenestehandling og skrive enhver rapport i samsvar med lovens innhold. God kunnskap om strafferett og straffeprosess er i denne sammenheng sentral.

I 3. studieår går studentene mer i dybden på de psykologiske prosessene og knytter egne erfaringer fra 2. studieår til teorien. Faget har fortsatt to hovedperspektiver. Det første perspektivet fokuserer på studenten/politimannen som person, og som deltaker i gruppe- og samarbeidsprosesser i studiesituasjonen og yrkesutøvelsen. Studentene skal utvikle bevissthet rundt egne sterke og svake sider i yrkesrollen, og rundt gruppepsykologiske problemstillinger.

Det andre perspektivet fokuserer på politiets møte med mennesker i ulike situasjoner og tilstander. Studentene skal bli kjent med ulike tradisjoner fra psykologi og politiforskning omkring politiets møte med ofre, mistenkte, vitner og publikum. For at studentene skal se hvordan de ulike fagene virker inn i utførelsen av operativ tjeneste, gjennomføres det temaperioder hvor det foregår et tverrfaglig samarbeid mellom lærerne.

4.2 Hvordan gjennomføres opplæringen for å være best mulig forberedt?

I bachelorutdanningen gjennomføres det på de ulike studietrinnene øvelser der studentene kobler praksis og teori. Gjennom denne formen for undervisning lærer studentene hvordan lover og regler omsettes i praksis. Det legges opp til praktiske øvelser samt bruk av simulator.

I første studieår gjennomfører studentene kommunikasjonsøvelser. Øvelsene er lagt opp med tanke på at all maktbruk bør i utgangspunktet starte på det laveste trinnet på maktstigen. Under disse øvelsene gjennomgår studentene ulike scenarioer, hvor de utsettes for ulike utfordringer. Allerede på dette nivået legges grunnlaget for deres politipraksis. De har på forhånd hatt undervisning i lover og regler knyttet til emnet. Øvelsene planlegges og gjennomføres av undervisningspersonalet med tverrfaglig kompetanse. Hensikten med den tverrfaglige kompetansen, er at studentene skal få ulike perspektiver på handlingsalternativene i en øvelse.

Når studentene starter på 2. studieår, gjennomfører de pr. i dag et grunnleggende kurs i operativ polititjeneste ved et av Politihøgskolens 2 utdanningssentra. Det innebærer rollespill og taktiske øvelser. Etter oppholdet reiser studentene til politidistriktene der de skal gjennomføre praksisåret. I løpet av 2. studieår gjennomgår studentene opplæring i bruk av et av politiets skytevåpen. Målet med denne opplæringen er at studentene skal tilegne seg grunnleggende kunnskap om: ”Våpenkjennskap, våpentilvenning, puss og vedlikehold, ammunisjon, skytestillinger, ildhåndgrep, skuddanalyse, sikkerhetsbestemmelser, dekningsstykkelser og skyting med skarp ammunisjon”.¹⁰¹ Dette er det første møte studentene har med et av politiets skytevåpen. Foruten den grunnleggende våpenopplæringen, skal studentene delta på politidistriktets samlinger og treninger for operativt personell.

Øvelser

Når det gjelder øvelsene som gjennomføres, vil jeg her legge vekt på øvelsene som gjennomføres under de siste tre ukene i 3. studieår. Øvelsene planlegges av instruktører som enten er fast engasjert ved Politihøgskolen eller innbeordret fra de forskjellige politidistriktene for en kortere periode. Det er stort sett de samme instruktørene som også veileder under øvelsene. Ved planlegging og gjennomføring legger instruktørene til grunn egen erfaring fra lignende oppdrag. Øvelsene legges opp både som enkeltmannsøvelser og som lagsøvelser. Under enkeltmannsøvelsene er det studentens egen forståelse og handlingsvalg som det naturligvis fokuseres på. Når det er lagsøvelser, er det lagets organisering og gjennomføring som er det nye øvingsmomentet. Studentene lærer under disse øvelsene viktigheten av å samarbeide og fordele oppgavene mellom seg. Gjennom slike øvelser kan det etableres felles mentale modeller som også er med på å sette normer for hva som er akseptert som riktige handlinger. Valg av handlinger, er noe den enkelte student selv må stå til ansvar for. Studentenes praktiske dømmekraft blir her satt på prøve. På dette nivået er studentene utstyrt med det utstyret som benyttes i politiet for øvrig under væpnede oppdrag. Dette gir studentene en bedre virkelighetsfølelse.

¹⁰¹Innholdet i våpenopplæringen for studentene, dette er hentet fra fagplanen for Bachelorutdanningen 2.studieår 2007/2008, ”Temaukene i leir”.

Simulator

Sommeren 2001 ble det ved Politihøgskolen tatt i bruk en ny treningssimulator i forbindelse med studentenes våpenopplæring. Denne simulatoren har åpnet mulighetene for å gi studentene mer trening i situasjonsvurdering. Treningen gir mulighetene for en økt situasjonsbevissthet knyttet til væpnede situasjoner. Det er lagt opp til ulike videoscenarier innen de forskjellige trinnene i maktstigen. Det laveste trinnet på maktstigen er kommunikasjon. Hvis en ser hen til situasjoner der det er snakk om bruk av skytevåpen, vil det laveste trinnet være anrop. Studentene trenes opp til at anropet skal være klart og tydelig, og at en skal tydelig tilkjennegi hvem en er og hva en vil at gjerningsmannen skal gjøre. For å understreke alvorret i anropet, rettes skytevåpenet mot gjerningsmannen. Dersom denne ikke etterkommer pålegget, vil det neste trinnet på maktstigen være å bruke et sterkere middel.

Hvis det er tid til å bruke andre midler enn skytevåpenet, gjøres det. Andre midler kan være for eksempel pepperspray. Dersom dette middelet ikke er tilgjengelig eller vurderes som unyttig fordi situasjonen er over i en mer kritisk fase, benyttes skytevåpenet som siste utvei. Når studenten skyter og treffer, vil treffpunktet angis med en gul eller rød prikk. Fargen angir hvorvidt treffet er skadelig eller dødelig. Etter at studenten har gjennomført øvelsen må studenten redegjøre for sine handlingsvalg. I redegjørelsen må studenten reflektere over handlingene og knytte disse til de bestemmelsene som gir hjemmel for å handle slik det ble gjort. Våpenet som brukes er identisk med det som brukes ute i tjenesten. Alle håndgrepene som gjøres med skytevåpenet er lik håndgrepene som gjøres ute i aktiv tjeneste. Det er viktig at de innlærte ferdighetene ikke endres under denne form for trening.

Våren 2004 gjennomførte Politihøgskolen i samarbeid med Universitet i Bergen, Psykologisk Institutt, en undersøkelse på effekten av trening i simulator. Jeg var en av drivkreftene bak dette prosjektet. Undersøkelsen var et delprosjekt i en doktorgrad. Denne undersøkelsen ble gjennomført ved at en gruppe på 40 studenter fra 1. studieår ble plukket ut til å delta. Gruppen ble deretter delt inn i to undergrupper, en undersøkelsesgruppe og en kontrollgruppe. For at alle studentene skulle ha grunnleggende kunnskap om våpenets funksjonaliteter, gjennomgikk de en grunnleggende opplæring i bruk av skytevåpenet. De fikk også en gjennomgang av regelverket som regulerer politiets våpenbruk under oppdrag. Deretter ble deltakerne i undersøkelsesgruppen gitt øvelse i våpenbruk i sammenheng med ulike scenarier.

Kontrollgruppen fortsatte med skytetrening knyttet til blinkskyting. Det ble lagt vekt på det skytetekniske. Hvordan avtrekket skulle være og viktigheten av å bruke siktemidlene riktig. For medlemmene i undersøkelsesgruppen ble det lagt vekt på å skape forståelse for når skudd kunne avfyres. Denne treningen ble gjennomført på følgende måte. Studentene ble delt inn i par. Alle parene gjennomgikk de samme scenarioene. Under noen av scenarioene ble det benyttet metoden ”splitt-trening”. Denne metoden går ut på at filmen stoppes på bestemte steder og studenten blir stilt spørsmål som skaper refleksjon rundt vedkommendes forventninger til utviklingen. Spørsmålene relateres til informasjonen studentene fikk innledningsvis og til hvordan studenten forstod det som ble vist på skjermen. Denne spørsmålsrunden varte ikke lenge. Filmen ble startet igjen etter kort tid. Poenget med å stanse filmen og stille spørsmål om forventninger, var å få studenten til å reflektere over situasjonen han eller hun stod i, samt få dem til å reflektere over ulike fremtidige handlingsalternativer. Ved å artikulere det som ble oppfattet, ble studentene mer bevisst kunnskapen som lå til grunn for handlingsalternativene¹⁰². Resultatene av undersøkelsen viste at gruppen som kun fikk trening i å skyte på blink, hadde lengre responstid enn gruppen som hadde treningen i å håndtere forskjellige situasjoner. Den korte responstiden hadde ikke betydning for kvaliteten i handlingen, eller for grunnlaget for beslutningen.

Hvis en ser hen til Aristoteles tre begreper om praktisk kunnskap – episteme, techne og phronesis - gir simulatoren en mulighet til å integrere alle disse tre kunnskapsformene. Riktig bruk av simulatoren, gir studentene en mulighet til å integrere sine kunnskaper om bruken av skytevåpenet. I forbindelse med bruk av simulator, slik som beskrevet over, er spørsmålene som stilles fra undervisningspersonalet av stor betydning for læreprosessen. Det er viktig å stille åpne spørsmål, og unngå ”ja-” og ”nei-svar”. Undervisningspersonalet bør ikke tilkjenne noen fasit for riktig løsning. Det vil redusere studentens evne til å tenke på andre løsninger enn de som er skissert av undervisningspersonalet.

¹⁰² Bakgrunnen for denne påstanden er å finne i rapporten fra undersøkelsen som ble gjennomført våren 2004 ved Politihøgskolen i samarbeide med Universitetet i Bergen, Psykologisk Fakultet. Rose - Saus, Evelyn, ”The Effect of Brief Situational Awareness Training in a Police Shooting Simulator: An Experimental Study”, 2006.

4.3 Etter- og videreutdanninger

Det tilbys ulike etter- og videreutdanninger knyttet til temaet i oppgaven. Felles for de aller fleste av disse utdanningene, er at det er en seleksjonsprosess før deltakere sendes på kurs. Seleksjonsprosessen kan foregå ved Politidistriktet eller ved Politihøgskolen. Det som avgjør dette, er hvorvidt deltakerne etter endt kurs skal tjenestegjøre ved det politidistriktet de kom fra eller om de skal tjenestegjøre ved en avdeling som har et nasjonalt ansvar. Deltakere på disse kursene er tjenestepersoner med ulik tjenestetid etter fullført bachelorutdanning og som til daglig tjenestegjør ved operative avdelinger. Kursene har som mål å sette deltakerne bedre i stand til å håndtere væpnede oppdrag, og kunne utføre handlingene på en sikrere måte. Innholdet i de ulike kursene er tilpasset kriminalitetsutviklingen og utfordringene deltakerne kan møte i tjenesten. Tidsrammen på noen av kursene er justert i tråd med utviklingen, mens det på andre kurs har samme tidsramme som tidligere.

4.4 Noen betraktninger

Når studentene ved Politihøgskolen er ferdig utdannet, er det forventninger til dem at de skal være klar til å handle når de møter på sitt første tjenestested. Publikum ser ikke forskjell på en nyutdannet og en som har noen års erfaring. I dag er det mangel på polititjenestepersoner. Det gjør at nyutdannede kan, på et tidligere tidspunkt enn tidligere, stå i en væpnet situasjon. Er de trygge på seg selv i situasjonen? Det er forskjell på å være trygg i situasjonen og være trygg på seg selv.

Ved Politihøgskolen får studentene i dag opplæring i utrykningskjøring i 2. studieår. Det var fram til 2004 en ordning der opplæringen var fordelt på 1. og 3. studieår. En av gevinstene for å ha denne opplæringen i 2. studieår, var at studentene kunne da få anledning til å begynne å praktisere utrykningskjøring tidligere. Det er slik i dag, at det nasjonale regelverket som omfatter utrykningskjøring ikke setter noen begrensinger for studentenes muligheter. Det forekommer lokale presiseringer, noe det er adgang til. Siden ordningen ble innført i 2004, har dette gitt positive resultater i form av at studentene kan starte tidlig å skaffe seg erfaring fra utrykningskjøring. Det gjør at de raskere enn før blir fortrolige med anvendelsen av de lover og regler som regulerer utrykningskjøring.

Når det gjelder opplæring i forberedelse til bruk og bruk av skytevåpen, er det litt annerledes. I begynnelsen av 2. studieår gjennomfører studentene pr. i dag 3 uker ved et av Politihøgskolens 2 utdanningssentra. I løpet av disse ukene gjennomgår studentene grunnleggende opplæring i operativ tjeneste. En av ukene er forbeholdt grunnleggende opplæring i bruk av politiets skytevåpen. De gjennomgår opplæring i bruk av det andre våpenet i slutten av 3. studieår. Fra og med høsten 2008 skal imidlertid denne opplæringen overføres til opplæringsenhetene i politidistriktene. I de resterende to ukene, gjennomføres det taktiske øvelser for å forberede studentene på praksisåret. Under øvelsene gjennomfører studentene rollespill. Ingen av studentene bærer skytevåpen under de taktiske øvelsene. Når studentene drar ut i praksis, skal de i løpet av praksisåret gjennomføre operativ trening ved det politidistriktet de tjenestegjør i. Dette er pr. i dag et krav. Under denne treningen deltar de på taktiske øvelser slik som de øvrige. Det vil si at de utstyres med skytevåpen. Under de taktiske øvelsene får studentene erfaring knyttet til handlinger og løsninger i de ulike væpnete situasjonene. De begynner så smått å utvikle en fortrolighet knyttet til bruk av skytevåpen i ulike situasjoner. Studentene har ikke anledning til å delta på væpnete oppdrag, fordi de mangler den offisielle godkjenningen.

Når studentene kommer tilbake i 3. studieår, gjennomfører studentene øvelser og trening i bruk av skytevåpen både i treningssimulatoren og under treukers-oppholdet ved et av treningssentraene tilhørende Politihøgskolen. I løpet av disse ukene gjennomgår studentene øvelser og trening knyttet til bruk av skytevåpen. Innholdet har endret seg i tråd med kriminalitetsutviklingen, men gjennomføringsmodellen er ikke blitt endret. Øvelsene og treningen skal gi studentene kompetanse som setter dem i stand til å både bære og bruke skytevåpen i tjenesten. Det er samme tidsramme for alle studentene uansett inngangsverdien for kurset. Det 3 uker lange oppholdet for studentene, gjennomføres i slutten av politiutdanningen like før utdeling av vitnemål. Jeg stiller meg spørsmål om hvorfor akkurat på denne tiden? Hvorfor ikke tidligere? Kan det trekkes en parallell til opplæringen i utrykningskjøring og opplæring i bruk av skytevåpen?

Studentenes kompetanse om hvorvidt de er skikket til å rykke ut på væpnete oppdrag eller ikke, er basert på om skytegodkjenningsprøven er bestått eller ikke. Slik prøven er i dag, vektlegges studentenes skyteferdigheter, og ikke deres dømmekraft om skytevåpenet brukes i riktig øyeblikk. Studentene uteksamineres kort tid eller at denne delen av utdanningen er gjennomført. Da forventes det at de skal være i stand til å kunne handle adekvat i en væpnet

situasjon. Det er umulig å forutsi når en slik situasjon kan oppstå. For noen kan den oppstå før man venter det, og da forventes det at handlingsvalgene gjøres innenfor de aksepterte normene. Det forventes at studentene er mentalt forberedt til å møte situasjoner i væpnede oppdrag og kunne handle adekvat. Er det mulig å ha en test der også dømmekraften blir vurdert?

I dag finnes det på markedet øvelsesammunisjon der patronen er fylt med farge. Fargen setter et merke der hvor treffet er. Fargen kan vaskes av i vann. Trening med denne type ammunisjon, gir en enda større grad av virkelighetsfølelse enn når en ikke benytter denne ammunisjonen. Jeg har selv god erfaring med denne øvelsesammunisjonen. For å kunne bruke denne typen, kreves det ekstra beskyttelse. Den skal forhindre skader. For noen år tilbake ble det lagt ned forbud mot bruk av slik denne ammunisjon i den grunnleggende opplæringen. Praksis i dag er ikke endret.

Under gjennomføringen av ulike etter- og videreutdanningskurs, er det forskjellig praksis i forhold til bruk av fargeammunisjon under taktiske øvelser. Læringsutbyttet er annerledes når øvelser og treninger legges så tett opp til det virkelige som mulig.

Øvelsesammunisjonen er, slik jeg ser det, et pedagogisk hjelpemiddel som fremmer en annen form for læring i det å handle i væpnede situasjoner, enn om man bruker et tomt våpen. Dersom jeg vet at jeg kan bli skutt på under øvelse, vil jeg bevege meg på en annen måte enn om jeg ikke kan bli skutt på. Det gjør noe med meg å bli truffet, og det gjør noe når jeg treffer andre. Jeg er av den oppfatning at bruken av denne øvelsesammunisjon burde gjeninnføres på alle nivåene, fordi det vil være med på å skape en annen forståelse for bruk av skytevåpen. Etter at øvelsene er over, gjennomføres det en grundig evaluering. Denne evalueringen er svært verdifull, fordi den setter i gang en refleksjonsprosess. Det reflekteres over de handlingsvalgene som er blitt gjort, og erfaringene deles med andre. Denne erfaringsdelingen, er en nyttig brikke i utviklingen av praktisk dømmekraft.

Noen avsluttende tanker

Avslutningsvis vil jeg komme med noen tanker jeg har gjort meg under skriveprosessen, men de er ikke ment å være en fasit. Jeg har i denne oppgaven reflektert over hva som påvirker min mentale forberedelse knyttet til forventede handlinger i en væpnet situasjon. Når jeg ser tilbake til situasjonen som ble et paradigme for meg, vil jeg hevde at jeg i dag er mer mentalt forberedt til å handle i en tilsvarende situasjon, enn det jeg var den gangen. Jeg føler meg mer trygg på meg selv i handlingen. Under et av intervjuene jeg hadde, stilte jeg intervjupersonen spørsmål om hva han forsto med det å være mentalt forberedt. Svaret jeg fikk, var kort og presist: ”Å være mentalt forberedt er for meg å være klar til handling”. Det kan sies på en så enkelt måte, men det forenkler ikke prosessen frem til det å være klar til handling.

Politistudentene er også klar til handling når det er ferdig utdannet. Sett i forhold til polititjenestepersoner som har jobbet en stund, kan de betraktes som noviser. Hubert og Stuart Dreyfus har i boken ”Mind over machine” skrevet om utviklingen fra novise til ekspert. I boken gir de følgende beskrivelse av hvorfor en ekspert handler som han/hun gjør: ”When things are proceeding normally, experts don’t solve problems and don’t make decisions; they do what normally works”¹⁰³. Kan det ha noen sammenheng med mental forberedelse? Politistudentene er også mentalt forberedt til å handle i væpnete situasjoner selv om de er noviser i forhold til andre som har mer erfaring.

Jeg er av den oppfatning at det som imidlertid kan skille novisen og eksperten er ikke selve handlingen, men tidspunktet handlingen utføres på og presisjonen i handlingen. Jeg har gjengitt noen hendelser som intervjupersoner har opplevd som eksempler på noen handlinger som normalt fungerer. Intervjupersonene var oppmerksomme i situasjonene, og det utløste handlingene deres til rett tid¹⁰⁴. Det går kanskje an å si at de utviste god dømmekraft ved ikke å handle tidligere eller vente til det var for sent. Slik jeg ser det, kan dette settes i sammenheng med det jeg tidligere i oppgaven har skrevet om graden av trusselfølelse. I boken ”Følelser og moral” skriver Vetlesen og Nortvedt om følelsenes plass hos Aristoteles:

¹⁰³ Dreyfus, Hubert L & Stuart E., s. 30, ”Mind over Machines”, 1986, Free Press, New York

¹⁰⁴ I denne sammenheng vil jeg nevne det Bengt Molander skriver i boken ”Kunnskap i handling” på side 13. Han refererer tre viktige momenter fra Bernhard Greenhouse som kan ha betydning for utvikling av kunnskap; 1) øvelser eller trening, 2) diskusjoner om teknikk, refleksjoner over hvordan noe gjøres, de muligheter som finnes og som skapes - for å få et språk som hører til virksomheten, 3) det personlige i entreen i en tradisjon, gjennom en mester, fortellinger og minner har en viktig funksjon i det å skape en profesjonell identitet. Jeg ser disse momentene som sentrale i utviklingen av oppmerksomheten og da også kunnskapen knyttet til når handlinger utføres.

”Vår forståelse av situasjonen er i vesentlig forstand mangelfull dersom følelser er fraværende. (..) Følelser er intensjonale, dvs. de retter seg mot et objekt og inneholder tolkninger og dommer om dette objektet. Slik inngår følelser i et samspill med persepsjon, dømmekraft og mer intellektuell tolkningsevne. (..). Aristoteles hjelper oss å se at følelsesreaksjoner er måter å oppfatte en situasjon på”¹⁰⁵. Det er etter min mening en evig runddans mellom de tre begrepene som nevnes, og kunnskap om situasjonen

I løpet av skriveprosessen har jeg måtte krysse noen personlige grenser. Flere av refleksjonene jeg har gjort i oppgaven er personlige. Jeg har opplevd dilemmaer i denne prosessen både i forhold til meg selv, og i forhold til profesjonen jeg representerer. Imidlertid er jeg nå glad for at jeg kom frem til en måte å uttrykke refleksjonene mine på, fordi det har gitt meg bedre innsikt i min egen praksis. Det har gitt meg en dypere og bredere kunnskap, og jeg føler jeg er blitt en mer reflektert praktiker.

Jeg har under skriveprosessen fått høre fra Ruth, veilederen min; ”Rune, du skal ikke beskrive noen teorier. Det er mange som har gjort det før deg, du skal skrive og reflektere over *din* praksis”. Dette har jeg måtte minne meg selv på mange ganger.

Setningen: ”Erfaring uten refleksjon er kun hendelser uten mening”¹⁰⁶, har betydd mye for meg i skriveprosessen. Hendelser jeg har opplevd har fått en annen mening gjennom refleksjonen. Ved å avslutte oppgaven med denne setningen, ønsker jeg å signalisere at refleksjon over erfaring er noe som aldri bør stoppe opp. Gjennom en kontinuerlig indre dialog over erfaringene, har det vokst frem en annen og ny kunnskap. Denne dialogen har vært med på å styrke den mentale forberedelsen. Jeg håper også at det skrevne kan være til inspirasjon for andre til å reflektere over egen praksis.

¹⁰⁵ Vetlesen, A. J. & Nortvedt, P., s. 20 og 21, ”Følelser og moral”, Gyldendal Akademiske Forlag AS 2000, 2. utgave 1996, 3. opplag.

¹⁰⁶ Bech - Karlsen, Jo s. 22, ”Gode fagtekster. Essayskriving for begynnere”, Universitetsforlaget 2003

Litteratur

Alminnelig instruks for politiet – 1990.

Auglend, Ragnar L., Mæland, Henry John, Røsandhaug, Knut (2004), Politirett, Gyldendal Norske Forlag AS 2004, 2. utgave, 1. opplag 2004.

Bech - Karlsen, Jo (2003), Gode fagtekster, essayskriving for nybegynnere, Universitetsforlaget.

Fagplan for Bachelorutdanning ved Politihøgskolen 1. studieår 2007/2008, Politilære og yrkesetikk, Operativ polititjeneste, Strafferett og straffeprosess, Psykologi, Temauker i leir.

Fagplan for Bachelorutdanning ved Politihøgskolen 2. studieår 2007/2008.

Fag - og temaplan for Bachelorutdanning 3. studieår 2007/2008.

Fog, Jette (1992), Den moralske grund i det kvalitative forskningsinterview, kompendium Forskningsmetode s. 212 - 229, Høgskolen i Bodø, Senter for praktisk kunnskap.

Gråner, Rolf & Knutsson Maria (2000) Etikk i polisarbeid, Studentlitteratur, Lund Sverige.

Josefson, Ingela (1998), Läkarens yrkeskunnande, Ingela Josefson og Studentlitteratur.

Kvale, Steinar (2001) Det kvalitative forskningsintervjuet, Gyldendal Norske Forlag AS 2000, 1. utgave 1997, 8. opplag 2006.

Lorensen, Margaret (red) (1998), Spørsmålet bestemmer metoden, Universitetsforlaget.

Lov om politiet av 4.8.1995 nr. 53.

Løgstrup, K.E, (2000) Den etiske fordring. Norsk utgave 1999, J. W. Cappelens forlag.

Martinsen, Kari, (2005), Samtalen, skjønnets og evidensen, Akribe as, 1. utgave, 2. Opplag.

Meløe, Jacob, Vitenskapsteori, tre artikler., kompendium utgitt ved Høgskolen i Bodø, Senter for praktisk kunnskap.

Merleau - Ponty, Maurice (1962) Phenomenology of Perception, Routledge.

Molander, Bengt (1996), Kunnskap i handling, Daidalos Bokförlag AB, Göteborg.

Myhrer, Tor – Geir (2005), Som siste utvei, rettslige rammer for politiets bruk av skytevåpen, Universitetsforlaget.

Nergård, Jens Ivar (1996) Sosialanalyse - utkast til en sosialpraktisk antropologi, Pensumtjeneste.

Nerheim, Hjørdis (1991) Universitetsforlaget AS, 1. utgave 3. opplag 1994.

Nordenstam, Tore (2005), Eksempelets makt, Tore Nordenstam og Dialoger.

Polanyi, Michael (1966), Den tause dimensjon, Spartacus forlag.

Schutz, Alfred (2005), Hverdagslivets sociologi, dansk utgave, Hans Reitzlers forlag, København.

Schön, Donald A (1983) Den reflekterende praktiker, dansk utgave, Klim forlag, 1. utgave, 2. opplag.

Skjervheim, Hans (2000), Deltakar og tilskodar og andre essays. 2. opplag 2001. Aschehoug & Co. (W. Nygaard), Oslo.

Steinsholt, Kjetil (1997), Refleksjon og ettertanke, Tapir Forlag, Trondheim.

Stigen, Arnfinn. (1999) Et hovedverk i Aristoteles' filosofi, også kalt den nikomakiske etikk, oversatt og med innledning av Anfinn Stigen, 3. utgave, Gyldendal Norske Forlag ASA.

Straffeloven av 1902.

Rammeplan for Bachelor - utdanning ved Politihøgskolen, godkjent av Politihøgskolens styre 9. februar 2006 og godkjent av Justis - og politidepartementet 10. juli 2007.

Rose - Saus, Evelyn, Johnsen, Bjørn Helge, Eid, Jarle, Riisem, Per Ketil, Andersen, Rune (2006) The Effect of Brief Situational Awareness Training in a Police Shooting Simulator: An Experimental Study, MILITARY PSYCHOLOGY, 2006, 18(Suppl.), S3-S21 Copyright © 2006, Lawrence Erlbaum Associates, Inc.

Thornquist, E., (2003), Vitenskapsfilosofi og vitenskapsteori for helsefag, Fagbokforlaget.

Vetlesen, Arne Johan og Nortvedt, Per, (2000) Følelser og moral, Gyldendal Norske Forlag.

Våpeninstruksen for politiet.

Wadel, Cato (1991), Feltarbeid i egen kultur, SEEK A/S Flekkefjord, 6. opplag 2002.

Wackerhausen, Sten, Tre artikler av og fra Sten Wackerhausen. Institutt for filosofi Århus Universitet, Danmark. Kompendium utgitt ved Høgskolen i Bodø, Senter for praktisk kunnskap.

Wittgenstein, Ludwig (1953), Filosofiske undersøkelser, Norsk utgave, Pax forlag 1997.

Øverenget, Einar (2003), Hanne Arendt, Universitetsforlaget, 1. utgave 2001.

Østerberg, Dag (1962), Forståelsesformer, Pensumtjeneste 2001, Høgskolen i Bodø, Senter for praktisk kunnskap.